

BBF00067

วิสุทธิมรรค

(บาลี-ไทย)

ภาค ๑

(บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๑)

VISUDDHIMAGGA

(PĀLI - THAI)

PART I

(PĀLI PART I FIRST SECTION)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

เป็นที่ระลึกในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

๕ ธันวาคม ๒๕๓๐

.....

นายชนันท์ ชนันตกุล

สร้างพระคัมภีร์ถวายเป็นพุทธบูชา

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณทำนอง
จักรและแม่พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย

ISBN 974-8296-06-7

วิสุทธิมรรค

(บาลี-ไทย)

ภาค ๑

(บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๑)

VISUDDHIMAGGA

(PĀLI - THAI)

PART I

(PĀLI PART I FIRST SECTION)

อุปัชฌาย์ โสภณโกวิท

เป็นที่ระลึกในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
๕ ธันวาคม ๒๕๓๐

.....

นายชนันท์ ชนันทกุล

สร้างพระคัมภีร์ถวายเป็นพุทธบูชา

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณที่องคมนตรี
จักรและแม่เลขาพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย

ISBN 974-8296-06-7

พระบรมราชาโชวาท

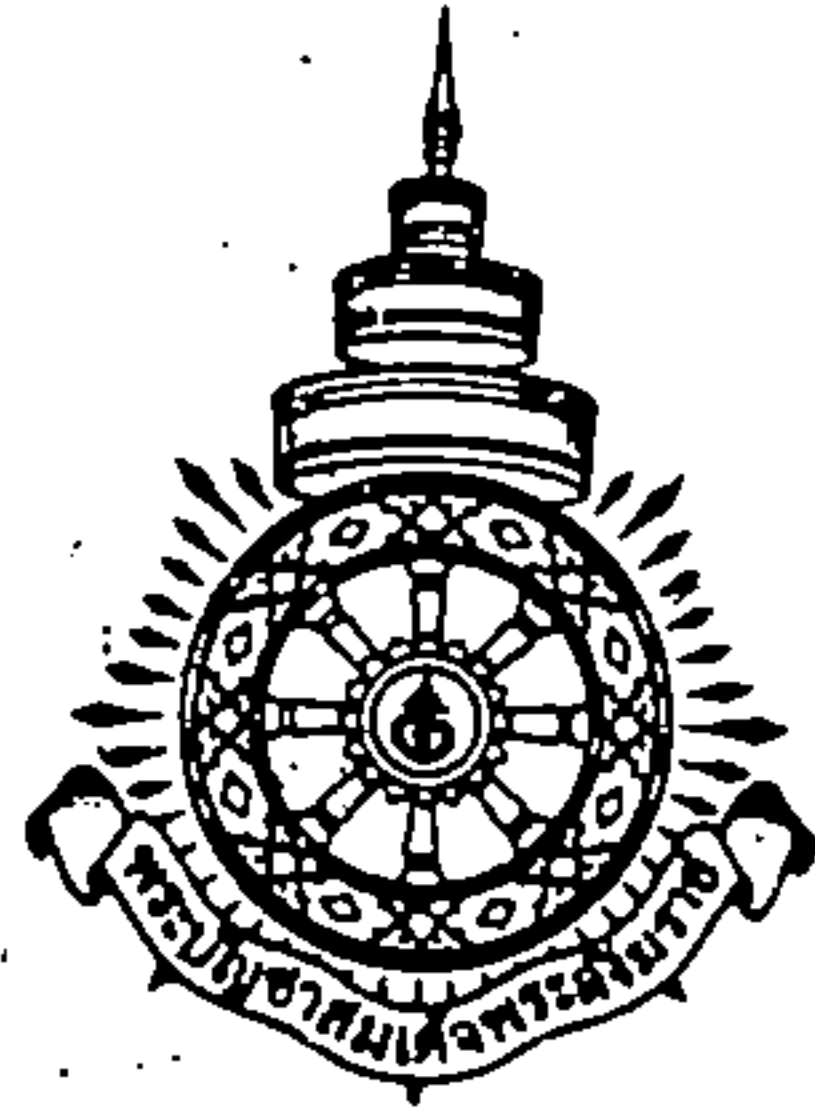
“ฉันขออุทิศไมตรี ขอให้ทำต่อไปอย่างหยุดยั้ง
ฉันสัพพัญญูขออุทิศให้ร้อยเปอร์เซ็นต์เต็ม ให้ทำต่อไป
เป็นการช่วยให้คนเข้าถึงธรรม

การแปลคำบาลีมาเป็นคำไทยนั้น ต้องระวัง
ใจของชนชั้น อย่านำให้ชนชั้นอื่นได้เป็นอันขาด เพราะ
ถ้าชนชั้นอื่นแล้ว จะทำให้เกิดความยุ่งยากแก่
นักศึกษาคำต่อไปภายหลังว่า ไฉนสังฆีว่าจะแปลให้เข้าใจ
ไม่ได้เข้มแข็ง ก็ควรมีคำอธิบายกำกับไว้ด้วย”

(พระบรมราชาโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน
พระราชทานแก่คณะกรรมการของสมาคมศูนย์ค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ใน
โอกาสเข้าเฝ้าฯ ถวายพระกัมภีร์แปลเป็นภาษาไทยฉบับแรก เมื่อ
๓ ธันวาคม ๒๕๐๖ โดยสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ญาณโทมมหาเถระ สมเด็จพระ
สังฆราช ทรงนำเข้าเฝ้าถวายพระพร พร้อมด้วยคณะสงฆ์)

คุณอนันต์ อนันตกุล
สร้างพระคัมภีร์ถวายเป็นพุทธบูชา

ที่ ๒/๒๕๒๗

เรื่อง การจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฉบับภูมิพลโลกิขุ

อาศัยพระบัญชา ที่ ๑/๒๕๒๗ เรื่องการตรวจชำระพระไตรปิฎก ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๗ เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก จะเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบนักษัตร ใน พ.ศ.๒๕๓๐ นั้น และโดยที่มูลนิธิภูมิพลโลกิขุเพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ได้จัดทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมและได้รับการอุดหนุน โดยงบประมาณแผ่นดินอยู่แล้ว

จึงให้มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ส่งเสริมงานการตรวจชำระพระไตรปิฎกโดยพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อเอื้ออำนวยในการประสานประโยชน์ โดยจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา ปกรณ์วิเศษ สัทททาวิเสส ฉบับภูมิพลโลกิขุ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นพระมหาธรรมราชาธิราช ให้เป็นที่ปรากฏตามโบราณราชประเพณีสืบไปชั่วกาลนาน.

สั่ง ณ วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๒๗

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เพชรรัตนราชสุต

ประธานกรรมการมูลนิธิภูมิพลโลก

เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ นับเป็นอภิลักขิตสมัยมงคลวิเศษที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อม ทั้งสองพระองค์ ทรงมีพระราชกฤษฎีกาเป็นที่ยปรากฏแก่สมณพราหมณาจารย์ ทั้งปวงและพสกนิกรทวยราษฎร์ โดยที่พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงประเทศชาติ พระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นหลักชัยของบ้านเมือง จนทุกวันนี้ ทั้งนี้สำเร็จด้วยพระบารมีธรรม พระคุณธรรมที่ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม มูลนิธิภูมิพลโลก สำนักในพระมหากรุณาธิคุณ จึงจัดสร้างพระคัมภีร์ ทางพระพุทธศาสนา อันเป็นผลงานของมูลนิธิฯ ตีพิมพ์ขึ้นถวาย ๖๑ พระคัมภีร์ เพื่อเป็นการสนองพระเดชพระคุณและเป็นอนุสรณ์วัตถุธรรมบรรณาการ เนื่องในอภิลักขิตกาลพิเศษครั้งนี้

เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงแต่งตั้งคณะกรรมการ อำนวยการ และคณะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสร้างพระคัมภีร์ เนื่องในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. จอมพลประภาส จารุเสถียร
๒. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
๓. ท่านผู้หญิงหม่อมราชวงศ์หญิงรสลิน คัคณางค์
๔. ท่านผู้หญิงอรุณ กิติยากร
๕. พลโทประพัทธ์ กวานนท์
๖. คุณหญิงสัตยวดี กวานนท์
๗. อธิบดีกรมการศาสนา
๘. อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์
๙. คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร
๑๐. คุณหญิงวัลลีย์ วีระปรีช
๑๑. คุณหญิงเฟื่อง ชลิตอาภรณ์
๑๒. คุณหญิงชนัดถ์ ปิยะอุย
๑๓. คุณหญิงจวบ จิรโรจน์
๑๔. คุณหญิงสมนึก เปรมวัฒนะ
๑๕. คุณหญิงสงวนศรี จันทรางศุ
๑๖. คุณหญิงวรรณิ วิทยะสิรินันท์
๑๗. นางประภา จัยวัฒน์
๑๘. นางอวยพร ปัตตพงศ์
๑๙. นางอุษา จารุคุล
๒๐. นางยุพนา ธรรมโกวิท

(๔)

๒๑. นางประไพ อมาตยกุล
๒๒. นางประสพศรี ประเสริฐสม
๒๓. นางลำยอง หารินสุต
๒๔. นางประกอบเกียรติ ชาญเลขา
๒๕. ศาสตราจารย์พิพัฒน์ สุจินดา
๒๖. รองศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล
๒๗. รองศาสตราจารย์ศรีกาญจน์ สุจินดา
๒๘. นายชุมศักดิ์ เตชะเสน
๒๙. นางประณีต เตชะเสน
๓๐. นางสมจิตต์ สิทธิไชย
๓๑. นางเสริมศรี เอกชัย
๓๒. นางสุกัญญา คงศรีวัชร
๓๓. นางสาวบุญรักษ์ นาครัตน์
๓๔. นางสาววิไลลักษณ์ จารุกุล
๓๕. นางสาวบุญนาค ศตะภูริ
๓๖. นางสุจิตรา (จิราธิวัฒน์) มงคลกิติ
๓๗. นายปราโมทย์ สัจฉกร
๓๘. นายพุทธศรี กุวานนท์
๓๙. นายระพีพันธ์ จารุกุล
๔๐. นายมณีพันธ์ จารุกุล กรรมการและเลขานุการ
๔๑. นายสิริ เพ็ชรไชย กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการจัดสร้างพระกัมภีร์ ฉบับภูมิพโลภิกขุ

๑. นายมณีพันธุ์ จารุคุณ	ผู้อำนวยการ
๒. นางอุษา จารุคุณ	รองผู้อำนวยการ
๓. นายสิริ เพ็ชรไชย	หัวหน้าฝ่ายวิชาการ

คณะนักวิชาการประจำ

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย	ป.ร.๕
๒. พระมหาเฉลียว ชูเดชะ	ป.ร.๕
๓. นายสุวรรณ จินต์ประชา	ป.ร.๕
๔. นายสมาน วงศ์ไพโรกรรม	ป.ร.๕
๕. นายสังคม ศรีราช	ป.ร.๕
๖. นายทวี ศรีทองอินทร์	ป.ร.๕
๗. นายธรรมจักร สิงห์ทอง	ป.ร.๕
๘. อุบาสิกาสมศรี จารุเพ็ง	บ.ศ.๕
๙. นายห้วน สมใจเพ็ง	ป.ร.๕
๑๐. นายภิญโญ ล่องสกุล	ป.ร.๘, ปริญญาโท
๑๑. นางศิริรัตน์ ค้างสน	บ.ศ.๘
๑๒. นายทองดี พันโน	ป.ร.๘
๑๓. พระมหาสัมฤทธิ์ เอกวงษา	ป.ร.๑, ปริญญาตรี
๑๔. นายสมพร ประวรรณการ	ป.ร.๑, ปริญญาโท

(๑๐)

๑๕. นายอดิเรก อินตะพรหม	ป.ร.๗, ปริญญาตรี
๑๖. นายบุญเพ็ง แก้วยอด	ป.ร.๗
๑๗. นายบรรจบ พุกพญา	ป.ร.๗
๑๘. นายเจริญ ผุควรรณา	ป.ร.๗
๑๙. พระมหาสุทัศน์ เดียวสูงเนิน	ป.ร.๖, ปริญญาตรี
๒๐. อุบาสิกาจรรยา บัวสุวรรณ	บ.ศ.๖
๒๑. อุบาสิกาสุทธิกาญจน์ เว้นบาป	บ.ศ.๖
๒๒. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย	ศศ.บ.(โบราณคดี)
๒๓. อุบาสิกาพรทิพย์ ศูนย์จันทร์	นักปริวรรตอักษร
๒๔. อุบาสิกาพรหม เกิดเกษม	นักปริวรรตอักษร
๒๕. อุบาสิกาบุญเกื้อ ไพโรจน์	นักปริวรรตอักษร

คณะนักวิชาการพิเศษ

๑. นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์	สถ.บ.(จุฬา)
๒. น.อ.สุรจิต สงสกุล ร.น.	ป.ร.๘, Ph.D.
๓. น.ท.ทองย้อย แสงสินชัย ร.น.	ป.ร.๕
๔. น.ต.วินัย ตะเกาพงษ์ ร.น.	ป.ร.๕, Ph.D.
๕. ร.อ.สารี อินสอน ร.น.	ป.ร.๕
๖. นายพิสิฐ เจริญสุข	ป.ร.๕, อ.ม.(จุฬา)

คณะเจ้าหน้าที่ธุรการ

๑. นางถาวร ศรีปราสาท
๒. นางสาวฉวีวรรณ จงเกษม
๓. นางสาวพวงเงิน อุชชิน
๔. นายพัฒน์ ประกอบบุญ
๕. ร.อ.เกษม กระจกทอง
๖. นางพิกุล บำรุงผล
๗. นางสุภา วรรณพงษ์
๘. นายเกษมวงศ์ บุรณศิริ
๙. นางจิตตรา อมระักษ์
๑๐. นางทิพย์วดี ภูทอง
๑๑. นางมยุรี กลิ่นส่ง
๑๒. นางปนัดดา เอี่ยมวุฒิ
๑๓. นายเฉลิมชัย ทองมี
๑๔. นางชนก อภัยเสวตร์
๑๕. นางรัตยา บัวยังคุม
๑๖. นางอุบล แก้วจรัส
๑๗. นางชลอ วรรณจันทร์

(๑๒)

ของถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ ในธรรมของสมเด็จพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าเป็นนิตย์ เทอญ.

หมายเหตุ : การแต่งตั้งกรรมการ นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ ในพระบัญชา
เป็นการแต่งตั้งโดยตำแหน่ง.

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระตำมจารีทางพระพุทธรูปและศิลปวิทยาเป็นภาษาไทย

ด้วยศวามสนับสนุนของคณะกรรมการมหาเถรสมาคม

และ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

(๑๔)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๒๕๓๗ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

First published : 1994

ISBN 974-8296-06-7

สงวนลิขสิทธิ์

ในการคัดลอก แปล และดัดแปลง

ไม่ว่าบางส่วนหรือทั้งหมด

All rights reserved

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ในบริเวณวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

Printed in Thailand

At The Bhūmibalo Bhikkhu Foundation Press,

Wat Srakesa, Bangkok.

นิทานกถา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ได้ทรงเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้บรรลุผลนิพพานตลอด ๔๕ พระวัสสา คำสอนของพระองค์ที่ทรงแสดงแล้ว ทรงบัญญัติแล้ว เรียกว่า พระธรรมวินัย ทรงตั้งไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน จัดเป็นพระสังฆธรรมอย่างหนึ่งเรียกว่า พระปริยัติสังฆธรรม ในบรรดาพระสังฆธรรมทั้งสาม พระปริยัติสังฆธรรม มีความสำคัญมาก เมื่อพระปริยัติสังฆธรรมยังดำรงอยู่ตราบไค พระปฏิบัติสังฆธรรมและพระปฏิเวธสังฆธรรมก็ยังคงดำรงอยู่ตราบนั้น เมื่อพระปริยัติสังฆธรรมเสื่อมสูญแล้ว พระปฏิบัติสังฆธรรมและพระปฏิเวธสังฆธรรมก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น พระปริยัติสังฆธรรมจึงเป็นมูลรากของพระศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอรหันตสาวกทั้งหลายมีพระมหากัสสปเถระ เป็นต้น ได้ยกเอาคำสั่งสอนอันเป็นพระพุทธรวณะขึ้นสู่การสังคายนาเป็นครั้งแรก ด้วยภาษาบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ชาวโลก โดยจัดหมวดหมู่เรียกว่า พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และ พระอภิธรรมปิฎก พระไตรปิฎกนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปาฬิหรือ พระบาลี

กุลบุตรผู้หวังความตั้งมั่นยั่งยืนแห่งพระสังฆธรรม จำเป็นต้องศึกษาพระไตรปิฎกหรือพระบาลีนี้ให้รู้ซึ่ง ทั้งบทพยัญชนะและอรรถะ จึงจะปฏิบัติได้ถูกต้องตรงตามพระพุทธรวณะ ได้มีการศึกษาเล่าเรียนในด้านพระปริยัติสังฆธรรมนี้สืบมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมชีพอยู่ จัดเป็นฐานะในพระศาสนาอย่างหนึ่งเรียกว่า คันถฐานะ คู่กับ วิปัสสนาฐานะ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติอันเป็นส่วนแห่งพระปฏิบัติสังฆธรรม การศึกษานั้นย่อมมีครูบาอาจารย์สั่งสอน และบันทึกคำสอนตลอดทั้งมติวินิจนัย โดยท่านผู้รู้พระพุทธรวณะเรียกว่า พระอรรถกถาจารย์ตามความหมายที่แท้จริงนั้น พระอรรถกถาจารย์ หมายถึง พระอรหันต์ผู้เป็นสังคีติกาจารย์ในครั้งแรก มีพระมหากัสสป พระอุบาลีและพระอานนท์ เป็นต้น เมื่อได้มีการสั่งสอนและการบันทึกคำสอนไว้ พระสงฆ์สาวกก็ได้ศึกษาเล่าเรียนต่อ ๆ กันมา คัมภีร์ดังกล่าวนี้เรียกว่า อรรถกถา มีการบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี ภาษาเดียวกับที่ใช้

(๑๖)

บันทึกพระไตรปิฎก เมื่อพระพุทธศาสนาได้เคลื่อนจากชมพูทวีปมาตั้งมั่นอยู่ใน
ลังกาทวีปแล้ว ได้มีการสั่งสอนและบันทึกไว้ด้วยภาษาสิงหพันธ์เป็นภาษาของชาวเกาะ
ล่านักที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับพระคัมภีร์อรรถกถาเหล่านี้ ได้แก่ สำนักมหาวิหาร ใน
ลังกาทวีป การที่จะทำความเข้าใจเรื่องราวในอรรถกถา กุลบุตรจำต้องศึกษาภาษา
สิงหพันธ์ก่อน ซึ่งเป็นการยากลำบากแก่กุลบุตรผู้ใคร่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง คำอธิบาย-
ธิบายพระพุทธวจนะจึงไม่แพร่หลายกว้างขวางเท่าที่ควร อาศัยเหตุนี้ เมื่อพุทธศักราช
ล่วงได้เก้าร้อยปีเศษ พระเถระทั้งหลาย มีพระพุทธโฆสะ พระพุทธทัตตะ และ
พระธัมมปาละ เป็นต้น จึงได้แปลอรรถกถาภาษาสิงหพันธ์เป็นภาษาบาลี อันเป็นต้นตอภาษา
จึงเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเป็นประโยชน์แก่อุทิศไปทั่วโลก

ต่อมา ได้มีการแต่งอธิบายความในอรรถกถาเป็นคัมภีร์ เพื่อให้เข้าใจ
พระพุทธวจนะชัดเจนยิ่งขึ้น เรียกว่า ฎีกา มีทั้งคัมภีร์ฎีกาเดิมเรียกว่า มุลฎีกา และคำ
อธิบายฎีกาเดิมต่อมาอีกเรียกว่า อนุฎีกา แล้วยังมีคัมภีร์แก้ไขข้อความที่เป็นเงื่อนไข
ข้อขอดที่ชวนสงสัยให้หายสงสัยเรียกว่า คัมภีร์บท อีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีคู่มือเป็น
หนังสือประกอบในการแปลคัมภีร์ต่าง ๆ บอกสัมพันธภาพ ความหมายของศัพท์
แสดงไวยากรณ์แยกแยะให้เข้าใจเชิงศัพท์อีกชั้นหนึ่งเรียกว่า อรรถโยชนา คัมภีร์เหล่านี้
ล้วนเป็นประโยชน์แก่กุลบุตรผู้ศึกษาพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และทั้ง
เป็นคู่มือในการแปลให้ถูกต้องอีกด้วย คัมภีร์ดังกล่าวเหล่านี้แต่งรับกันเป็นสายตรงบ้าง
เป็นปรกณพิเศษ แต่งเป็นเรื่องเฉพาะ เช่น พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคหรืออภิธัมมัตถ-
สังคหะ เป็นต้นบ้าง ซึ่งจัดอยู่ในชั้นอรรถกถา แล้วมีคัมภีร์แก้ต่อมาเรียกว่า ฎีกา เช่น
มหาฎีกาชื่อปรมัตถมัณฑุสา แก่พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์ชื่ออภิธัมมัตถ-
วิภาวินี แก่ปรกณอภิธัมมัตถสังคหะ เป็นต้น

ภาษาบาลี เป็นต้นตอภาษา คือ ภาษาที่มีแบบแผน เป็นมูลภาษา คือ
ภาษาที่เป็นต้นเดิม เป็นภาษาที่รองรับพระพุทธวจนะซึ่งเรียกว่าพระบาลี และเป็น
ภาษาที่ใช้อธิบายพระพุทธวจนะอื่น ๆ อีกด้วย นักปราชญ์ได้แต่งไวยากรณ์ของภาษา
บาลีไว้เป็นหลักฐาน เพื่อให้ศึกษารู้ความหมายของคำนั้น ๆ ได้ถูกต้องถ่องแท้
ถ้าขาดความเข้าใจหลักภาษาอันเป็นนิรุกติศาสตร์เสียแล้ว ย่อมจะเกิดความเข้าใจผิด
ลุ่มหลงในอักษรและบทต่าง ๆ ได้ ดังนั้น กุลบุตรผู้ใคร่ศึกษาจำต้องศึกษาให้รู้

ไวยากรณ์ของภาษาบาลีอย่างแจ่มชัด จึงจะเข้าใจพระพุทธรวณะได้ถูกต้อง คัมภีร์
ไวยากรณ์เหล่านี้ เรียกว่า สัททวิเสส บ้าง สัททศาสตร์ บ้าง นิรุตติศาสตร์ บ้าง

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายมาสู่ประเทศไทย ก็ได้แพร่มาพร้อมกับ
คัมภีร์ต่าง ๆ มีพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา ปกรณ์พิเศษ และสัททวิเสส
เหล่านี้เป็นต้น และได้จารไว้ด้วยอักษรขอมในใบลาน ผู้ศึกษาภาษาบาลีจึงต้องเรียน
อักษรขอมก่อน แล้วจึงศึกษาเล่าเรียนพระคัมภีร์ทำความเข้าใจพระพุทธรวณะ ทรงจำ
ไว้ และเทศนาสั่งสอนต่อ ๆ กันมา ทุกยุคทุกสมัยจนถึงยุครัตนโกสินทร์นี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงมี
พระราชปรารภอาราธนาพระสงฆ์เถรานุเถระ รับภารธุระปริวรรตอักษรขอมที่
บันทึกพระไตรปิฎกภาษาบาลีออกเป็นอักษรไทยแล้วตีพิมพ์พระไตรปิฎกอักษรไทยนี้
เผยแพร่ออกไปในวัดวาอารามต่าง ๆ ตลอดทั้งในและต่างประเทศ เป็นการเฉลิม
พระเกียรติยศ พระราชกฤษฎีกาบริหาร ที่ทรงเป็นธรรมิกราชาธิราชในโลก ต่อมา
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ก็ได้ทรงอุปถัมภ์สร้างคัมภีร์
อรรถกถาจากอักษรขอมภาษาบาลีมาเป็นอักษรไทยภาษาบาลีนี้ บรรดาพระบรมวงศา-
นวงศ์ต่างทรงมีพระศรัทธาประสาธนะ โดยเสด็จพระราชกุศล จัดพิมพ์สร้างไว้ใน
พระพุทธศาสนา ให้เป็นที่ปรากฏในโลก เป็นคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาเป็น
อย่างยิ่ง กาลต่อมาการทำพระคัมภีร์อักษรขอมเป็นอักษรไทยได้หยุดชะงักไปชั่ว
ระยะหนึ่งประมาณ ๕๐ ปีเศษ ทำให้คัมภีร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งมีอยู่
ในอักษรขอมต้องชะงักงันไปไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

ด้วยเหตุนี้ มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชฉายาของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน โดยได้รับพระบรมราชานุญาตเมื่อ
พ.ศ.๒๕๑๕ จึงได้ทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและ
แปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทยเสนอคณะสงฆ์ผ่านกรมการศาสนา
ได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม ตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๑/๒๕๑๖
และได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาล โดยให้เงินอุดหนุนเป็นรายปีผ่านกรมการศาสนา
ให้ดำเนินการตามโครงการนี้ เพื่อให้พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาภาษาบาลีได้รับ
การชำระให้ถูกต้องเสียขั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย ตามขั้นตอนแห่ง
การปฏิบัติงาน

(๑๘)

การปริวรรตอักษรขอมเป็นอักษรไทยก็ดี การชำระพระคัมภีร์ภาษาบาลีให้ถูกต้องก็ดี จำเป็นต้องสอบทานกับคัมภีร์อื่น และฉบับต่างประเทศเท่าที่จะหาได้ ต้องอาศัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในภาษาบาลีเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน และจำต้องฝึกฝนบัณฑิตให้สืบต่องานเพื่อถ่ายทอดความรู้การทำงานให้ต่อเนื่องกันไปโดยไม่ขาดสาย งานพระคัมภีร์จึงจะสมบูรณ์และถูกต้อง เมื่อค้นฉบับภาษาบาลีถูกต้อง การแปลสู่ภาษาไทยก็ถูกต้อง

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ นอกจากได้รับความอุปถัมภ์จากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการให้เงินงบประมาณแผ่นดินอุดหนุนโครงการแล้วยังได้รับปัจจัยบริจาจากเจ้านายและผู้มีจิตศรัทธาสร้างพระคัมภีร์เป็นพุทธบูชา และอุทิศให้แก่ปัจเจกบุคคลเป็นรายยกตั้งได้ประกาศพระนามและนามในทุกหน้าพระคัมภีร์เพื่อให้ท่านผู้พบเห็นได้อนุโมทนากุศลนั้น ๆ ด้วย

สำหรับ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค บาลี-ไทย ภาค ๑ (บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๑) นี้ คุณไพฑูลย์ และคุณอนันต์ อนันตกุล ได้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินเป็นเจ้าภาพสร้างพระคัมภีร์ถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นที่ระลึกในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ขออำนาจแห่งมหากุศลได้คลบบันดาลให้ คุณไพฑูลย์ และคุณอนันต์ อนันตกุล ประสบความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป.

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ

เพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๗

คำปฏิญญา

ในการจัดสร้างพระคัมภีร์ ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย นั้น มูลนิธิภูมิพลโลกิขุได้มีจุดประสงค์ที่จะสร้างพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาบาลี คือ อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา คัมภีร์ อัดถโยชนา ปกรณ์พิเศษ และสัทททวิเสส ที่ยังไม่เคยมีปรากฏในอักษรไทย ให้มีเป็นฉบับอักษรไทยขึ้น และชำระสอบทานพระคัมภีร์ภาษาบาลีที่มีในอักษรไทยแล้ว แต่ยังคลาดเคลื่อนให้ถูกต้องบริสุทธิ ทั้งนี้ เพื่อเผยแพร่คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนในโลก ขั้นตอนในการทำงานนี้ เบื้องต้นต้องชำระอักขระและบทพยัญชนะในคัมภีร์นั้น ๆ ให้เป็นที่ถูกต้องตามพระคัมภีร์ดั้งเดิมก่อน แล้วจึงแปลสู่ภาษาไทย และภาษาอื่นในภายหลัง ในเบื้องต้นนี้ การตีพิมพ์พระคัมภีร์ต่าง ๆ มูลนิธิ ฯ จะจัดทำเป็นขั้นตอน ๔ ประการ คือ

๑. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีที่ได้ชำระถูกต้องแล้วเป็นอันดับแรก เพราะเป็นงานที่ทำสำเร็จก่อน และเพราะพระคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งต่างได้ถือเป็นตำราในการศึกษาและอ้างอิง การศึกษาภาษาบาลี พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทถือเป็นหลักในการศึกษาพระศาสนา พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้แพร่ไปในส่วนต่าง ๆ ของโลก พร้อมกับพระคัมภีร์ภาษาบาลี ภาษาบาลีเป็นสื่อให้เกิดความเข้าใจพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา

๒. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีตามต้นฉบับเดิม พร้อมด้วยคำแปลลงในหน้าเดียวกัน โดยแยกเป็นสองคอลัมน์เป็นสองพาคย์ซ้ายขวาเป็นสองภาษา บาลี-ไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ยิ่งแก่พระสงฆ์เมื่อนำไปแสดงพระธรรมเทศนา ที่จะอ้างอิงภาษาบาลีพร้อมกับคำแปล และจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านทั่วไป โดยเฉพาะในกรณีเมื่อไม่เข้าใจคำแปล ก็จะนำพาคย์ภาษาบาลีไปสอบถามท่านผู้รู้ให้อธิบายได้ทันที

(๒๐)

๓. พิมพ์พระคัมภีร์ฉบับแปลเป็นภาษาไทย

๔. พิมพ์พระคัมภีร์ที่ได้เรียบเรียงเป็นภาษาไทยอย่างง่าย สำหรับชาวบ้านทั่วไป เพื่อให้คนไทยได้เข้าใจพระธรรมถูกต้อง ทั้งนี้ เป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่จะให้คนไทย "เข้าถึงธรรม"

มูลนิธิ ฯ จะทำคัมภีร์ใดในลักษณะใด ย่อมขึ้นอยู่กับกาลเทศะ และความเหมาะสมในการที่จะเผยแพร่พระคัมภีร์นั้น ๆ ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ การพิมพ์ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค บาลี-ไทย ภาค ๑ (บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๑) ครั้งนี้ เป็นการพิมพ์ฉบับชำระทั้งภาษาบาลี และคำแปลเป็นภาษาไทยลงคู่ในหน้าเดียวกัน ตามคำปฏิญญาข้อที่ ๒ ข้างต้น เพื่อเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง และลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ขออานิสงส์แห่งการสร้างพระคัมภีร์ที่ได้ตีพิมพ์ไปแล้วนี้ จงเป็นพลว-ปัจจัยให้สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าได้พบเห็นแต่ความเจริญ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีทุกข์ เป็นสุข ได้คัมภีร์พระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกกันเทอญ.

(นายมนิพันธุ์ จารุตุล)

ผู้อำนวยการ โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษร โบราณท้องถิ่นฯ

กรรมการผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกิกุ

แนะนำ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ได้จัดพิมพ์ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาษาบาลี ขึ้นมาอีกคัมภีร์หนึ่ง เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี เพื่อให้เป็นพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ฉบับภูมิพลโลกิขุ ความจริง พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้เป็นหลักสูตรและแบบเรียนของนักเรียนบาลีมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เดิมเป็นอักษรขอม ผู้เรียนบาลีในชั้นสูงถึงชั้นเปรียญเอกจึงจะได้มีโอกาสได้อ่านได้แปล เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาโดยถ่องแท้ เพราะพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้บรรจุความรู้เกี่ยวกับเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกว่า ไตรสิกขา ไว้อย่างพิสดาร ผู้ได้ศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนา ถ้าไม่ได้ผ่านพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคก่อนแล้ว จะหาความแตกฉานในวิชาทางพระพุทธศาสนาไม่ได้เลย ด้วยเหตุนี้ พระโบราณจารย์จึงได้จัดพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้ในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมในแผนกบาลีสยามหลวง คือเป็นหลักสูตรแปลภาษามคธเป็นภาษาไทยในชั้นเปรียญธรรม ๘ ประโยค และแปลภาษาไทยเป็นภาษามคธในชั้นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมาช้านานจนถึงปัจจุบันนี้

ความสำคัญของพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้เป็นพระคัมภีร์ที่มีชื่อเสียงมาเป็นเวลากว่าพันปีแล้ว นับว่าเป็นวรรณกรรมชั้นอมตะของโลก อันเป็นที่ยอมรับของนักปราชญ์ทั้งหลาย เป็นวิทยานิพนธ์ชั้นเอกที่ไม่มีวิทยานิพนธ์อื่นใดเทียบเสมอ เป็นพระคัมภีร์ชั้นอรรถกถา

(๒๒)

ที่มีคัมภีร์อันเป็นบริวารรองลงไปคือ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคมหาฎีกา พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคจุฬฎีกา และ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคคัมภีร์บท ท่านผู้รจนาคือพระพุทธโฆษะผู้มีเกียรติคุณอันกึกก้อง ข้าพเจ้าได้อ่านพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาภาษาบาลีมาหลายคัมภีร์แล้ว จึงขอสนับสนุนถึงความประสงค์ในการรจนาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคของท่านอาจารย์พุทธโฆษะไว้ดังนี้ :

๑. เพื่อแสดงภูมิปัญญาของท่าน ในการที่จะเข้าไปแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจากภาษาสิงหพเป็นภาษามคร เพื่อให้เป็นภาษาทางวิชาการพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปในโลก

๒. เพื่อให้กุลบุตรผู้เข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ซึ่งได้บรรพชาอุปสมบท ได้ศึกษาทางแห่งความบริสุทธิ์อันสงเคราะห์ลงด้วยไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ได้รู้ซัดตามเป็นจริง ปฏิบัติตาม แล้วจะบรรลุถึงผลคือความบริสุทธิ์โดยแท้จริง

๓. เพื่อให้เป็นหลักทางวิชาการพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า เป็นพระคัมภีร์แกนกลาง หรือศูนย์กลางของอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎกทั้ง ๔ นิกาย คือ สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาแห่งทีฆนิกาย ปปัญจสุทนี อรรถกถาแห่งมัชฌิมนิกาย สารัตถปกาสินี อรรถกถาแห่งสังยุตตนิกาย และมโนรลปุรณี อรรถกถาแห่งอังคุตตรนิกาย

สำหรับข้อ ๓ นี้ต้องนับว่าเป็นหลักการอันสำคัญยิ่งในการรจนาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคขึ้นมาเพื่อให้เป็นหลักการสังวรรณาคความแห่งพระบาลีทั้ง ๔ นิกาย ในเมื่อจะพูดถึงหลักธรรมโดยอรรถาธิบาย เพื่อให้เกิดความแจ่มแจ้งเข้าใจชัดเจนของนักศึกษาทั้งหลาย โดยในอรรถกถาทั้ง ๔ นิกายนั้น ไม่จำเป็นต้องพูดถึงอีกให้เกิดความเยิ่นเย้อในอันที่จะอรรถาธิบายสืบต่อไป คังนั้น ในการรจนาอรรถกถาแห่งพระสูตรตันตปิฎกทั้ง ๔ นิกายอันเป็นผลงานของท่าน คือ สุมังคลวิลาสินี ปปัญจสุทนี สารัตถปกาสินี และ มโนรลปุรณี พระพุทธโฆษะจึงได้กล่าวไว้ในคำปรารภตอนต้นแห่งพระคัมภีร์นั้น ๆ เป็นอย่างเดียวกันว่า

"เรื่องศีล เรื่องชุกงค์ เรื่องกัมมัฏฐานทั้งหมด เรื่องฉานสมาบัติ อันพิสดาร อันประกอบด้วยจริตและวิธี เรื่องอภิญาญาทั้งหมด ข้อวินิจฉัยเรื่องปัญญา จันท์ ชาติ आयตนะ อินทรีย์ อริยสัจ ๔ ปัจจยาการเรื่องวิปัสสนาภาวนาทุกเรื่องที่ข้าพเจ้า(พระพุทธโฆษะ) ได้กล่าวแล้วในพระวิสุทธิมรรค เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะไม่วิจารณ์เรื่องนั้นไว้ ณ ที่นี้ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคข้าพเจ้าได้รจนาไว้โดยความประสงค์ว่า พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ตั้งอยู่ท่ามกลางแห่งพระสุตตันตปิฎกทั้ง ๔ นิกาย จักประกาศเนื้อความตามที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ในพระสุตตันตปิฎกทั้ง ๔ นิกายนั้น ดังนั้นจึงขอให้ผู้ศึกษาได้จับเอาเนื้อความนั้นเข้าใจเนื้อความที่อยู่ในที่ฌนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย นั้นเถิด"

จากข้อความดังกล่าวนี้ ทำให้เป็นที่แน่ใจว่า การที่พระพุทธโฆษะเข้าไปแปลพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาในสำนักมหาวิหาร จากภาษาสิงหพเป็นภาษามคธนั้น ได้วางแผนไว้ล่วงหน้าในการจัดทำพระคัมภีร์ที่จะรจนาในโอกาสต่อ ๆ ไปอีกหลายพระคัมภีร์ จำจะต้องรจนาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคให้เป็นหนังสืออ้างอิง เมื่อจะพูดถึงเรื่องธรรมะที่เป็นหลัก แม้ในพระคัมภีร์อัฐสาสนีที่กล่าวกันว่าท่านอาจารย์พระพุทธโฆษะได้รจนาครั้งยังอยู่ในชมพูทวีปก่อนมาแปลหนังสือในลังกาทวีป ก็ได้กล่าวไว้ในคำปรารภว่า เรื่องกัมมัฏฐานทั้งหมด เรื่องจริต อภิญาญา วิปัสสนา ทั้งหมดนี้ ข้าพเจ้าได้ประกาศไว้ในพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคแล้ว ฉะนั้น ข้าพเจ้าจะไม่ถือเอาเรื่องนั้นมาพรรณนาไว้อีก จะพรรณนาเนื้อความไปตามลำดับบทตามพระบาลีทั้งสิ้น จากความข้อนี้นี้ทำให้เราเห็นว่าแม้พระคัมภีร์อัฐสาสนีซึ่งตามประวัติว่ารจนาไว้ก่อนนั้น เฉพาะที่เห็นนี้ได้มีการแก้ไขขึ้นภายหลังการรจนาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ความสำคัญของพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่ได้อธิบายข้อธรรมตั้งแต่เบื้องต้นจนสูงสุดให้ประโยชน์แก่การศึกษาพระพุทธวจนะตลอดสาย แม้ศึกษาเพียงคัมภีร์เดียวดังนั้น พระมหาเถระแต่ปางก่อนได้เห็นพระคัมภีร์นี้มีความสำคัญยิ่ง จึงได้วางไว้เป็นหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในชั้นเปรียญเอกมาช้านานแล้ว

ประวัติผู้แต่งพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ท่านผู้แต่งพระคัมภีร์นี้ คือ พระพุทธโฆษเถระ ซึ่งเรานิยมเรียกกันว่า พระพุทธโฆษาจารย์ มีบอกไว้ท้ายพระคัมภีร์ ท่านได้รับคำอาราธนาของพระสังฆราช สังฆปาละ สำนักมหาวิหาร ให้รจนาคัมภีร์

ชื่อเสียงของพระพุทธโฆษะนี้เป็นชื่อที่เป็นมงคลนาม เพราะท่านได้สร้างงานด้านพระคัมภีร์ไว้มากมาย เพราะฉะนั้นประเทศไทยจึงได้ตั้งนามพระราชาคณะผู้ใหญ่เป็นพระพุทธโฆษาจารย์บ้าง สถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะมีชื่อว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์บ้าง สถาปนามาแล้วหลายองค์ด้วยกัน เพื่อจะแยกให้เห็นชัดทางพม่าได้เติมคำว่า มหา นำหน้า ใช้เรียกพระเถระผู้รจนาคัมภีร์นี้ว่า พระมหาพุทธโฆษาจารย์

พระพุทธโฆษาจารย์ หรือ พระพุทธโฆษเถระ นี้ เป็นชาวชมพูทวีป คือ ประเทศอินเดียตอนเหนือ มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศักราช ๕๔๕ ถึง ๑,๐๐๐ ปี เกิดในตระกูลพราหมณ์ ที่ตำบลพุทธคยา แคว้นมคธ ใกล้กับสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีนามว่า โฆษะ ก่อนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาศิลปศาสตร์ทั้งปวง เรียนจบไตรเพท ได้ท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ ในชมพูทวีป ถกเถียงโต้ตอบปัญหา กะสมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ปรากฏว่ามีสติปัญญามาก สมณพราหมณ์บัณฑิตอื่น ๆ มิสามารถกล่าวแก้ปัญหของพราหมณ์หนุ่มนี้ได้ แต่พราหมณ์หนุ่มนี้สามารถแก้ ปัญหาที่สมณพราหมณ์บัณฑิตอื่นถามได้ ดังนั้น พราหมณ์หนุ่มจึงมีชื่อเสียง กึกก้องรอบำไปตลอดสากลชมพูทวีป ครั้งหนึ่งพราหมณ์หนุ่มเดินทางมาถึงวัด แห่งหนึ่งที่พุทธคยาได้รู้จักกับพระเวทเถระผู้เป็นพระมหาชีนาสพ บรรลุปฏิสัมภิทาสี่ โดยบังเอิญ กล่าวคือ วันหนึ่งพราหมณ์หนุ่มได้สังวัชยาขมนต์ในคัมภีร์ปถัญชลิอย่าง ถูกต้องไพเราะจับใจอยู่ตลอดคืน พระเถระได้ยินเสียงพราหมณ์นั้นสังวัชยาขมนต์ก็รู้ว่า เป็นผู้มีสติปัญญามาก จึงเรียกพราหมณ์หนุ่มนั้นมาหา ได้สนทนากัน พราหมณ์หนุ่ม ได้ถามปัญหาต่าง ๆ ในคัมภีร์ไตรเพท ที่มีแง่เงื่อนซึ่งตนเองยังมีความสงสัย ไม่เห็นนัย กะพระเถระ พระเถระก็ตอบอธิบายได้หมด ครั้นแล้วพระเถระจึงถามปัญหาใน พระอภิธรรมบ้าง พราหมณ์หนุ่มตอบไม่ได้ จึงถามว่า นี่ชื่อว่าอะไร พระเถระตอบว่า ชื่อพุทธมนต์ จึงขอเรียนพุทธมนต์ พระเถระตอบว่า เรียนได้เฉพาะผู้บวชเท่านั้น

พราหมณ์หนุ่มต้องการเรียนพุทธมนต์ จึงได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ได้เล่าเรียนพระพุทธรวณะคือพระไตรปิฎก ได้ปรากฏชื่อว่า พระพุทธโฆชะ

เมื่อพระพุทธโฆชะอยู่ที่วัดที่ตำบลพุทธคยานั้น ได้รจนาปกรณ์ชื่อว่า ญาโณทัย ไว้ในวัด แล้วเริ่มรจนาคัมภีร์อรรถกถาชื่อว่า อัญญาสาลินี ซึ่งเป็นอรรถกถาพระคัมภีร์ธรรมสังคณีปกรณ์ และ คัมภีร์ปริตัตถุสฎกถา คืออรรถกถาพระไตรปิฎกฉบับย่อ พระเวทมหาเถระได้เห็นอรรถกถาที่ท่านได้รจนาแล้ว จึงแนะนำท่านว่า ในชมพูทวีปมีแต่บาลีพระไตรปิฎกเท่านั้น ไม่มีอรรถกถาของบาลีพระไตรปิฎกอยู่เลย แต่ในลังกาทวีปมีอยู่ รจนาไว้เป็นภาษาสิงหพ ขอให้พระพุทธโฆชะไปลังกาทวีปตรวจสอบคู่อรรถกถาเหล่านี้ แล้วแปลกลับมาเป็นภาษามคธ จะได้เป็นประโยชน์แก่กุลแก่ชาวโลกทั้งปวง เมื่อพระเถระได้แนะนำอย่างนั้นแล้ว ท่านพระพุทธโฆชะก็มีปีติโสมนัส กราบลาพระอุปัชฌายะและพระภิกษุสงฆ์ แล้วเดินทางไปลังกาทวีปทางเรือ ได้พบพระพุทธทศเดระกำลังสวนทางมา ณ ท่ามกลางมหาสมุทร ได้สนทนากันเกี่ยวกับเรื่องแปลพระคัมภีร์เป็นภาษามคธ แล้วได้เดินทางต่อไปจนถึงท่าเรือในลังกา ระยะเวลาที่อยู่นั้นอยู่ในสมัยของกษัตริย์ลังกา ทรงพระนามว่า มหานาม มีนามอื่นอีกว่า "สิรินิวาส" บ้าง "สิริกุตตะ" บ้าง "สิริกูฏ" บ้าง (พ.ศ.๕๕๒-๕๗๔)

เมื่อพระพุทธโฆชะไปถึงลังกา ได้ไปพบพระภิกษุสงฆ์ในมหาวิหารกรุงอนูราชปุระ แล้วได้ไปยังสำนักของพระสังฆปาเลเถระ ซึ่งเป็นพระสังฆราชอยู่ในกรุงอนูราชปุระ ณ เรือนมหาปธานะ ได้ฟังอรรถกถาในภาษาสิงหพ และเถรวาทะ ทั้งหมดแล้ว มั่นใจว่าเป็นคำอธิบายพระบาลีตรงตามพระพุทธประสงค์จริง จึงได้ขออนุมัติต่อพระสงฆ์ ขอโอกาสรจนาอรรถกถาพระไตรปิฎกเป็นภาษามคธ เพื่อจะทดสอบความรู้ความสามารถของพระพุทธโฆชะ คณะสงฆ์ลังกาซึ่งมีพระสังฆปาเลเถระเป็นประธาน ได้มอบพระคาถา ๒ พระคาถาให้ท่านรจนาก่อนที่จะรับอนุญาตให้ตรวจดูพระคัมภีร์ทั้งหมด ท่านจึงรจนาพระคัมภีร์ชื่อวิสุทธีมรรคขึ้น รจนาคำได้ดีมากจนพระสงฆ์ลังกายอมรับความเชี่ยวชาญของท่าน ตามประวัติได้เล่าว่า เพื่อจะประกาศความเชี่ยวชาญของพระพุทธโฆชะนั้นให้ปรากฏ เทพยดาได้บันดาลให้คัมภีร์ที่รจนาหายไป ท่านพระพุทธโฆชะก็ได้รับรจนาคำขึ้นใหม่อีก เทพยดาได้บันดาลให้หายไปอีก ท่านก็รจนาคำขึ้นอีกถึง ๓ ครั้ง ครั้นแล้วเทพยดาก็ถวายคัมภีร์ที่ได้รับรจนาคำทั้ง ๒ คัมภีร์

(๒๖)

คืนท่าน เวลานั้นจึงได้มีคัมภีร์พระวิสุทธิมรรคเป็น ๓ คัมภีร์ พระพุทธโฆษะก็ได้ นำคัมภีร์ทั้งสามจบนั้นถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ได้อ่านทั้งสามคัมภีร์ สอบทานกันแล้ว มิได้มีความแตกต่างกันทั้งโดยพระคัมภีร์ หรือโดยอักขระ หรือ โดยบท หรือโดยพยัญชนะ หรือโดยอรรถ หรือโดยเบื้องต้นเบื้องปลาย หรือ โดยเถรวาทะ หรือโดยพระบาลีทั้งหลายสักแห่งหนึ่งเลย ทั้ง ๓ ฉบับเหมือนกัน เป็นการแสดงความสามารถอย่างยอดเยี่ยมของท่าน เทพยดาทั้งหลายได้สาธุการ พระสงฆ์ประมาณพันรูปประชุมกัน ในมหาวิหาร ได้เห็นความมหัศจรรย์ พวกเขายินดี ชื่นชมโสมนัสสาธุการประกาศว่า ท่านองค์นี้เป็นพระเมตไตรยโพธิสัตว์แน่นอน และได้อนุมติให้ท่านแปลคัมภีร์จากภาษาสิงหพเป็นภาษามคธได้

ในครั้งนั้น พระเจ้ามahanam กษัตริย์แห่งลังกา ได้ทรงสดับเกียรติคุณของท่าน ได้เสด็จจากพระนครไปยังมหาวิหาร ทรงนมัสการพระสงฆ์ แล้วนมัสการ พระพุทธโฆษะ นิมนต์ให้อยู่ในปราสาทแห่งหนึ่งชื่อปธานฉระ ด้านทิศทักษิณของ มหาวิหาร ได้แปลอรรถกถาภาษาสิงหพเป็นอรรถกถาพระไตรปิฎกภาษามคธ

อรรถกถาในภาษาสิงหพแต่โบราณนั้น มีอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. มหาอรรถกถา
๒. ปัจจரியอรรถกถา
๓. กุรุนทีอรรถกถา

อรรถกถาที่ได้ยกขึ้นสู่การสังคายนา พระมหินทเถระนำมาจากชมพูทวีป แล้วรจนาไว้ด้วยภาษาสิงหพ ชื่อว่า มหาอรรถกถา

อรรถกถาที่พระภิกษุทั้งหลายประชุมกันรจนาในเรือนแพ ซึ่งในภาษา สิงหพเรียกว่าปัจจரிய ชื่อ ปัจจரியอรรถกถา

อรรถกถาที่พระภิกษุทั้งหลายประชุมกันรจนา ในกุรุนทีเวฬุวิหาร ชื่อว่า กุรุนทีอรรถกถา

วาทะที่พระอาจารย์ทั้งหลายในกาลก่อน มีพระอาจารย์ชั้นพระเถระ เป็นต้นได้รจนาไว้โดยถือเอานัยแห่งพระบาลี ชื่อว่า เถรวาทะ

คัมภีร์อรรถกถาภาษาสิงห์ ที่พระพุทธโฆษาจารย์ได้แปลมาเป็นอรรถกถา
พระไตรปิฎกภาษามคธ มีมากกว่าครึ่งหนึ่งของคัมภีร์อรรถกถาทั้งหมด มีรายนาม
พระคัมภีร์ดังนี้

๑. วิสุทฺธิมรรค ปกรณ์วิเสส ว่าด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และเป็น
อรรถกถากลางของพระสูตรตันตปิฎกทั้ง ๔ นิกาย

๒. สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก

๓. กังขาวิตรณี หรือมาติกัฏฐกถา อรรถกถาพระปาติโมกข์

๔. สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาที่ฉนิกาย

๕. ปปัญจสุทนี อรรถกถามัชฌิมนิกาย

๖. สาร์ตถปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิกาย

๗. มโนรตปุรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย

๘. ปรมัตถโชติกา อรรถกถาขุททกปาฐะและสุตตนีบาต

๙. รัมมปทัฏฐกถา อรรถกถาธรรมบท

๑๐. ชาตักัฏฐกถา อรรถกถาชาดก

๑๑. อัญญาสาสินี อรรถกถาธรรมสังคณีปกรณ์

๑๒. สัมโมหวิโนทนี อรรถกถาวิภังคปกรณ์

๑๓. ปัญจปกรณ์ฎฐกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี เป็นอรรถกถาพระอภิธรรมทั้ง ๕
คัมภีร์ คือ ธาตุกถา กถาวัตถุ ปุคคลบัญญัติ ขมก และปิฎฐาน

๑๔. ฉญาโณทฺธิ์ แต่งก่อนที่อินเดีย ต้นฉบับอันตรธานแล้ว

๑๕. ปริตตักัฏฐกถา อรรถกถาพระไตรปิฎกฉบับย่อ ต้นฉบับอันตรธานแล้ว

พระคัมภีร์เหล่านี้ ได้เป็นประโยชน์แก่อุคแห่งชาวต่างประเทศเป็นอันมาก
ท่านกล่าวว่าใช้เวลาเพียงปีเดียวเท่านั้น ได้ทำงานสำเร็จ เกิดอศรรย์แผ่นดินไหว

(๒๘)

ผลงานวรรณกรรมของพระพุทธโฆษะนี้ นักศึกษาภาษาบาลีทั่วไปได้ยกย่องและนับถือว่าท่านเป็นบูรพาจารย์ผู้มีความสำคัญอย่างยิ่งของโลก

เนื้อหาของพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ในพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคไม่มีคำไหว้ครูเหมือนพระคัมภีร์อื่น ๆ เพราะถือว่าเป็นอรรถกถากลางของพระสูตรต้นคปิฎก มีคำเริ่มต้นที่เรียกว่านิทาน ตั้งเป็นกระตุ้แบบเรียงความแก้กระตุ้ธรรม ยกเป็นนิกเขปบท แล้ววิสันนา บอกความประสงค์ของการแต่งพระคัมภีร์ แสดงความหมายของคำและย่อข้อความไว้ในเบื้องต้น ต่อจากนั้นได้แบ่งเป็นตอน ๆ ไว้ ๒๓ ปริเฉท คือ

ปริเฉทที่ ๑ ชื่อ สีลนิเทศ แสดงด้วยศีลมีประเภทต่าง ๆ

ปริเฉทที่ ๒ ชื่อ ฐคณินเทศ แสดงด้วยฐคณกวัตร ๑๓ ประการ

ปริเฉทที่ ๓ ชื่อ กัมมัฏฐานคณินเทศ แสดงด้วยวิธีเล่าเรียนพระสมถ-กัมมัฏฐาน ๔๐ ประการ

ปริเฉทที่ ๔ ชื่อ ปฐวิกสิณินเทศ แสดงด้วยปฐวิกสิณเป็นต้นที่ ๑

ปริเฉทที่ ๕ ชื่อ เสสกสิณินเทศ แสดงด้วยกสิณที่เหลือนลง ๕ ประการ รวมกับปฐวิกสิณจึงเป็น ๑๐ ประการ

ปริเฉทที่ ๖ ชื่อ อสุกนิเทศ แสดงด้วยอสุก ๑๐ ประการ

ปริเฉทที่ ๗ ชื่อ ฌอนุสตินินเทศ แสดงด้วยอนุสติ ๖ คือ พุทธานุสติ ธรรมานุสติ สังฆานุสติ สีลานุสติ จาคานุสติ เทวตานุสติ

ปริเฉทที่ ๘ ชื่อ เสสอนุสตินินเทศ แสดงด้วยอนุสติ ๔ ที่เหลือนลง คือ มรณานุสติ กายคตาสติ อานาปานสติ อุปสมมานุสติ รวมกับอนุสติ ๖ จึงเป็นอนุสติ ๑๐ ประการ

ปริเฉทที่ ๙ ชื่อ พรหมวิหารินเทศ แสดงด้วยพรหมวิหารทั้ง ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ประเภทที่ ๑๐ ชื่อ อรูปนิเทศ แสดงด้วยรูปสมบัติ ๔ คือ อากาสนัญ-
 ายตนะ วิญญาณัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะสมบัติ

ประเภทที่ ๑๑ ชื่อ สมาธินิเทศ แสดงด้วยสมาธิกับทั้งปฏิกุศลสัญญา ชาติ-
 ววัตถานนิเทศ

ประเภทที่ ๑๒ ชื่อ อิทธีวิธีนิเทศ แสดงด้วยฤทธิวิธีต่าง ๆ

ประเภทที่ ๑๓ ชื่อ อภิญญานิเทศ แสดงด้วยอภิญญา ๕ มีทิพยโสต
 ทิพยจักขุ และเจโตปริยญาณคือรู้วาระจิตแห่งผู้อื่นเป็นต้น

ประเภทที่ ๑๔ ชื่อ จันทรนิเทศ แสดงด้วยปัญญาจันทร์ และวิเสสนาม
 แห่งจันทร์ต่าง ๆ

ประเภทที่ ๑๕ ชื่อ आयตनธาตุนิเทศ แสดงด้วยอายตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘

ประเภทที่ ๑๖ ชื่อ อินทริยสังขนิเทศ แสดงด้วยอินทริย ๒๒ และ
 อริยสัง ๔

ประเภทที่ ๑๗ ชื่อ ภูมินิเทศ แสดงด้วยธรรมะ ๖ คือ จันทร อายตนะ ธาตุ
 อินทริย อริยสัง ปฏิจสงมุขบาท อันเป็นภูมิภาคพื้นแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ประเภทที่ ๑๘ ชื่อ ทิฐิวิสูทธานิเทศ แสดงด้วยความบริสุทธิ์แห่งทิฐิ คือ
 ความเห็น

ประเภทที่ ๑๙ ชื่อ กังขาวิตรณวิสูทธานิเทศ แสดงด้วยความบริสุทธิ์ที่
 ล่วงข้ามความกังขาสงสัยเสียได้

ประเภทที่ ๒๐ ชื่อ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสูทธานิเทศ แสดงด้วยความ
 บริสุทธิ์ในการเห็นอริยมรรคด้วยญาณปัญญา ว่าสิ่งนี้เป็นอริยมรรค สิ่งนี้มีใช่ อริยมรรค

ประเภทที่ ๒๑ ชื่อ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสูทธานิเทศ แสดงด้วยความ
 บริสุทธิ์ในการเห็น ด้วยญาณปัญญาว่ามรรค ควรปฏิบัติสืบต่อไป

ประเภทที่ ๒๒ ชื่อ ญาณทัสสนวิสูทธานิเทศ แสดงด้วยความบริสุทธิ์
 ในการเห็นอริยสัง และพระนิพพาน ด้วยญาณปัญญาอันรู้เห็นจริงแจ้งชัด

ประเภทที่ ๒๓ ชื่อ ปัญญาภาวนานิสังสนิเทศ แสดงด้วยอานิสังสผล
 แห่งการเจริญปัญญาในพระวิปัสสนากัมมัฏฐาน รวมเป็น ๒๓ ประเภทบริบูรณ์

พระวิสุทธิมรรคบาลีฉบับอักษรไทย

เดิมก็เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า พระคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นอยู่ในใบลานจารด้วยอักษรขอม พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ก็เช่นเดียวกัน ได้มีการปริวรรตจากอักษรขอมมาเป็นอักษรไทย และตีพิมพ์เป็นเล่มสมุดเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๕ โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เขมจาริมหาเถระ) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แต่ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมไตรโลกาจารย์เป็นผู้ชำระ ปราภฏในคำอุทิศที่แต่งไว้เป็นภาษาบาลีว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เมื่อมีพระชนมายุ ๔๘ พรรษา ได้ทรงมีพระประสงค์จะทรงบำเพ็ญพระกุศล โปรดให้พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เฮงเขมจาริมหาเถระ) ชำระพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค แล้วให้พิมพ์ไว้ให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา อุทิศถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในพระคัมภีร์ได้บอกนามผู้ชำระครั้งแรกไว้เป็นภาษาบาลีว่า "เขมจาริตฺถเถรณ ฌมฺมตฺติลเกน มหาธาตุวิหารวาสิณา" ซึ่งแปลว่า พระเถระเขมจาริดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมดิลก วัดมหาธาตุ ได้ชำระทำให้ข้าพเจ้า สงสัยว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เขมจาริมหาเถระ) ทำไมจึงใช้ภาษาบาลีในสมณศักดิ์ของท่านเช่นนั้น เพราะเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัตไม่เคยดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมดิลก และข้าพเจ้าเป็นศิษย์รุ่นสุดท้ายของเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต ได้กราบนมัสการถามท่าน ได้รับคำตอบว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแนะนำให้ใช้เช่นนั้น เพราะถ้าจะใช้ว่า ฌมฺมตฺติโลกาจริเยน เกรงว่าจะเป็นชื่อพระพุทธเจ้าไป และตำแหน่งพระธรรมดิลก ชื่อสมณศักดิ์ก็ยังไม่มีความจำเป็น ข้าพเจ้าจึงแนะนำไว้เพื่อมิให้เป็นที่ยังสงสัยของคนข้างสงสัยต่อไป

พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคฉบับภูมิพโลภิกขุ

โดยที่พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญยิ่ง คั่งกล่าวแล้ว มุลนิธิภูมิพโลภิกขุได้ตั้งปณิธานที่จะทำพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็น แนวนั้น คือ ตัวพระคัมภีร์อันเป็นต้นหลักแล้วทำพระคัมภีร์อธิบายรอง ๆ ลงมา ให้ตลอดสาย เพื่อเป็นหลักในการค้นคว้าวิชาการทางพระพุทธศาสนา พระคัมภีร์ วิสุทธิมรรคนั้นได้มีคัมภีร์รองลงมา อธิบายความอย่างบริบูรณ์ คือ วิสุทธิมรรคมหาฎีกา และอย่างย่อ คือวิสุทธิมรรคจุฎีกา และวิสุทธิมรรคคัมภีร์ฉบับท คั้งนั้น จึงได้ตรวจชำระพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคตั้งข้อย่อหน้าให้เหมาะสมโดยตรวจสอบ กับฉบับฉัฎฐสังคิตติ แล้วพระคัมภีร์รองลงไปก็จะได้ตั้งข้อให้ตรงกัน เพื่อค้นคว้าศึกษา ได้โดยง่าย เป็นประโยชน์แก่นักศึกษาทั้งหลาย จัดเป็น ๓ ภาค คือ

ภาค ๑ เริ่มแต่คำนิทานเป็นต้น และปริเฉทที่ ๑ ชื่อ สีนินเทศ จนถึง ปริเฉทที่ ๗ นอนุสตินินเทศ

ภาค ๒ เริ่มแต่ปริเฉทที่ ๘ เสสนอนุสตินินเทศ จนถึงปริเฉทที่ ๑๓ อภิญญานินเทศ

ภาค ๓ เริ่มแต่ปริเฉทที่ ๑๔ ชันธนิเทศ จนถึงปริเฉทที่ ๒๓ ปัญญาภาวนานิสังสนินเทศ และ คำนิคม ลงท้าย

ในการแปลพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นภาษาไทยนั้น ภาค ๑ ตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ ภาค ๒ ตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ รวม ๒ ภาค ๔ ตอน นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ สด.บ.(จุฬา) ได้แปลไว้

สำหรับพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคแปลเป็นไทย ภาค ๓ ตอนที่ ๑ ข้าพเจ้า นายสิริ เพ็ชรไชย เป็นผู้แปล ภาค ๓ ตอนที่ ๒ นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ เป็นผู้แปล

(๓๒)

การจัดพิมพ์พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค บาลี-ไทย ภาค ๑ (บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๑) นี้ คุณไพบุลย์และคุณอนันต์ อนันตกุล ได้บริจาคเงินสร้างเป็นที่ระลึกในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช และในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มุลนิธิภูมิโลกิกขุขออนุโมทนากุศลเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขออานิสงส์แห่งการสร้างพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้
จงเป็นพลวปัจจัยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา
ด้วยบุญกุศลแห่งการสร้างพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา
ขอให้สรรพสัตว์จงบรรลู่ถึงความสุขโดยทั่วหน้ากัน
ขอให้มนโรดที่อาศัยกรรมดีทั้งปวงจงสำเร็จแก่
ชาวโลกโดยพลัน เทอญ.

ส.ป. เพ็ชรไชย

(นายสิริ เพ็ชรไชย)

หัวหน้าฝ่ายวิชาการ มูลนิธิภูมิโลกิกขุ

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๗

คณะผู้ดำเนินงานจัดสร้างพระคัมภีร์
ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษร โบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย
ของ มูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ

นายมณีพันธ์ จารุคุต

อุปนายกสมาคมศุนย์คั่นคว่าทางพระพุทธศาสนา,
กรรมการผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ
และผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอม
และอักษรโบราณท้องถิ่น ฯ

นางอุษา จารุคุต

นายกสมาคมศุนย์คั่นคว่าทางพระพุทธศาสนา,
ผู้บรรยายธรรมะของสมาคม ฯ กรรมการ
ผู้ช่วยผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ และรอง
ผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอม ฯ

เป็นหัวหน้าคณะผู้ดำเนินงาน

นายสิริ เพ็ชรไชย

กรรมการสมาคมศุนย์คั่นคว่าทางพระพุทธศาสนา,
กรรมการมูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ และหัวหน้าฝ่าย
วิชาการโครงการปริวรรตอักษรขอม และอักษร
โบราณท้องถิ่น ฯ

เป็นหัวหน้าฝ่ายวิชาการ

คณะนักวิชาการผู้จัดทำ
พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค บาลี-ไทย ภาค ๑
ฉบับภูมิพโลภิกขุ

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย	ป.ธ.๕	ประธานกรรมการตรวจชำระ
๒. นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์	สถ.บ.(จุฬา)	แปล
๓. อุบาสิกาจรรยา บัวสุวรรณ	บ.ศ.๖	จับคู่บาลี-ไทย
๔. นายธรรมจักร สิงห์ทอง	ป.ธ.๕	กรรมการตรวจชำระ
๕. อุบาสิกาสมศรี จารุเพ็ง	บ.ศ.๕	กรรมการตรวจชำระ
๖. นายภิญโญ ล่องสกุล	ป.ธ.๘, พ.ม.พธ.บ.ม.า.	กรรมการตรวจชำระ
๗. นายจิรวัดน์ ควรคำ	ป.ธ.๖	อ่านทานตามคัมภีร์
๘. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย	ศศ.บ.(โบราณคดี)	อ่านทานตามคัมภีร์
๙. นายเจริญ สุควรรณา	ป.ธ.๗	อ่านทานตามคัมภีร์
๑๐. นายบุญเพ็ง แก้วยอด	ป.ธ.๗	ตรวจความเรียบร้อย และ ควบคุมการแก้ไขคัมภีร์
๑๑. นายบรรจบ พุกพญา	ป.ธ.๗	ตรวจความเรียบร้อย และ ควบคุมการแก้ไขคัมภีร์
๑๒. นางศิริรัตน์ ค้างสน	บ.ศ.๘	ตรวจความเรียบร้อยของเพลท
๑๓. นางชลอ วรรณจันทร์		จัดทำรูปเล่ม
๑๔. นายธรรมจักร สิงห์ทอง		ดำเนินการจัดพิมพ์

**พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค
บาลี - ไทย**

ภาค ๑

(บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๑)

VISUDDHIMAGGA

Pāli - Thai

Part I

(Pāli Part I First Section)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๓๗

สารบัญ
พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค
บาลี-ไทย ภาค ๑
(บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๑)

เรื่อง	หน้า
กล่าวด้วยคำนิทานเป็นต้น	๑
๑. สीलนิกเทศ	๒๐
กล่าวด้วยสภาวะที่มีอยู่แห่งศีลเป็นต้น	๒๐
กล่าวด้วยอานิสงส์ของศีล	๒๘
กล่าวด้วยประเภทแห่งศีล	๓๔
ปาติโมกขสังวรศีล	๕๕
อินทริยสังวรศีล	๖๘
อาชีวนิปาติโมกขศีล	๗๖
ปัจเจกสังวรศีล	๑๐๖
วิธีทำจตุปาติโมกขศีลให้ถึงพร้อม	๑๒๕
ศีลหมวด ๕ หมวดแรก	๑๕๕
ศีลหมวด ๕ ที่ ๒	๑๗๐
ความเศร้าหมองและความฟุ้งเฟ้อของศีล	๑๗๖
๒. ฐติงคนิเทศ	๒๐๔
๑. กล่าวด้วยปิงสุกุกิ๊งคะ	๒๑๖
๒. กล่าวด้วยเตจิวริ๊งคะ	๒๒๕
๓. กล่าวด้วยปิณฑปาติ๊งคะ	๒๓๐
๔. กล่าวด้วยสปทานจาริ๊งคะ	๒๓๖
๕. กล่าวด้วยเอกาสนิ๊งคะ	๒๔๐
๖. กล่าวด้วยปัตตปิณฑิ๊งคะ	๒๔๔

(๓๘)

๗. กถาว่าด้วยขลุปีจนาภัตติกัณเฑาะ	๒๔๘
๘. กถาว่าด้วยอารัญญิกัณเฑาะ	๒๕๐
๙. กถาว่าด้วยรูกขมุติกัณเฑาะ	๒๕๘
๑๐. กถาว่าด้วยอัพโภกาสิกัณเฑาะ	๒๖๒
๑๑. กถาว่าด้วยโสธานีกัณเฑาะ	๒๖๗
๑๒. กถาว่าด้วยยถาสันถติกัณเฑาะ	๒๗๒
๑๓. กถาว่าด้วยเนลลัชชีกัณเฑาะ	๒๗๕
๑๔. ปกัณเฑาะกถาเกี่ยวกับรูกคังค	๒๗๕
๓. กัมมัฏฐานกถา	๒๘๒
พรณนาสมาธิหมวดที่มีอย่างเดียวและหมวดที่มี ๒ อย่าง	๒๘๖
พรณนาสมาธิหมวดที่มี ๓ อย่าง	๒๘๘
พรณนาสมาธิหมวดที่มี ๔ อย่าง	๓๐๑
พรณนาปติโพธ ๑๐	๓๑๒
พรณนากรรมฐานทายก	๓๔๐
พรณนาจริยา	๓๕๕
พรณนากรรมฐาน ๔๐	๓๘๕

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ

ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับมุลนิธิภูมิพ โลภิกขุ

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกขุณี.	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จุ.	วินยปิฎก	จุลลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. สී.	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนฺธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ม. มุ.	มชฺฉนิกาย	มุลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฉนิกาย	มชฺฉนปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฉนิกาย	อุปริปณฺณาสก
สํ. ส.	สํยุตฺตนิคาย	สกาวคฺค
สํ. นิ.	สํยุตฺตนิคาย	นิตานวคฺค
สํ. ขนฺธ.	สํยุตฺตนิคาย	ขนฺธวารวคฺค
สํ. สพา.	สํยุตฺตนิคาย	สพาทนวคฺค
สํ. มหา.	สํยุตฺตนิคาย	มหาวารวคฺค
องฺ. เอกก.	องฺคฺตฺตรนิคาย	เอกกนิปาต
องฺ. ทุก.	องฺคฺตฺตรนิคาย	ทุกนิปาต

คำย่อ

คำเต็ม

อง. ติก.	องคุตตรนิกาย	ติกนิปาต
อง. จตุกก.	องคุตตรนิกาย	จตุกกนิปาต
อง. ปลยจก.	องคุตตรนิกาย	ปลยจกนิปาต
อง. ฉกก.	องคุตตรนิกาย	ฉกกนิปาต
อง. สตุตก.	องคุตตรนิกาย	สตุตกนิปาต
อง. อฎฐก.	องคุตตรนิกาย	อฎฐกนิปาต
อง. นวก.	องคุตตรนิกาย	นวกนิปาต
อง. ทสก.	องคุตตรนิกาย	ทสกนิปาต
อง. เอกาทสก.	องคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ช. ช.	ชุตฺตนิกาย	ชุตฺตปาต
ช. ฐ.	ชุตฺตนิกาย	ฐมฺมปทคทา
ช. อุ.	ชุตฺตนิกาย	อุทาน
ช. อิติ.	ชุตฺตนิกาย	อิติวุตตก
ช. สุ.	ชุตฺตนิกาย	สุตฺตนิปาต
ช. วิ.	ชุตฺตนิกาย	วิมานวตฺถุ
ช. เปต.	ชุตฺตนิกาย	เปตวตฺถุ
ช. เถร.	ชุตฺตนิกาย	เถรคทา
ช. เถรี.	ชุตฺตนิกาย	เถรีคทา
ช. ชา.	ชุตฺตนิกาย	ชาตก
ช. มหา.	ชุตฺตนิกาย	มหานิทฺเทศ
ช. จุฬ.	ชุตฺตนิกาย	จุฬนิตฺเทศ
ช. ป.	ชุตฺตนิกาย	ปฎิสมฺภิตามคฺค
ช. อ.	ชุตฺตนิกาย	อปทาน
ช. พุทฺธ.	ชุตฺตนิกาย	พุทฺธวัส
ช. จริยา.	ชุตฺตนิกาย	จริยาปิฎก

คำย่อ	คำเต็ม	คำเต็ม
อภิ. ส.	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสงคณี
อภิ. วิ.	อภิธรรมปิฎก	วิภงค
อภิ. ธา.	อภิธรรมปิฎก	ธาตุกถา
อภิ. ปุ.	อภิธรรมปิฎก	ปุคคกถา
อภิ. ก.	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ
อภิ. ย.	อภิธรรมปิฎก	ยมก
อภิ. ป.	อภิธรรมปิฎก	ปฐมจาน

วิธีใช้ เช่น วิ. มหาวิภงค. ๑/๔๑๓. หมายถึง พระคัมภีร์พระวินัยปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑ หน้า ๔๑๓.

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ	คำเต็ม
สี.	สีหพไปตถก (ฉบับสิงหพ)
ม.	มรรมไปตถก (ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฏฐสงคีติไปตถก (ฉบับสังคายนาครั้งที่ ๖)
รา.	รามณญไปตถก (ฉบับมอญ)
โป.	โปราณไปตถก (ฉบับไบลานเก่า)
อิ.	อิงกลิสไปตถก (ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ชื่อว่า ยุ.)
ก.	กตถจิปตถก (คัมภีร์บางฉบับ)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET
as used in this pāli text
of
THE BHŪMIBALO BHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

a ำ ā ิ i ี ī , u , ū e โ ो

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฆ gha	ง ṅa
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฉ jha	ณ ña
ฎ ṭa	ฐ ṭha	ฑ ḍa	ฒ ḍha	ณ ṇa
ต ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	◦ ṃ	

FIGURES

๑ 1 ๒ 2 ๓ 3 ๔ 4 ๕ 5 ๖ 6 ๗ 7 ๘ 8 ๙ 9 ๐ 0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
कु ku	กู kū	เก ke	โก ko

พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

บาลี - ไทย

ภาค ๓

(บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๑)

พระวิสุทธิมรรค

ภาค ๑

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา-
สัมพุทฺธเจ้าพระองคฺนั้น

นิทานาทิกถา

๑. สีเล ปติฏฺฐาย นโร สพลฺโย
จิตฺตํ ปณฺณณฺจ ภาวยํ
อาตาปี นิปโก ภิกฺขุ
โส อิมํ วิชฺฌเย ชฺฌนฺติ^๑

อิตฺติ หนิํ วุตฺตํ. กสฺมา ปเนตํ วุตฺตํ ? ภควนฺตํ
กิริ สาวตฺถิยํ วิหรนฺตํ รตฺติภาเค อณฺตโร
เทวปฺตฺโต อุปสงฺกมิทฺวา อตฺตโน
สํสยสมฺมุขมาตฺนตฺถิ^๒ :

กถาว่าด้วยคำนิทานเป็นต้น

๑. นระผู้มีปัญญา ตั้งอยู่ในศีลแล้ว
เจริญจิตและปัญญาอยู่ เป็นผู้มีควา-
เพียร มีความฉลาด เป็นภิกษุ เขา
จะฟังถาขี้กฐินได้.

ก็คำนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดังนี้. ก็เพราะ
เหตุไรเล่า จึงได้ตรัสคำนี้ไว้ ? ได้ฟังมาว่า
เทพบุตรตนใดคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ-
ภาค ซึ่งประทับอยู่ใกล้เมืองสาวัตถี ในตอน

^๑ ส. ส. ๑๔/๒๐.

^๒ ฉ. สํสยสมฺมุขมาตฺถิ.

คุณบุญสม พรหมแก้ว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กลางคืน แล้วทูลถามปัญหา^๑ เพื่อถอนความ
สงสัยของตนว่า :

อนโตชญา พหิชญา
ชญาชชิตา ปชา
คัม คัม โคตม ปุจฉามิ
โก อิม วิชฺฐเย ชญนฺติ^๑

ชัญญภายใน ชัญญภายนอก หมู่ประชา
ถูกชัญญเกาะเกี่ยวไว้ ข้าแต่พระโคตมะ
เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ขอทูลถาม
พระองค์ว่า ใครเล่าจะพึงวางชัญญ^๑นี้
ตั้งนี้.

อิม ปณฺหิ ปุฉฺฉิ. ตสฺสสายํ สงฺเขปตฺโต : ต่อไปนี้ เป็นความหมายโดยสังเขปแห่งปัญหา
ชญาติ ตณฺหา ย ชาลนียา เอตํ อธิวจฺนํ. นั้น : คำว่า ชัญญ(ของรก)นี้ เป็นชื่อของ
สา หิ รูปาทีสุ อารมฺมเณสุ เหนฺจฺสุปริยวเสน ตัณหาซึ่งมีข่าย. จริงอยู่ ตัณหา^๑นั้น เพราะ
ปุณฺปนฺนํ อุပ္ปชฺชนโต สลฺลิตฺพนฺนุจฺเณ. เกิดขึ้นแล้ว ๆ เล่า ๆ ในอารมณ์ทั้งหลาย
เวฬุคฺคฺมาทีนํ สาชาชาลสงฺขาทา ชญา มีรูปเป็นต้น โดยเกี่ยวกับเป็นไปในเบื้องต่ำ
เวียติ ชญา, สา ปเนสา สกปริกฺขารปร- และในเบื้องสูง จึงชื่อว่าชัญญ เพราะอรรถว่า
ปริกฺขารเรสุ สกอตฺตภาวปรอตฺตภาเวสุ เป็นคฺจชัญญ กล่าวคือข่ายแห่งกิ่งก้านของต้นไม้
อชฺมตฺติกายตนพาหิรายตเนสุ จ อุပ္ปชฺชนโต มีกอไม้เป็นต้น โดยความหมายว่าประสาณ
อนโตชญา พหิชญาติ วุฉฺฉติ. ตาย เอวํ กั้นไว้, ก็ตัณหา^๑นั้น เรียกว่า ชัญญภายใน
อุပ္ปชฺชชมานาย ชญาชชิตา ปชา. ยถา ชัญญภายนอก เพราะเกิดขึ้นในบริวารของตน

^๑ ส.ส. ๑๕/๒๐.

นาม เวฬุชฎาที่^๑ เวฬุอาทโย, เอว และบริวารของผู้อื่น ในอัมภพของตนและ
 ตาย ตณฺหาชฎาย สฬฺวาปี อัย อัมภพของผู้อื่น และในอายตนะภายในและ
 สตฺตณิกายสงฺฆาตา^๒ ปชา ชฎิตา วินฺทธา, อายตนะภายนอก. หฺมฺุ่ประชา ถูกชฎ ที่เกิด-
 สํสิฬฺพิตาคี อตฺถโก. ยสฺมา จ เอว ชฎิตา, ชฎ อยู่อย่างนั้น เกาะเกี่ยวไว้. ความว่า
คํ คํ โคตม ปุจฺฉามิ ตสฺมา คํ ปุจฺฉามิ. หฺมฺุ่ประชา กล่าวคือหฺมฺุ่สัตว์นั้น แม้ทั้งหมดถูกชฎ
โคตมาติ ภควนฺคํ โคตฺเตน อาลปติ. โก คือตัดหานั้นเกาะเกี่ยวไว้ คือรักรึงไว้,
อิมิ วิชฎเย ชฎนฺติ อิมิ เอว เตชาคุกํ ประสานไว้ เปรียบเหมือนต้นไม้ทั้งหลาย
 ชฎฺเตวา จิตํ ชฎิํ โก วิชฎเย, วิชฎฺตุ มีต้นไผ่ เป็นต้น ถูกชฎ มีชฎ ไผ่ เป็นต้น เกาะ-
โก สมตฺถิ ตํ ปุจฺฉติ. เกี่ยวไว้ ฉะนั้น, ข้าแต่พระโคตมะ ก็เพราะ
 เหตุที่หฺมฺุ่สัตว์ถูกชฎ คือตัดเกาะเกี่ยวไว้
 อย่างนี้ ฉะนั้น ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์
 ชื่อว่า คํ คํ โคตม ปุจฺฉามิ จึงมี
 ความหมายว่า เพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์
 ขอทูลถามพระองค์. เทพบุตรร้องเรียก
 พระผู้มีพระภาคโดยพระโคตร ว่า พระ-
โคตมะ. คำว่า ใครเล่าจะฟังถางชฎ
นี้ได้ ความว่า เทพบุตรถามว่า ใครเล่า

^๑ ฉ. เวฬุคฺมฺพชฎาที่หิ.

^๒ ส. สตฺตณิกายสงฺฆาตา.

^๓ ม. ปุจฺฉิตี.

จะฟังนาง, คือใครเล่าเป็นผู้สามารถที่จะ
นางชู้^๕นี้ ซึ่งตั้งอยู่เกาะเกี่ยวธาตุทั้ง ๓ ไว้
อย่างนี้ได้ ดังนี้.

เอวี ปุณฺโณ ปนสฺส สพฺพธมฺเมสุ
อปฺปฏิหตณฺณาจโร เทวเทโว เทวานํ
อติเทโว^๑ สกฺกานํ อติสกฺโก พุรฺหมานํ
อติพุรฺหมา จตุเวสสารชฺชวิสารโท ทสฺพลธโร
อนาวรณฺณาโณ สมฺนตจกฺขุ ภควา เอตมตฺถิ^๒
วิสุสฺสชฺเชนฺโต :

ก็พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงทำพระญาณให้
เที่ยวไปได้ไม่ติดขัด ในธรรมทั้งปวง ผู้ทรง
เป็นเทพของเทพ เป็นเทพยิ่งเหล่าเทพ
เป็นท้าวสักกะยิ่งเหล่าท้าวสักกะ เป็นพรหม
ยิ่งเหล่าพรหม เป็นผู้แก้ลวล้าด้วยพระ-
จตุเวสสารญาณ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระทศพล-
ญาณ เป็นผู้มิพระอนาวรณญาณ เป็นผู้มิ
พระสมันตจักขุ ทรงถูกทูลถามแล้วอย่างนี้
เมื่อจะทรงแก้ปัญหานี้ จึงตรัสพระคาถานี้
แก้เทพบุตรนั้นว่า :

สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปฺณโณ
จิตฺตํ ปณฺณณจ ภาวยํ

นระผู้มีปัญญา ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญ
จิตและปัญญาอยู่ เป็นผู้มีคามเพียร

^๑ ฉ. เทวานํ อติเทโวติ อิมะ ปาสา น
ทิสฺสนฺติ.

^๒ ฉ. ตมตฺถิ.

อาตาลี นิบโก ภิกขุ
โส อิมิ วิชฎเย ชฎนติ

มีความฉลาด เป็นภิกษุ เขาจะฟัง
ถางชฎันได้ ดังนี้.

อิมิ กถามาท.

๒. อิมิสัสาทานิ กถาย

กถิตาย มหเสินา
วณณนโต ยถาภูตํ
อตุถิ สีสลาทีเกทนี
สุทูลลภํ ลมิตุวาน
ปพพชชี ชินสาสเน
สีลาทีสงกหํ เขมํ
อุชชี มคคํ วิสุทธียา
ยถาภูตํ อชานนุตตา
สุทธีกามาปี เย อธิ
วิสุทธี นาธิคจุนุตติ
วายนนุตตาปี โยคิโน
เตสึ ปามุชชกรณํ^๑
สุวิสุทธีวินิจฉยํ

๒. บัดนี้ ข้าพเจ้าเมื่อจะพรรณนา
เนื่อความที่จำแนกคุณมีศีลเป็นต้น แห่ง
พระคาถาที่พระมหเสีเจ้า ได้ตรัสไว้
ตามความเป็นจริง ก็จักขอกล่าว
วิสุทธีมรรค (ทางแห่งวิสุทธี) ที่
เป็นเหตุสร้างความปลอดภัย แก่บรรดา
พระโยคี ในพระศาสนา ผู้ใ้การ
บรรพชาในศาสนาของพระชินเจ้าที่หา
ได้แสนยาก ซึ่งแม้เป็นผู้ต้องการวิสุทธี
เมื่อไม่รู้ตามความเป็นจริงซึ่งทางแห่ง
วิสุทธีที่สงเคราะห์ด้วยคุณ มีศีลเป็นต้น
อันเป็นทางที่เกษม ที่ตรง แม้ว่า
พยายามไปก็หาบรรลุวิสุทธีได้ไม่ เป็น
วิสุทธีมรรคที่มีชื่อวินิจฉัยหมดจดดี อัน

^๑ ฉ. ปาโมชชกรณํ.

มหาวิหารวาสนิ

เทศนานยนิสฺสิตํ

วิสุทธิมคฺคํ ภาสิสฺสํ

ตมฺเม สกุกฺจ ภาสโต

วิสุทธิกามา สพฺเพปิ

นิสามยถ สาธโวติ.

อาศัยนัยเทศนาของพระเถระ ชาว
สำนักมหาวิหาร กุณฺธสาธุชนทั้งหลาย
เมื่อข้าพเจ้ากล่าววิสุทธิมรรคขึ้นอย่าง
เคารพ ขอร่านทั้งหลายผู้ต้องการ
วิสุทธิแม้ทุกท่านจงตั้งใจฟัง.

๓. ตตฺถ วิสุทธิติ สพฺพมลวิริหิตํ

อจฺจนฺตปริสฺสุทฺธํ นิพฺพานํ เวทิตพฺพํ. ตสฺสา
วิสุทธิยา มคฺโคติ วิสุทธิมคฺโค. มคฺโคติ
อธิคมฺปาโย วุจฺจติ. ตํ วิสุทธิมคฺคํ
ภาสิสฺสสามีติ อตฺถโถ.

๓. ในบทว่า วิสุทธิมรรค นั้น ฟัง
ทราบว่า พระนิพพานอันเว้นจากมลทินทั้งปวง
บริสุทธิ์โดยส่วนเดียว ชื่อว่าวิสุทธิ. ชื่อว่า
วิสุทธิมรรค เพราะอรรถว่าเป็นทางแห่ง
วิสุตินั้น. เรียกอุบายบรรลุว่ามรรค(ทาง).
ความว่า ข้าพเจ้าจักกล่าววิสุทธิมรรค (ทาง
คืออุบายบรรลุวิสุทธิอันได้แก่พระนิพพาน) นั้น.

โส ปนายํ วิสุทธิมคฺโค กตฺถจิ

วิปัสสนามตฺตวเสเนว เทสิโต. ยถาท :

ก็วิสุทธิมรรคนั้น ในบางสูตร ทรง
แสดงไว้ โดยเกี่ยวกับสักว่าเป็นวิปัสสนา
เท่านั้น. เหมือนอย่างที่เราได้เห็นว่า :

"สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ

ยทา ปณฺณาย ปสฺสตี

"เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า
สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เมื่อ-

คุณบุญสม พรหมแก้ว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุท ธบูชา

อถ นิพพินุทติ ทุกฺเข
เอส มกุโธ วิสุทฺธิยา^๑ติ^๑

นั้นเขาย่อมเบือนำในทุกข์ นคือทาง
แห่งวิสุทฺธิ" ดังนี้.

กตฺถจิ ณานปณฺณาวเสณ. ยถาห :

ในบางสูตร ทรงแสดงไว้โดยเกี่ยวกับเป็น
ณานและปัญญา. เหมือนอย่างทีตรัสไว้ว่า :

"นตฺถิ ฌานํ อปณฺณสฺส
นตฺถิ ปณฺณา อฌายิโน
ยมฺหิ ฌานณฺจ ปณฺณา จ
ส เว นิพฺพานสนฺติเก^๒ติ^๒

"ณาน ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา ปัญญา
ก็ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน ฌานและปัญญา
มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นแลอยู่ใน
ที่ใกล้พระนิพพาน" ดังนี้.

กตฺถจิ กมฺมาทิวเสณ. ยถาห :

ในบางสูตร ทรงแสดงไว้โดยเกี่ยวกับเป็น
ธรรมมีกรรมเป็นต้น. เหมือนอย่างทีตรัส
ไว้ว่า :

"กมฺมํ วิชฺชา จ ธมฺโม จ
สํลํ ชีวิทฺมุตฺตมํ
เอเตน มจฺจา สฺชณฺนติ
น โคตฺเตน ธเนน วา^๓ติ^๓

"กรรม ๑ วิชชา ๑ ธรรม ๑ คีล ๑
ชีวิตที่อุดม ๑ สัตว์ทั้งหลายย่อมหมดจด
ได้ด้วยธรรมมีกรรมเป็นต้นนี้ มิใช่ด้วย
โคตร หรือด้วยทรัพย์" ดังนี้.

^๑ ขุ. ๖. ๒๕/๕๑.

^๒ ขุ. ๖. ๒๕/๖๕.

^๓ ส. ส. ๑๕/๔๖, ม. อ. ๑๔/๔๗๑.

กตฺถจิ สีลาทิวเสน. ยถาท :

"สหุพทา สีลสมฺปนฺโน
 ปณฺณวา สุตฺตมาหิตโต
 อารทฺธวโรปโย ปหิตฺตโต
 โอมํ ทรตฺติ ทุตฺตรนฺ"ติ^๑

ในบางสูตร ทรงแสดงไว้โดยเกี่ยวกับเป็นคุณ
มีศีลเป็นต้น. เหมือนอย่างที่ตรัสไว้ว่า :

"ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล มีปัญญา มีจิต
 ตั้งมั่นดี ปราศจากความเพียร มีตนอัน
 ส่งไปในกาลทุกเมื่อ ย่อมข้ามโอชะ
 ที่ใคร ๆ ข้ามได้ยาก" ดังนี้.

กตฺถจิ สติปฏฺฐานาทิวเสน. ยถาท :

"เอกายโน อโย ภิกฺขเว มกุโค
 สตฺตทานํ วิสุทฺธิยา ฯ เปฯ นิพฺพานสฺส
 สจฺฉิกิริยาเย, ยทิตฺถํ จตฺตทาโร สติปฏฺฐานา"ติ^๒

ในบางสูตร ทรงแสดงไว้โดยเกี่ยวกับเป็น
โพธิปักขิยธรรมมีสติปฏฺฐานเป็นต้น. เหมือน
อย่างที่ตรัสไว้ว่า :

"คุณภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้เป็นทาง
 สายเดียว เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย
 ฯลฯ เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน,
 มรรค อันเป็นทางสายเดียวนี้คือสิ่งใดเล่า ?
 คือ สติปฏฺฐาน ๘" ดังนี้.

^๑ ส. ส. ๑๕/๗๔.

^๒ ที. มหา. ๑๐/๓๒๕.

สมมุปปธานาทีสุปี เอเสว นโย.
อิมสูมี ปน ปณฺหาพฺยากรณเ สีลาทิวเสน
เทสิโต.

แม้ในโพธิปักขิยธรรมที่เหลื่อมมีสัมมัมปธาน
เป็นต้น ก็มีนัยนี้. ส่วนในปัญหาพยากรณ์
ทรงแสดงไว้โดยเกี่ยวกับเป็นคุณมีศีลเป็นต้น.

๔. ตตฺตฺรายํ สงฺเขปวณฺณนา : สีเล
ปติฏฺจายาติ สีเล จตฺวา, สีล
ปรีปุรยมาโนเยว เจตฺถ สีเล จิตฺต^๑
วฺจฺจติ. ตสฺมา สีลปรีปุรณเ สีเล
ปติฏฺจทิตฺวาติ อยเมตฺถ อตฺถโธ. นโรติ
สฺตฺโต. สฺปณฺโณติ ^๒กมฺมชฺติเหตุกปฏิสฺสนฺธิ-
ปณฺณาย ปณฺณวา. จิตฺตํ ปณฺณณฺจ ภาวยณฺติ
สมฺมาธิญฺเจว วิปสฺสณฺณจ ภาวยมาโน,
จิตฺตสีเสน เหตุถ สมฺมาธิ นิตฺทิกฺโข.
ปณฺณานาเมน จ วิปสฺสนาติ. อาตาปีติ
วีริยวา. วีริยณฺทิ กิเลสํ อาทาปน-
ปรีตาปนญฺเจน อาตาปีติ วฺจฺจติ. ตทสฺสฺตฺถิตฺติ
อาตาปี. นิปโกติ เนปกกํ วฺจฺจติ ปณฺณวา,
ตาย สมฺนฺนาคโตติ อตฺถโธ. อิมินา ปน^๓

๔. ต่อไปนี้ เป็นคำพรรณนาความอย่าง
สังเขปในพระคานานี้ : สองบทว่า สีเล
ปติฏฺจาย แปลว่า ตั้งอยู่ในศีลแล้ว, ก็นระ
ผู้ทำศีลให้บริบูรณ์อยู่นั่นเอง ท่านเรียกว่า
ผู้ตั้งอยู่ในศีล ในที่นี้. เพราะฉะนั้น ในคำว่า
สีเล ปติฏฺจาย นี้ จึงมีความหมายนี้ว่า ตั้งมั่น
แล้วในศีล โดยการกระทำศีลให้บริบูรณ์.
คำว่า นระ ได้แก่สัตว์. คำว่า ผู้มีปัญญา คือ
เป็นผู้มีปัญญา ทั่วยปัญญาในติเหตุกปฏิสฺสนฺธิ
อันเกิดจากกรรม. คำว่า เจริญจิตและปัญญา
อยู่ คือเจริญสมาธิและวิปัสสนานั่นเทียวอยู่,
เพราะว่าในคำว่าเจริญจิตและปัญญานี้ ทรง
แสดงไขสมาธิไว้ ด้วย(คำว่า)จิตเป็นสำคัญ.
และทรงแสดงไขวิปัสสนาไว้โดยชื่อว่าปัญญา.

^๑ สี. ปติฏฺจิตฺตติ.

^๒ สี. กมฺมชฺาย.

^๓ ฉ. ปน-สทฺโท น ทิสฺสติ.

ปเทณ ปาริหาริกปณณ^๑ หสเสติ. อิมสมิ บทว่า อาตาปี แปลว่าเป็นผู้มีความเพียร.
 ที ปณหาพยากรณเ ติกขตตุ^๒ ปณณา อากตา. จริงอยู่ ความเพียรเรียกว่าอาตาปะ เพราะ
 ตตุถ ปจมา สชาติปณณา,^๒ ทุตติยา อรรถว่า ทำกิเลสทั้งหลายให้เร่าร้อนแต่ต้น
 วิปัสสนาปณณา, ตติยา สพฺพกิจฺจปริณายิกา ให้เร่าร้อนโดยรอบ. นระชื่อว่าอาตาปี
 ปาริหาริกปณณา. ภิภุชตี^๓ สัสสาเร ภยั เพราะอรรถว่า มีความเพียรที่เรียกว่า
 อิกขตตี ภิภุช. โส อิม วิชฺฌเย ชฺฌนฺติ อาตาปะนั้น. บทว่า นิปโก(ผู้มีความฉลาด)
 โส อิมินา จ สีเลน อิมินา จ จิตฺตสีเสน ความว่า ท่านเรียกปัญญาว่าเนปั๊กกะ(ความ
 นิหฺตฺติฏฺฐสมานินา อิมาย จ ติวิธาย ปณณาย ฉลาด), ได้แก่เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ที่
 อิมินา จ อาตาเปนาติ ฉหิ ธมฺเมหิ เรียกว่าเนปั๊กกะนั้น. ก็ด้วยบทนี้ ทรงแสดง
 สมณฺนาคโต ภิภุช. เสยฺยถาปี นาม ปุริโส ปาริหาริกปัญญา. จริงอยู่ ในปัญหาพยากรณ์
 ปจวิยํ ปติฏฺฐาย สุนิสิตํ สตุถํ อุกฺขิปิตฺวา ปัญญามาแล้วถึง ๓ วาระ. ในปัญญา ๓
 มหนตฺตํ เวฬุคฺคัม วิชาญฺญเย, เอวเมว วาระนั้น ปัญญาวาระแรก (ในคำว่า สปณฺโณ
 สีลปจวิยํ ปติฏฺฐาย สมานิสิตาย สุนิสิตํ -ผู้มีปัญญา) เป็นชาติปัญญา (ปัญญาเป็นไป
 วิปัสสนาปณณาสตุถํ วิริยพลปกฺกหิตฺเตน พร้อมกับความเกิด), ปัญญาวาระที่ ๒ (ใน
 ปาริหาริกปณณาหตุถเณน อุกฺขิปิตฺวา สพฺพมฺปิ คำว่าเจริญจิตและปัญญาอยู่) เป็นวิปัสสนา-
 ตํ อตฺตโน สนฺตนาเน ปติตํ ตณฺหาชฺฌํ วิชาญฺญเย ปัญญา, ปัญญาวาระที่ ๓ (ในคำว่า นิปโก
 สณฺฉินฺนํ เทยฺย สมฺปทาเลยฺย. มคฺคกฺขเณ -ผู้มีความฉลาด) เป็นปาริหาริกปัญญา ซึ่ง

^๑ ส. อ. ปาริหาริกปณณ.

^๒ ฉ. ชาติปณณา.

^๓ ฉ. อัย ปาโร น ทิสฺสตี.

คุณเมี้ยน ภิรมย์รักษ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปเนส ตั ชฏี วิชฌุติ นาม. ผลกฺขณ เป็นผู้นำในกิจทุกอย่าง. คำว่า เป็นภิกษุ
 วิชฌิตชโฏ สเทวกสฺส โลกสฺส อคฺค- ความว่า นระชื่อว่าภิกษุ เพราะอรรถว่า
 ทกฺขิณฺณโย โหติ. เตนาท ภควา : เห็นภัยในสังสารวัฏ. คำว่า เขาจะฟังทางซึ่ง
นี้ได้ ความว่า เขาคือภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วย
 ธรรม ๖ อย่าง คือ ด้วยศีลนี้ ๑ ด้วยสมาธิ
 ที่ตรงแสดงไขไว้ ด้วย(คำว่า)จิตเป็นสำคัญ
 นี้ ๑ ด้วยปัญญา ๓ อย่างนี้ ๑ ด้วยความ-
 เพียรนี้ ๑. บุรุษยืนบนแผ่นดิน ฟังยกคัสตรา
 ที่ลับคี่แล้วขึ้นถางกอไฟใหญ่ได้ ชื่อแม้นินโค,
 ภิกษุยืนอยู่บนพื้นดิน คือศีลฟังใช้มือ คือปาริ-
 หาริกปัญญา ที่กำลังคือความเพียรประคองไว้
 ยกคัสตรา คือวิปัสสนาปัญญาซึ่งลับคี่แล้วบน
 หินคือสมาธิ ถาง คือตัด ได้แก่ทำลาย ซึ่งซึ่ง
 คือตัดหาที่ตกไปในสันดานของตนนั้นแม้ทั้งหมด
 ได้ ฉะนั้นเหมือนกัน. ก็ในขณะแห่งมรรค
 ภิกษุนี้ชื่อว่ากำลังถางซึ่งซึ่งนั้น. ในขณะ
 แห่งผล ชื่อว่าถางซึ่งซึ่งได้แล้ว เป็นอัคร-
 ทกฺขิณฺณบุคคลแห่งโลก พร้อมทั้งเทวดา.
 เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้ว่า:

คุณเมียน ภริมย์รักษ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

"สี่เล ปติฏฺฐาย นโร สปฺปนฺโณ
 จิตฺตํ ปณฺณจ ภาวํ
 อาตาปี นิปโก ภิกฺขุ
 โส อิมํ วิชฺฐเย ชฺฌน"ติ.

"นระผู้มีปัญญาตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญจิต
 และปัญญาอยู่ เป็นผู้มีคามเพียร
 มีความฉลาด เป็นภิกษุ เขาจะพึง
 ถางชันนี้ได้" ดังนี้.

๕. ตตรายํ ยาย ปณฺณาย สปฺปนฺโณติ
 วุตฺโต, ตตรสฺส กรณียํ นตฺถิ. ปุริมกมฺมานุ-
 ภาเวเนว หิสฺส สา สิหฺธา. อาตาปี
นิปโกติ เอตฺถ วุตฺตวิริยวเสน ปน เตน
 สาตจฺจการินา ปณฺณาวเสน จ
 สมฺปชานการินา หุตฺวา สี่เล ปติฏฺฐาย
 จิตฺตปณฺณาวเสน วุตฺตา สมถวิปสฺสนา
 ภาเวตพฺพาทิ. อิมมตฺร ภควา สี่ลสมาธิ-
 ปณฺณามุเชน วิสฺสุทฺธิมคฺคํ ทสฺเสติ.

๕. ในพระคานานั้น ภิกษุที่ตรัสเรียกว่า
สปฺปนฺโณ(ผู้มีปัญญา) ด้วยปัญญาใด, กิจที่ภิกษุ
 นั้นพึงกระทำในปัญญานั้นไม่มี. เพราะปัญญา
 นั้นสำเร็จแก่เธอแล้ว ด้วยอำนาจแห่งกรรม
 เก่านั้นเทียว. แต่ว่าอันพระโยคีนั้น พึงเป็น
 ผู้มีปกติกระทำติดต่อกัน ด้วยอำนาจแห่ง
 วิริยะ และเป็นผู้มีปกติกระทำกิจด้วย
 สัมปชัญญะ ด้วยอำนาจแห่งปัญญา ที่ตรัสไว้
 ในคำว่า อาตาปี(เป็นผู้มีความเพียร) นิปโก
 (มีความฉลาด) นี้ตั้งอยู่ในศีลแล้ว เจริญ
 สมถะและวิปัสสนา ที่ตรัสไว้ด้วยอำนาจแห่ง
 จิตและปัญญา ฉะนั้นแล. ในพระคานานั้น
 พระผู้มีพระภาคทรงแสดงวิสุทธิมรรค (ทาง
 แห่งวิสุทธิ)นี้ไว้ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา
 เป็นสำคัญ.

คุณเมี้ยน ภิมย์รักษ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอตตาวตาทิ ทิสฺโส สิกฺขา, ก็ด้วยพระเทศนาเพียงเท่านั้น เป็นอัน
 ทิวชฺชกฺขณํ สาสณฺ, เตะวิชฺชตาทินํ พระผู้มีพระภาคทรงประกาศสิกขา ๓, พระ-
 อุปนิสฺสโย, อนุตฺตวฺยวชฺชนมชฺฉิมปฏิปตฺติ- ศาสนามีความงาม ๓ ประการ, อุปนิสฺสยแห่ง
 เสวนานิ, อปายาทิสมตฺติกฺกมฺนุปาโย, ฌวพิเศษ มีความเป็นผู้ได้วิชา ๓ เป็นต้น,
 ตีหากาเรหิ กิเลสฺปฺหานํ, วิตฺติกฺกมาทินํ การเว้นส่วนสุดทั้งสอง และการเสพข้อปฏิบัติ
 ปฏิปฺกฺโข, สงฺกิเลสฺตฺตยวิโสธนํ, อันเป็นสายกลาง, อุบายก้าวล่วงภพมีอบาย
 โสตาปนฺนาทิกาวสฺส จ การณํ ปกาสิตํ เป็นต้น, การละกิเลสโดยอาการ ๓ อย่าง,
 โหติ. ธรรม อันเป็นปฏิปักษ์ต่อวิตกกมฺกิเลส เป็นต้น,
 การชำระสังกิเลส ๓ อย่าง, และเหตุแห่ง
 ความเป็นพระอรหันต์ มีพระโสดาบัน
 เป็นต้น.

กถํ ? เอตฺถ ทิ สึเลน อธิสึลสิกฺขา
 ปกาสิตา โหติ, สมานินา อธิจิตฺตสิกฺขา,
 ปณฺณาย อธิปณฺณาสิกฺขา.

ถามว่า ทรงประกาศไว้อย่างไร ?
 ตอบว่า ก็ในพระคถานี้ อธิสึลสิกขาเป็นอัน
 ทรงประกาศไว้ด้วยศีล, อธิจิตสิกขา เป็น
 อันทรงประกาศไว้ด้วยสมาธิ, อธิปณฺณาสิกขา
 เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วยปัญญา.

สึเลน จ สาสนฺสฺส อาทิกฺกฺขณตฺตา อนึ่ง ความที่พระศาสดางามในเบื้องต้น
 ปกาสิตา โหติ. "โก จาติ กุสลานํ ฌมฺมานํ, เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วยศีล. จริงอยู่ ศีล

สี่ลณฺจ สุวิสุทฺถนุ"^๑ ติ หิ วจนโต ชื่อว่าเป็นเบื้องต้นแห่งพระศาสนา เพราะมี
 "สพฺพปาปสฺส อกรรมนุ"^๒ ติ อาทิวจนโต จ พระพุทธทวณะว่า "ก็อะไรเล่าเป็นเบื้องต้น
 สี่ล สาสนสฺส อาที, ฌณฺจ กลฺยาณํ แห่งกุศลธรรมทั้งหลาย, ได้แก่ศีลที่หมดจดดี
 อวิปฺปฏิสํสํสํราทิกุณฺวาหตฺตทา. สมํชิธา อย่างหนึ่ง" ดังนี้ และเพราะมีพระพุทธทวณะ
 มชฺเชกฺกลฺยาณตา ปกาสิตา โทติ. "กุสลสฺส ว่า "การไม่กระทำความชั่วปวง" เป็นต้น,
 อฺปสมฺปทา"^๓ ติ อาทิวจนโต หิ สมํชิ ก็นั้นนั้นชื่อว่างาม เพราะนำมาซึ่งคุณมี
 สาสนสฺส มชฺเช, โส จ กลฺยาณอ อวิปฺปฏิสํสํ (ความไม่เคียดแค้นใจ) เป็นต้น.
 อิทฺธิวิทฺทาทิกุณฺวาหตฺตทา. ปณฺณาย ปรีโยสํน- ความที่พระศาสนามุ่งในท่ามกลาง เป็นอัน
 กลฺยาณตา ปกาสิตา โทติ. "สจฺจิตฺตปรีโยทปํ ทรวงประกาศไว้ด้วยสมาธิ. จจริงอยู่ สมาธิ
 เอตํ พุทฺธานสํสํนุ"^๒ ติ หิ วจนโต ชื่อว่ามีในท่ามกลางแห่งพระศาสนา เพราะมี
 ปณฺณตฺตรโต จ ปณฺณา สาสนสฺส ปรีโยสํนํ, พระพุทธทวณะว่า "การทำกุศลให้ถึงพร้อม"
 สํ จ กลฺยาณา อิกฺุจํนิฏฺเฐสุ เป็นต้น, ก็สมาธินั้นชื่อว่างาม เพราะนำมา
 ตาทิกาวาหวนโต. ซึ่งคุณมีอิทธิวิธะ (การแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้)
 เป็นต้น. ความที่พระศาสนามุ่งในที่สุด เป็น
 อันทรงประกาศไว้ด้วยปัญญา. จจริงอยู่ ปัญญา
 ชื่อว่าเป็นที่สุดแห่งพระศาสนา เพราะมี

^๑ ส. มหา. ๑๔/๑๔๒.

^๒ ที. มหา. ๑๐/๕๗, ขุ. ธ. ๒๕/๓๔-๔๐.

^๓ ฉ. ปณฺณาย สาสนสฺส.

พระพุทธทวณะว่า "การทำจิตของตนให้
ผ่องแผ้ว นี้คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้ง
หลาย" ดังนี้ และเพราะมีปัญญาเป็นคุณ
สูงสุด, ก็ปัญญานั้น ชื่อว่างาม เพราะนำมา
ซึ่งความเป็นผู้คงที่ในอริยมรรค และ
อริยมรรค. สมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า

"เสโล ยถา เอกฆโน
วาเตน น สมীরติ
เอว นินทาปัสสาสุ
น สมินชุนติ ปณฺหิตา"^๑
หิ วุตฺตํ.

"ภูเขาศิลา ที่เป็นก้อนที่บั่นเดียวกัน
ย่อมไม่สั่นคลอนไปเพราะลม ฉนใด
บัดดีตทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหว ใน
เพราะนินทา และสรรเสริญฉันนั้น"
ดังนี้.

ตถา สีเลน เควชฺชทาย อุปนิสฺสโย อย่างนั้นเหมือนกัน อุปนิสัยแห่งความ
ปกาสีโต โหติ. สีลสมฺปตฺตี หิ นิสฺสาย เป็นผู้ได้วิชา ๓ เป็นอันทรงประกาศแล้ว
ติสฺโส วิชฺชา ปาปณาติ, น ตโต ปรี. ด้วยศีล. จริงอยู่ ภิกษุบรรลุวิชา ๓ ได้
สมาธินา จพฺภินฺนทาย อุปนิสฺสโย ปกาสีโต เพราะอาศัยศีลสมบัติ, มิใช่บรรลุวิชา ๓
โหติ. สมาธิสมฺปทํ หิ นิสฺสาย จพฺภินฺนฯ ได้ เพราะอาศัยธรรมอื่นจากศีลสมบัตินั้น.
ปาปณาติ, น ตโต ปรี. ฃณฺทาย อุปนิสัยแห่งความเป็นผู้ได้อภิญญา ๖ เป็นอัน

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๕.

ปฏิสัมภิทาปเภทสุส อุปนิสฺสโย ปกาสิโต ทรงประกาศไว้ด้วยสมาธิ. จริงอยู่ ภิกษุ
โหติ. ปณฺณาสมฺปตฺตี หิ นิสฺสาย จตฺสโส บรรลุภิญญา ๖ ได้เพราะอาศัยความถึง-
ปฏิสัมภิทาโย ปาปฺณาติ, น อณฺเณ พร้อมแห่งสมาธิ, มิใช่บรรลุภิญญา ๖ ได้
การณ.

เพราะอาศัยธรรมอื่น จากสมาธิสัมปทานั้น.
อุปนิสัยแห่งความแตกฉานในปฏิสัมภิทา เป็น
อันทรงประกาศไว้ด้วยปัญญา. จริงอยู่ ภิกษุ
บรรลุปฏิสัมภิทา ๔ ได้เพราะอาศัยปัญญา-
สมบัติ, มิใช่บรรลุปฏิสัมภิทา ๔ ได้ เพราะ
เหตุอื่น(จากปัญญาสมบัตินั้น).

สี่เลน จ กามสุขัลลิกานุโยคสงฺฆาตสุส
อนฺตสุส วชฺชนํ ปกาสิตํ โหติ, สมาธินา
อตฺตกิลมณฺณานุโยคสงฺฆาตสุส อนฺตสุส วชฺชนํ.
ปณฺณาย มชฺฌิมาย ปฏิปตฺติยา เสวนํ
ปกาสิตํ โหติ.

อนึ่ง การเว้นส่วนสุดที่เรียกว่ากาม-
สุขัลลิกานุโยค เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วย
ศีล, การเว้นส่วนสุดที่เรียกว่าอตฺตกิลมณ-
านุโยค เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วยสมาธิ.
การเสพข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลาง เป็นอัน
ทรงประกาศไว้ด้วยปัญญา.

ตถา สี่เลน อปายสมตฺติกฺกมนุปาโย
ปกาสิโต โหติ, สมาธินา กามธาตุ-

อย่างนั้นเหมือนกัน อุบายก้าวล่วง
อุปาย เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วยศีล, อุบาย

คุณยายเจียน - กลิ่นผกา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมตีกุมนุปาโย, ปณฺณาย สพฺพทว- ก้าวล่วงกามธาตุ เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วย
 สมตีกุมนุปาโย. สมာธิ, อุบายก้าวล่วงภพทั้งปวง เป็นอันทรง
 ประกาศไว้ด้วยปัญญา.

สีเลน จ ตทงฺกุปฺพานวเสน หนึ่ง การละกิเลสด้วยสามารถทั้งค-
 กิเลสอุปทานํ ปกาสิโต โหติ, สมာธินา ปทาน เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วยศีล, การละ
 วิกุชฺฌณูปฺพานวเสน, ปณฺณาย กิเลสด้วยสามารถวิกขณูปทาน เป็นอันทรง
 สมุจฺเจทูปฺพานวเสน. ประกาศไว้ด้วยสมาธิ, การละกิเลสด้วย
 สามารถสมุจเจทูปทานเป็นอันทรงประกาศไว้
 ด้วยปัญญา.

ตถา สีเลน กิเลสํ วิตีกุมนุปฏิปกฺโข อยู่นั้นเหมือนกัน สำหรับกิเลส
 ปกาสิโต โหติ, สมာธินา ปริยฺญูจฺจ- ทั้งหลาย ธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อวิตีกุมา
 ปฏิปกฺโข, ปณฺณาย อนุสยปฏิปกฺโข. (กิเลสก้าวล่วง) เป็นอันทรงประกาศไว้
 ด้วยศีล, ธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อปริยญฺจนะ
 (กิเลสกลุ่มรวม) เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วย
 สมาธิ, ธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสย (กิเลส
 นอนตาม) เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วยปัญญา.

สีเลน จ ทฺวจฺจริตสงฺกิลเสวิโสธน์ หนึ่ง การชำระสังกิเลสคือทฺวจฺจริต เป็น
 ปกาสิโต โหติ, สมာธินา ตณฺหาสงฺกิลเส- อันตรงประกาศไว้ด้วยศีล, การชำระ

คุณยายเจียน กลิ่นผกา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิโสธน์, ปณฺณาย ทิฏฺฐิสงฺกิลเสวิโสธน์. สังกิเลสคือคตฺถา เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วย
สมาธิ, การชำระสังกิเลสคือทิสฺฐิ เป็นอันทรง
ประกาศไว้ด้วยปัญญา.

ตถา สีเลน โสตาปนฺนสททาคามิกาวสุส อย่างนั้นเหมือนกัน เหตุแห่งความเป็น
การณํ ปกาสิคํ โทติ, สมานินา พระโสตาบันและพระสททาคามิ เป็นอันทรง
อนาคามิกาวสุส, ปณฺณาย อรหตฺตสุส. ประกาศไว้ด้วยศีล, เหตุแห่งความเป็น
โสตาปนฺโน ทิ "สีเลสํ ปริปุรฺการี"^๑ พระอนาคามิ เป็นอันทรงประกาศไว้ด้วย
วุตฺโต, ตถา สททาคามิ. อนาคามิ ปน สมาธิ, เหตุแห่งความเป็นพระอรหันต์ เป็น
"สมาธิสมิ ปริปุรฺการี"^๒ อรทา ปน อันทรงประกาศไว้ด้วยปัญญา. จริงอยู่
"ปณฺณาย ปริปุรฺการี"^๓ ตรัสถึงพระโสตาบันว่า "เป็นผู้กระทำให้
บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย" ตรัสถึงพระสททาคามิ
ก็อย่างนั้นเหมือนกัน. แต่พระอนาคามิตรัสไว้
ว่า "เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ".
ส่วนพระอรหันต์ตรัสไว้ว่า "เป็นผู้กระทำให้
บริบูรณ์ในปัญญา".

^๑ องฺ. ติก. ๒๐/๒๔๗.

^๒ องฺ. ติก. ๒๐/๒๔๘.

^๓ ฉ. ปริปุรฺการี, เอวมฺปฺริปี.

คุณยายเจียน กลิ่นผกา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอวี่ เอตตาวตาทิสฺโส สิกฺขา, ด้วยพระเทศนาเพียงเท่านั้น เป็นอัน
 ติวธกฺลฺยาณํ สาสณํ, เติวชฺชตาทีนํ พระผู้มีพระภาคทรงประกาศคุณ ๙ อย่าง
 อุปนิสฺสโย, อนุตฺตหฺวยวชฺชนมชฺฌิมปฏิปตฺติ- เหล่านี้ คือสิกขา ๓, พระศาสนามีความงาม
 เสวนานิ, อปายาทิสฺมตฺติกฺกมฺนุปาโย, ๓ ประการ, อุปนิสฺสยแห่งคุณวิเศษมีความเป็น
 ตีหากาเรหิ กิเลสํปฺหานํ, วิตฺติกฺกมาทีนํ ผู้ได้วิชา ๓ เป็นต้น, การเว้นส่วนสุดทั้ง ๒
 ปฏิปทฺโข, สงฺกิลฺลตฺตยวิโสธนํ, และการเสพข้อปฏิบัติ อันเป็นสายกลาง,
 โสตาปนฺนาทิวาสฺส จ การณฺตฺติ อิมํ นว อุบายก้าวล่วงภพมีอบาย เป็นต้น, การละ
 อดฺเฒ จ เอวรูปา คุณตฺตฺติกา ปกาสิตา กิเลสโดยอาการ ๓ อย่าง, ธรรมอันเป็น
 โทหนฺตฺติ? ปฏิปักษ์ต่อวิตีกกมกิเลส เป็นต้น, การชำระ
 สังกิเลส ๓ อย่าง, และเหตุแห่งความเป็น
 พระอริยมุคคฺลมีพระโสคาบัน เป็นต้น โดย
 ประการดังกล่าวแล้วนี้ และคุณหมวด ๓ อื่นๆ
 เช่นเดียวกันนี้.

๑ ฉ. โทหนตติ.

๑. สีสันพิเศษ

สีสรรูปาภิกถา

๖. เอวี อเนกคุณสงฺคาทเกน สีล-
สมาธิปณฺณามุเขน เทสิโตปิ ปเนส
วิสุทฺธิมคฺโค อติสงฺเขปเทสิโตเยว โทติ.
ตสฺมา นาลํ สพฺเพสํ อูปการายาติ
วิตุถารมสฺส ทสฺเสตฺถํ สีลํ ตาว อารพฺภ
อิทํ ปณฺหากมฺม^๑ โทติ.

ก็ สีลํ, เกนฺนุเจน สีลํ, กานสฺส
ลกฺขณฺรสปจฺจุปฏฺฐานปทฺฐจฺานานิ, กิमानิสฺส
สีลํ, กตฺติวิธฺยเจตฺถํ สีลํ, โภ จสฺส สงฺกิเลโส,
ก็ โวทานนฺติ.

๑. ศิลนิเทศ

กล่าวด้วยสภาวะที่มีอยู่แห่งศิลปะเป็นต้น

๖. ก็วิสุทฺธิมรรค นี้ แม้ทรงแสดงไว้
ด้วยศิลปะ สมาธิ และปัญญาเป็นสำคัญ อัน
สงเคราะห์เอาคุณเป็นอเนก โดยประการ
ดังกล่าวแล้วนี้ ก็ยังจัดว่าทรงแสดงไว้โดย
สังเขปยิ่งนักนั่นเอง. เพราะฉะนั้น จึงไม่
เพียงพอ เพื่ออุปการะแก่ชนทั้งหลายทั้งปวง
ได้ เพราะเหตุนี้ เพื่อจะแสดงความพิสดาร
แห่งวิสุทฺธิมรรคนี้ จึงมีปัญหาคถาม(คือการ
ตั้งคำถาม) บรรจงศิลปะดังต่อไปนี้ก่อน.

อะไรคือศิลปะ, ชื่อว่าศิลปะเพราะอะไร
อะไร, อะไรเป็นลักษณะรสปัจจุปัฏฐานและ
ปทัฏฐานของศิลปะนั้น, ศิลปะมีอะไรเป็นอันสูงส่ง,
ก็ศิลปะมีก็อย่าง, ก็อะไรเป็นความเศร้าหมอง
ของศิลปะนั้น, อะไรเป็นความผ่องแผ้ว ดังนี้.

^๑ ส. ปญฺหากมฺม.

คุณยายเจียน กลิ่นผกา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตฺตริทํ วิสฺสชฺชนํ. ก สีลนฺติ คำพูดต่อไปนี้ เป็นวิสัยในศีลนั้น.
 ปาณาติปาตาทํทึ วา วิรมนฺตสฺส วุตฺตปฏิปตฺติ คำว่า อะไรคือศีล ตอบว่าได้แก่ธรรม
 วา ปุเรนฺตสฺส เจตนาทโย ธมฺมา. ทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้นของบุคคลผู้ใด วันอยู่
 วุตฺตญฺเฑทํ ปฏิสมฺภิทายํ "ก สีลนฺติ เจตนา จากทุจริตมีปาณาติบาต เป็นต้น หรือของบุคคล
 สึลํ, เจตสิกํ สึลํ, สํวโร สึลํ, อวิทิกฺกโม ผู้ทำวัตรปฏิบัติให้เต็มอยู่. ข้อนี้สมจริงดังที่
 สึลนฺ"ติ. ตตฺถ เจตนา สีล นาม ท่านพระสารีบุตรเถระกล่าวไว้ ในปฏิสัมภิตา
 ปาณาติปาตาทํทึ วา วิรมนฺตสฺส วุตฺตปฏิปตฺติ ว่า "อะไรคือศีล ตอบว่า เจตนา ก็เป็นศีล,
 วา ปุเรนฺตสฺส เจตนา. เจตสิก สีล นาม เจตสิกก็เป็นศีล, สังวรก็เป็นศีล, ความไม่
 ปาณาติปาตาทํทึ วิรมนฺตสฺส วิรติ. อปิจ ก้าวล่วงก็เป็นศีล" ดังนี้. ในบรรดาศีล
 เจตนา สีล นาม ปาณาติปาตาทํทึ ปชฺหนฺตสฺส เหล่านั้น เจตนาของบุคคลผู้ใด วันอยู่จาก
 สตฺตกมฺมปถเจตนา. เจตสิก สีล นาม ทุจริตทั้งหลายมีปาณาติบาตเป็นต้นก็ดี ของ
 "อภิชฺฌํ ปหาย วิคตภิชฺฌเณ เจตสา บุคคลผู้ทำวัตรปฏิบัติให้เต็มอยู่ก็ดี ชื่อว่า
 วิหฺรตี"^๒ติอาทินา นเยน วุตฺตา อนภิชฺฌา- เจตนา ศีล. ความงดเว้นได้ของบุคคลผู้
 อพฺยาปาทสมฺมาทิฏฺฐิธมฺมา. สํวโร สีลนฺติ งดเว้นอยู่จากทุจริตทั้งหลาย มีปาณาติบาต
 เอตฺถ ปณฺจวิเรน สํวโร เวทิตฺพโพ เป็นต้น ชื่อว่า เจตสิก ศีล. อีกนัยหนึ่ง
 ปาติโมกฺขสํวโร สติสํวโร ฌานสํวโร เจตนาในกรรมบถ ๗ ของบุคคลผู้ละอยู่ซึ่ง
 ขนฺติสํวโร วิริยสํวโรติ. ตตฺถ อิมินา ทุจริตทั้งหลายมีปาณาติบาตเป็นต้น ชื่อว่า

^๑ ข. ป. ๓๑/๖๔.

^๒ ที. ส. ๔/๔๕.

คุณยายเจียน กลิ่นผกา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปาติโมกข์ส่วน เรน อุเบโต โทติ สมุเบโตติ^๑ เจตนาคีล. ธรรมคืออนภิขณาอัพยาบาทและ
 อัย ปาติโมกข์ส่วนโร. รกขติ จกฺขุณฺทริยํ, สัมมาทิสฺสุ ที่ตรัสไว้โดยนัยว่า "ภิกษุละอภิขณา
 จกฺขุณฺทริเย สํวรํ อาปชฺชตีติ^๒ อัย สตีส่วนโร. มีใจปราศจากอภิขณาอยู่" ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่า
 เจตสิกคีล. ในคำว่า สังวรก็เป็นคีล นี้ พึง
 ทราบสังวรโดยประการ ๕ คือปาติโมกข์-
 สังวร สตีสังวร ญาณสังวร ขันติสังวร
 วิริยสังวร. ในสังวร ๕ ประการนั้น สังวร
 ที่ตรัสไว้ว่า ภิกษุเป็นผู้เข้าถึงแล้ว เข้าถึง
 พร้อมแล้ว ด้วยปาติโมกข์สังวรนี้ ดังนี้
 นี้ชื่อว่า ปาติโมกข์สังวร. สังวรที่ตรัสไว้ว่า
 ภิกษุยอมรักษาจักขุณฺทริยํ, ย่อมถึงซึ่งความ
 สำรวมในจักขุณฺทริยํ ดังนี้ นี้ชื่อว่า สตีสังวร.

ยานิ โสทานิ โลกสมิ (อชิตาคี ภควา)

สตี เตสํ นีวารณํ

โสทานํ สํวรํ พุรุมิ

สังวรที่ตรัสไว้ว่า (พระผู้มีพระภาค
 ตรัสว่า นี้แน่ท่านอชิตะ) กระแส
 ๕ ทงหลายเหล่าใดในโลก สตีเป็น

^๑ อภิ. วิ. ๓๕/๓๓๑.

^๒ ที. ส. ๔/๔๓.

คุณยายเจียน กลิ่นผกา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปณฺญาเยเต ปิถียเรติ^๑ อัย ญาณสํวโร.

เครื่องกางกั้นกระแสเหล่านั้น เราขอ
กล่าวถึงเครื่องป้องกัน(สังวร)กระแส
ทั้งหลายว่า กระแสเหล่านี้ อันบุคคล
พึงตัดเสียได้ด้วยปัญญา ดังนี้ นี้ชื่อว่า
ญาณสังวร.

ปัจจุยปฏิเสวนมฺปิ เอตฺถเว สโมธานํ คจฺฉติ.
โย ปรายํ ชโม โหติ สีสฺส อุนฺนสฺสชาติ^๒
อาทีนา นเยน อากโต, อัย ขันติสํวโร
นาม. โย จายํ อูปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ
นาธิวาเสตีติ^๓ อาทีนา นเยน อากโต อัย
วิริยสํวโร นาม. อาชีวปาริสฺสฺหิตฺปิ เอตฺถเว
สโมธานํ คจฺฉติ. อิติ อัย ปณฺจวิโรปิ สํวโร,
ยา จ ปาปภิกฺรูกานํ กุลฺปุตฺตานํ สมฺปตฺตวตฺตฺโต
วิริติ, สพฺพมฺเปตํ สํวรสีลนฺติ เวทิตฺพฬ.
อวิตกฺกโม สีลนฺติ สมาทีนฺนสีลสฺส

แม้การพิจารณาแล้วจึงช่องเสพปัจจัย ก็ถึง
ความรวมลงในญาณสังวรนั้นนี้เดียว. ก็สังวร
นี้ใดที่มาแล้ว โดยนัยว่า เป็นผู้อดทนต่อ
ความหนาว ต่อความร้อน ดังนี้ เป็นต้น,
นี้ชื่อว่า ขันติสังวร. อนึ่ง สังวรนี้ใดที่มาแล้ว
โดยนัยว่า ไม่ยอมรับไว้ซึ่งกามวิตกที่เกิดขึ้น
แล้ว ดังนี้ เป็นต้น นี้ชื่อว่า วิริยสังวร. แม้
ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ ก็ถึงซึ่งความรวมลง
ในวิริยสังวรนั้นนี้เดียว. สังวรทั้ง ๕ อย่าง
ตามประการที่กล่าวมาแล้วนี้ก็คือ, ความ

^๑ ฉ. ปิถียเร, สี. ปิถียเร, อี. ปิถียเร,
(ข. จุฬ. ๓๐/๑๘).

^๒ ข. จุ. ๒๔/๕๓๐.

^๓ ม. ม. ๑๒/๑๘, อัง. ฉกุก. ๒๒/๔๓๕.

^๔ ม. ม. ๑๒/๑๘, อัง. ฉกุก. ๒๒/๔๓๖.

คุณสุตใจ-คุณมนัส-คุณพรเพ็ญ คงเดช, คุณประวัตติ-คุณเพ็ญใจ
คุณสุรศักดิ์-คุณธิดา มาโนช สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กายิกวาสีโก อนติกุกโม? อิทํ ทาว กิ
 สีนฺติ ปณฺหสฺส วิสฺสชฺชนํ.

งควันจากวัตถุที่ประจวบเข้าแล้วแห่งกุสมุตร
 ึ่งหลายผู้กลัวบาปอันใดก็ดี ธรรมชาติแม้
 ึ่งหมคนั้น ฟังทราบว่ ชื่อว่ สังวรศีล.
 ค่ำว่ ความไม่ก้าวล่วงก็เป็นศีล ได้แก่
 ความไม่ก้าวล่วงทางกายและทางวาจา แห่ง
 บุคคลผู้สมาทานศีล. นี้เป็นวิสัยนาปัญหาข้อว่
 อะไรคือศีล ก่อน.

๑. อวเสเสสุ เกณฺฏเจเน สีนฺติ
 สีนฺฏเจเน สีลํ. กิมิทํ สีลนํ นาม. สมาธานํ
 วา, กายกมฺมาทนิํ สฺสีลยวเสน
 อวิปฺปกิณฺณตาคิ อตฺถโ. อูปฺธารณํ วา,
 กุสลานํ ฌมฺมานํ ปตฺติฏฺจานวเสน
 อาธารภาโวติ อตฺถโ. เอตเทว ทิ เอตฺถ
 อตฺถทฺหุยมํ สทฺทลฺกฺขณวฺฑู อุนฺชานนฺติ. อณฺเ
 ปน สีรฺกฺโ, สีสฺกฺโ, สีตลฺกฺโ,

๑. ในปัญหาข้อที่เหลือ ชื่อว่ ชื่อว่
ศีล เพราะอรรถว่อะไร เฉลยว่ ชื่อว่
 ศีลเพราะอรรถว่เป็นสีณะ. ถามว่ ชื่อว่
 สีณะนี้คืออะไรเล่า. ตอบว่ ได้แก่ความ
 ตั้งไว้ด้วยดีก็ได้, ความว่ ได้แก่ความที่
 กรรมทั้งหลายมีกายกรรมเป็นต้น ไม่กระจัด-
 กระจายด้วยอำนาจความเป็นผู้มีศีลดี. ได้แก่
 ความเข้าไปตรงไว้ก็ได้, ความว่ ได้แก่

^๑ สี. อวิตติกุกโม.

^๒ สี. สีรตฺโ.

^๓ ฉ. สีลตฺโ.

^๔ สี. สีตลตฺโ.

สีวภูโรติ^๑ เอวมาทีนาปี นเยน เอกุถ ความรองรับไว้ โดยเกี่ยวกับเป็นที่ตั้งแห่ง
 อตุถิ วณฺณยุนฺติ. กุศลธรรมทั้งหลาย. ก็ในสีลนคัพพีนี้ บัณฑิต
 ผู้รู้สีทลักษณะ(สูตรของคัพพี)ทั้งหลาย ย่อม
 เห็นชอบความหมายทั้งสองนี้แหละ. ส่วน
 อาจารย์อีกพวกหนึ่ง พรรณนาอรรถในคัพพีว่า
 สีลน^๕ แม้โดยนัยอย่างนี้ว่า มีอรรถว่าสีระ
 (เคียร), มีอรรถว่าสีสะ(คีระชะ), มีอรรถ
 ว่าสีตละ(เย็น), มีอรรถว่าสีวะ(เกษม)
 ดังนี้เป็นต้น.

๘. อิทานิ กานสฺส ลกฺขณรส-
ปัจจุปฺปฏฺฐานปทฺฏฺฐานานีติ เอกุถ :

สีลน^๕ ลกฺขณตสฺส
 ภินฺนสฺสาปี อเนกธา
 สนิทสฺสนตฺตํ รุปสฺส
 ยถา ภินฺนสฺสเนกธา.

๘. บัณฑิต^๕ จะวิสีขนาในปัญหากกรรม
 ชื่อว่า อะไรเป็นลักษณะ รส ปัจจุปฺปฏฺฐาน
และปทฺฏฺฐานของสีลน^๕ นี้ :

สีลน^๕ เป็นลักษณะของสีลน^๕ แม้แตก-
 ต่างกันโดยอเนกประการ เปรียบได้
 กับความเป็นสนิทสฺสนะ เป็นลักษณะ
 ของรูปที่แตกต่างกันโดยอเนกประการ
 ฉะนั้น.

^๑ ฉ. อี. สีลตฺโต.

ยถา ทิ นีลปีตาทีเกเทน อเนกธา เหมือนอย่างว่า ความเป็นสีนัทิสสนะ
 ภินฺนุสฺสาปิ รูปายตนุสฺส สนิทฺสฺสนตุตฺถิ ลกฺขณํ เป็นลักษณะของรูปายตนะ แม้ที่แตกต่างกัน
 นีลาทีเกเทน ภินฺนุสฺสาปิ สนิทฺสฺสน- โดยอเนกประการ ตามความต่างกันแห่งสี
 ภาวานตฺติกฺกมนโต. ตถา สีลสฺส มีสีเขียวสีเหลือง เป็นต้น เพราะรูปายตนะ
 เจตนาทีเกเทน อเนกธา ภินฺนุสฺสาปิ แม้ว่าแตกต่างกันตามความต่างกันแห่งสี มี
 ยเทคฺคิ กายกมฺมาทินิ สมารานวเสน สีเขียว เป็นต้น ก็หาล่วงพ้นความเป็น
 กุสลานณฺจ ฐมฺมานิ ปตฺติฏฺจานวเสน วุตฺถติ สนิทฺสฺสนะไปได้ไม่ ฉนฺใด. สีณะที่กล่าวไว้
 สีลนํ, ตเทว ลกฺขณํ เจตนาทีเกเทน โดยเกี่ยวกับเป็นความตั้งไว้ด้วยดี ซึ่งกรรม
 อเนกธา ภินฺนุสฺสาปิ สมารานปตฺติฏฺจาน- ทั้งหลายมีกายกรรม เป็นต้น และโดยเกี่ยวกับ
 ภาวานตฺติกฺกมนโต. เอวํลกฺขณสฺส ปนสฺส : เป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรมทั้งหลายนี้ใด, สีณะ
 นั้นนั้นแหละ เป็นลักษณะของสีลแม้ที่แตกต่าง
 กันโดยอเนกประการ ตามความต่างกันแห่ง
 ธรรมมีเจตนา เป็นต้น เพราะสีลแม้ว่า
 แตกต่างกัน ตามความต่างกันแห่งธรรมมี
 เจตนา เป็นต้น ก็หาล่วงพ้นภาวะคือความ
 ตั้งไว้ด้วยดี และความเป็นที่ตั้งไปได้ไม่
 ฉนฺนิน. ส่วนว่า :

ทุสฺสีลฺลยวิหฺรึสนตา

อนวชฺชคุโณ ตถา

ภาวะที่ย่ำยี ความเป็นคนทุศีลเสียได้

อนึ่ง คุณคือความเป็นธรรมที่หาข้อ

คุณชูก่ียว แซ่แต่ และครอบครัว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กิจจสัมปตติอฏฺเฐน

รโส นาม ปวฺจจติ.

ติเตียนมิได้ ท่านกล่าวไว้ ชื่อว่า รส
โดยอรรถว่า เป็นกิจและสมบัติ
ของศีลที่มีลักษณะอย่างนั้น^{๕๕}.

ตสฺมา อิทํ สीलํ นาม กิจจฏฺเฐน^๑
รเสน หุสฺสึลฺลยวิหฺรึสนฺรสี, สัมปตฺติอฏฺเฐน
รเสน อนวชฺชฺรสนฺติ เวทิตพฺพํ. ลกฺขณาทีสุ
หิ กิจฺจเมว สัมปตฺติ วา รโสติ วุจฺจติ.

เพราะฉะนั้น ชื่อว่าศีลนี้ ฟังทราบว่ามี
การย้ายความเป็นคนทุศีลเป็นรส โดยรสที่มีความ
ความหมายว่ากิจ, มีความเป็นธรรมที่หาข้อ
ติเตียนมิได้เป็นรส. โดยรสที่มีความหมายว่า
สมบัติ. เพราะว่าในอาการทั้งหลายมีลักษณะ
เป็นต้น กิจนั่นเอง หรือว่าสมบัติ ท่าน
เรียกว่ารส.

โสเจยฺยปจฺจุปฏฺฐานํ

ตยิทํ ตสฺส วิณฺณหิ

โอคฺตบฺบณฺจ หิริ เจว

ปฏฺฐานนฺติ วณฺณิตํ.

ศีล^{๕๕}นั้น วิณฺณชนกล่าวว่ามี
สะอาดเป็นปัจจุปัฏฐาน มีหิริและ
โอคตบปะนั้น^{๕๖} เทียวเป็นปฏฺฐาน.

ตํ หิทํ^๒ สीलํ กายโสเจยฺยํ วจฺโสเจยฺยํ
มโนโสเจยฺยนฺติ^๓ เอวํ วุตฺตโสเจยฺย-

จริงอยู่ ศีล^{๕๕}นั้น มีความสะอาดที่ตรัส
ไว้อย่างนี้ว่า ความสะอาดกาย ความสะอาด

^๑ ส. กิจจตุเถน.

^๒ ฉ. ตยิทํ.

^๓ อญ. ติก. ๒๐/๓๕๐.

ปัจจุปฏฐานัน โสเจยฺยภาเวน^๑ ปัจจุปฏฐาติ
 กหณาวํ กจฺจติ. หิโรตฺตปฺปญฺจ ปน ตสฺส
 วิญฺญูหิ ปทฺฐานนฺติ วณฺณิตํ, อาสนฺนการณฺติ
 อตฺถโถ. หิโรตฺตปฺเป หิ สติ สึลํ อุปฺปชฺชติ
 เจว ติฏฺฐติ จ. อสฺติ เนว อุปฺปชฺชติ, น
 ติฏฺฐตีติ. เอวํ สึลสฺส ลกฺขณฺรสปฺจฺจุปฏฺฐาน-
 ปทฺฐานานิ เวทิตพฺพานิ.

วาทา ความสะอาดใจ ทั้งนี้ เป็นปัจจุปฏฐาน
 ย่อมปรากฏ คือถึงภาวะที่พึงถือเอาได้โดย
 ความเป็นธรรมสะอาด. ส่วนหิริและ
 โอตตัปปะ วิญญูชนกล่าวว่า เป็นปทัฏฐานของ
 คีลนั้น, ความว่า เป็นเหตุใกล้. จริงอยู่
 เมื่อมีหิริและโอตตัปปะ คีลจึงเกิดขึ้นและ
 ตั้งอยู่ได้ทีเดียว. เมื่อไม่มี ก็ย่อมเกิดขึ้น
 ไม่ได้, และตั้งอยู่ไม่ได้เลย. ฉะนั้นแล.
 พึงทราบลักษณะ รส ปัจจุปฏฐาน และ
 ปทัฏฐานของคีล โดยประการที่กล่าวนี้เกิด.

สีลานิสัสกถา

กล่าวด้วยอานิสงส์ของคีล

๙. กิมานิสฺสํ สีลนฺติ อวิปฺปฏิสํราหิ-
 อเนกคุณปฏิลาภานิสฺสํ. วุตฺตเนหฺตํ

๙. ข้อว่า คีลมีอะไรเป็นอานิสงส์
 เฉลยว่า คีลมีการได้มาซึ่งคุณเป็นอเนก มี

^๑ ส. อ. สุจิภาเวน.

"อวิปฏิสารตฺตานิ โข ปนानนุ"^๑ กุสลานิ อวิปฏิสาร (ความไม่เคียดแค้นใจ) เป็นต้น
 สीलานิ อวิปฏิสารานิสฺसानี"^๒ เป็นอานิสงส์. ข้อนี้สมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า

"คฺกุรอานนทฺ ก็กุศลศีลทั้งหลาย มีอวิปฏิสาร
 เป็นผล มีอวิปฏิสารเป็นอานิสงส์" ดังนี้.

อปรมฺปิ วุตฺตํ "ปณฺจิเม คหปตโย ยังตรัสไว้แก่อีกข้อหนึ่งว่า "คฺกุรทําน
 อานิสฺสา สีลวโต สีลสมฺปทาย. กตเม คฤหตฺตํทั้งหลาย อานิสงส์ ๕ อย่างเหล่านี้
 ปณฺจ. อิตฺ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน ย่อมมีแก่ท่านผู้มีศีล เพราะความถึงพร้อม
 อปฺปมาทาธิกรณํ มหนตฺ โภกฺกขณฺธํ อธิคฺจฺฉติ, ด้วยศีล. อานิสงส์ ๕ อย่างอะไรบ้าง. คฺกุร
 อัยฺ ปจฺโม อานิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย. ทํานคฤหตฺตํทั้งหลาย ผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยศีล
 ปุน จปรํ คหปตโย สีลวโต สีลสมฺปนฺนสฺส ในโลกนี้ ย่อมประสบกองโภคะใหญ่ เพราะ
 กลฺยาโณ กิตฺติสฺสทฺโท อพฺพคฺคฺจฺฉติ, อัยฺ เหตุแห่งความไม่ประมาท, นี้เป็นอานิสงส์
 ทฺตฺติโย อานิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย. ข้อแรก ย่อมมีแก่ท่านผู้มีศีล เพราะความ
 ปุน จปรํ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน ถึงพร้อมด้วยศีล. คฺกุรทํานคฤหตฺตํทั้งหลาย
 ยณฺณทเว ปริสํ อุปฺสงฺกมฺติ ยถิ ขตฺตฺติยปฺริสํ ยังมีอีกข้อหนึ่ง กิตฺติศัพท์ที่ถึงงามของท่านผู้มีศีล
 ยถิ พุราหมณฺปฺริสํ ยถิ คหปติปฺริสํ ยถิ ถึงพร้อมด้วยศีลย่อมฟังไป, นี้เป็นอานิสงส์
 สมณฺปฺริสํ, วิสารโท อุปฺสงฺกมฺติ อมฺงฺกุญฺโฑ, ข้อที่ ๒ ย่อมมีแก่ท่านผู้มีศีล เพราะความ
 อัยฺ ตฺตฺติโย อานิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย. ถึงพร้อมด้วยศีล. คฺกุรทํานคฤหตฺตํทั้งหลาย

^๑ ฉ. อานนุท.

^๒ อง. ทสก. ๒๔/๓๓๕.

คุณชูเกียรติ แซ่แต้ และครอบครัว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปุน จปริ กหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน ยังมีอีกข้อหนึ่ง ผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล
 อสมฺมุโพท กาลิ กโรติ, อัยิ จตุตฺโต จะเข้าไปหาบริษัทอื่นใด ไม่ว่าจะชัตติยบริษัท
 อานิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย. ปุน จปริ ไม่ว่าจะพราหมณ์บริษัท ไม่ว่าจะคฤหบดีบริษัท
 กหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน กายสุส เกทา ไม่ว่าจะสมณบริษัท, ย่อมเป็นผู้องอาจเข้าไป
 ปรมฺมรณา สุคติ สุกฺกั โลกั อุปชฺชติ, อัยิ ไม่เก้อเขิน, นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๓ ย่อมมีแก่
 ปณฺจโม อานิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทายา"ติ? ท่านผู้มีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล.
 คุณรท่านคฤหบดีทั้งหลาย ยังมีอีกข้อหนึ่ง
 ผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่ลุ่มหลง
 กระทำกาละ, นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๔ ย่อม
 มีแก่ท่านผู้มีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล.
 คุณรท่านคฤหบดีทั้งหลาย ผู้มีศีล ถึงพร้อม
 ด้วยศีล ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หลังจาก
 ตายเพราะกายแตกทำลาย, นี้เป็นอานิสงส์
 ข้อที่ ๕ ย่อมมีแก่ท่านผู้มีศีล เพราะความ
 ถึงพร้อมด้วยศีล" ดังนี้.

อปเรปี "อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ยังมีอานิสงส์แห่งศีลแม้อื่นอีกเป็นอเนก
 ภิกฺขุ สพรหมจารีนิ ปิโย จสฺสั มนาโป มีความเป็นที่รักที่ชอบใจเป็นต้น มีความสิ้นไป

๑ ทิ. มหา. ๑๐/๑๐๒, องฺ. ปญจก. ๒๒/๒๘๑,
 วิ. มหา. ๕/๘๘.

จ. ครู จ.^๑ ภาวนีโย จาคิ, สีเลเสววสุส แห่งอาสวะเป็นที่สุด - ซึ่งได้ตรัสไว้โดยนัยว่า
 ปฏิบัติการ^๒ อาทีนา นเยน "คุณภิกษุทั้งหลาย ถ้าหากภิกษุพึงหวังว่า
 ปิยมนาปคาทโย อาสวกุชยปริโยसानา ขอเราพึงเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ
 อเนกา สีลานิสส์สา วุตตะตา. เอว และเป็นที่ยกย่อง ของเพื่อนผู้ประพฤติพรหม-
 อวิปฏิสสาราทือเนกคุณานิสส์ สิล. อปิจ : จรรยทั้งหลาย, ก็ขอภิกษุพึงเป็นผู้กระทำให้
 บริบูรณ์ในศีลทั้งหลายเถิด" ดังนี้เป็นต้น.
 ศีลมีคุณอนเนกประการ เมื่อวิปฏิสสารเป็นต้น
 เป็นอานิสงส์ โดยประการดังกล่าวแล้วนี้.
 อนึ่ง :

สาสเน กุลปุตตานัน
 ปติฏฐา นคฺถิ ยํ วนา
 อานิสส์ปริจฺเจทํ
 ทสฺส สีลสฺส โโก วเท.

เว้นศีลใดเสีย ที่พึงของกุลบุตรทั้ง-
 หลายในพระศาสนา ก็หาไม่มี ใครจะ
 พึงกล่าวกำหนดอานิสงส์ของศีลนั้น ได้
 เล่า.

น กงฺกา ยมฺนา วาปี
 สรรฺภู วา สรฺสฺสตี^๓

แม่น้ำใหญ่ทั้งหลายที่ไหลไปสู่ที่ลุ่ม มี
 กงกาก็ดี ยมุนาก็ดี สรรภูก็ดี สรัสวดี

^๑ ส. มนาโป ครู, อ. ม. มนาโป ครู จ.

^๒ ม. ม. ๑๒/๕๘.

^๓ ฉ. อ. สรสุวดี.

นินนกา วาจิรวดี
 มหี วาปี มหานที.
 สกุกุณนุติ วิโสเชตุ
 ตัมล อธิ ปาณิน
 วิโสธยติ สตุตทาน
 ยัม เว สีลชลล์ มลล์.

น ตัม สชลทา วาตา
 น จาปี หริจุนุหน
 เนว ทารา น มนโย
 น จนุทกิริณงุกรา.
 สมยนุติธ สตุตทาน
 ปริพาหิ สुरुชิต
 ยัม สเมตีหิ อริยัม
 สลล์ อจฺจนุตสีลล์.

สีลคณฺธสโม กนฺโธ
 กุโธ นาม ภวิสฺสติ
 โย สมฺม อนฺวาเต จ
 ปฏฺฐวาเต จ วายติ.

กิตี แม่น้ำอจิรวดีกิตี แม่น้ำมหากิตี
 หาอาจชำระมลทินของสัตว์ทั้งหลายใน
 โลกนี้ได้ไม่ น้ำคือศีลแล ย่อมชำระ
 มลทินของสัตว์ทั้งหลายได้.

ศีลอันเป็นอริยะนี้ มีความเยือกเย็น
 เหลือเกินที่บุคคลรักษาดีแล้วย่อมระงับ
 ความเร่าร้อนใจ ของสัตว์ทั้งหลาย
 ในโลกนี้ได้ ลมที่พัดไปกับฝนก็ระงับ
 ความเร่าร้อนนั้นไม่ได้ แม้แก่นจันทร์
 แดงก็ไม่ได้ สร้อยคอก็ไม่ได้ แก้วมณี
 ก็ไม่ได้ และรัศมีอ่อน ๆ ของพระจันทร์
 ก็ระงับไม่ได้.

กลิ่นที่ฟุ้งไปได้เสมอ ทั้งในที่ตามลม
 ทั้งในที่ทวนลม อันเสมอด้วยกลิ่นศีล
 ชื่อว่าจักมีได้แต่ที่ไหน. บันใดย่างขึ้นสู่
 สวรรค์ ก็หรือว่าประตูในอันเข้าไปสู่

คุณชูเกี้ยว แซ่แต่ และครอบครวั

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สกคาโรหณโสปาน^๑

อณฺณํ สีลสมํ กุโตะ
ทวาริ วา ปน นิพพาน-
นกรสฺส ปเวสเน.

โสภณฺเตวณฺน ราชาโน

มุตฺตตามณิวิภูสิตา
ยถา โสภนฺติ ยติโน
สีลฺยสนฺภูสิตา.

อตุตฺตานฺวาทาทิภยํ

วิหฺธสฺสยติ สพฺพโส
ชเนติ กิตฺติ หาสณฺจ
สีลํ สีลวคฺติ สทา.
กุณฺยานํ มุลฺกุตสฺส
โทสํยานํ พลมาติโน
อิตฺติ สีลสฺส วิณฺณเยยฺยํ
อานิสฺสกถามุขฺนติ.

นกรคือพระนิพพาน อย่างอื่นที่เสมอ
ด้วยศีลจกมีแต่ที่ไหน. เหล่าพระราชา
ประทับด้วยมุกดาและแก้วมณีแล้ว ทา
งดงามเหมือนเหล่านักพรต ผู้ประทับ
ด้วยเครื่องประทับ คือศีลแล้วงดงาม
อยู่ไม่.

ศีลย่อมกำจัดภัย มีภัยคือการติเตียน
ตนเองได้เป็นต้น ได้โดยประการ
ทั้งปวง ยิ่งเกียรติและความบันเทิง
ให้เกิดแก่ท่านผู้มีศีลได้ในกาลทุกเมื่อ.
บัณฑิตทั้งหลาย ฟังทราบกถาว่าด้วย
อานิสงส์ของศีล อันเป็นมูลแห่งคุณ
ทั้งหลาย อันมีปกติกำจัดกำลังของโทษ
ทั้งหลาย โดยประการดังกล่าวแล้ว
นี้เถิด ฉะนั้นแล.

^๑ ก. สกคาโรหณโสปาน.

ศิลปประเภทกา

๑๐. อิทานิ ยัม วุตตัม กตวิธเจต
สีลนติ, ตตฺริทํ วิสฺสชฺชนํ. สพฺพเมว ตาว
 อิทํ สีลํ อตฺตโน สีลนลกฺขณณ เอกวิธ.

จาริตฺตวาทิตฺตวเสน ทวิธ. ตถา
 อภิสมาจาริกอาทิพรหมจริยกวเสน, วิตติ-
 อวิรติวเสน, นิสฺสิตานิสฺสิตวเสน,
 กาลปริยัตตอาปาณโกฏิกวเสน, สปริยัตตา-
 ปริยัตตวเสน, โลกียโลกุตฺตรวเสน จ.

ตวิธ หีนมชฺฉิมปณีตวเสน. ตถา
 อตฺตาทิปเตยฺยโลกาทิปเตยฺยธมฺมาทิปเตยฺย-

กล่าวด้วยประเภทแห่งศีล

๑๐. บัดนี้ คำที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ว่า
ก็ศีลนั้นก็มีอย่าง ดังนี้ใด, ต่อไปนี้เป็นวิสัยนา
 ในคำนั้น. ก่อนอื่น ศีลทั้งหมดนั้นเที่ยว
 จัดว่า มีอย่างเดียว โดยลักษณะ คือศีลนะ
 ของตน.

จัดว่ามี ๒ อย่าง โดยเกี่ยวกับเป็น
 จาริตศีลและวาริตศีล. จัดว่ามี ๒ อย่าง
 อย่างนั้นเหมือนกัน โดยเกี่ยวกับเป็นอภิสมมา-
 จาริกศีล และอาทิพรหมจริยกศีล, โดย
 เกี่ยวกับเป็นวิรติศีลและอวิรติศีล โดย
 เกี่ยวกับเป็นนิสสิตศีลและอนิสสิตศีล, โดย
 เกี่ยวกับเป็นกาลปริยัตตศีล และอาปาณ-
 โกฏิกศีล, โดยเกี่ยวกับเป็นสปริยัตตศีลและ
 อปริยัตตศีล, และโดยเกี่ยวกับเป็นโลกียศีล
 และโลกุตฺตรศีล.

จัดว่ามี ๓ อย่าง โดยเกี่ยวกับเป็น
 หีนศีล มัชฉิมศีล และปณีตศีล. จัดว่ามี

คุณชูก่ยกว แซ่แต่ และครอบคร้ว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วเสน, ปราหมฺจปราหมฺจปฏิสฺสทฺธิวเสน, วิสฺสทฺธาวิสฺสทฺธเวมตฺทิกวเสน, เสขานาเสขเนว-เสขานาเสขวเสน จ.

๓ อย่าง อย่างนั้นเหมือนกัน โดยเกี่ยวกับ เป็นอตฺตาทิปเตยยศีล โลกาทิปเตยยศีล และ อัมมทฺธิปเตยยศีล, โดยเกี่ยวกับเป็น ปราหมฺจศีล อปราหมฺจศีล และปฏิสฺสทฺธิศีล, โดยเกี่ยวกับเป็นวิสฺสทฺธศีล อวิสฺสทฺธศีล และ เวมตฺทิกศีล, และโดยเกี่ยวกับเป็นเสขศีล อเสขศีล และเนวเสขานาเสขศีล.

จตฺตพิธํ หานนาคิยจิตฺตภาคิยวิเสส-ภาคิยนิพฺเพชภาคิยวเสน. ตถา ภิกฺขุภิกฺขุณี-อนุสฺมปฺนฺนทกฺกสฺสวเสน, ปกตฺติอาจาร-ธมฺมตาปฺพเหตุกสฺสวเสน, ปาติโมกฺขสํว-อินฺทริยสํวารอาชีวปาริสฺสทฺธิปจฺจยสนฺนิสฺสิตสฺสว-วเสน จ.

จัดว่ามี ๔ อย่าง โดยเกี่ยวกับเป็น หานนาคิยศีล จิตฺตภาคิยศีล วิเสสภาคิยศีล และนิพฺเพชภาคิยศีล. จัดว่ามี ๔ อย่าง อย่างนั้นเหมือนกัน โดยเกี่ยวกับเป็นภิกฺขุศีล ภิกฺขุณีศีล อนุสฺมปฺนฺนศีล และคหฺนฺจศีล, โดยเกี่ยวกับเป็นปกตฺติศีล อาจารศีล อัมมตฺตศีล และปฺพเหตุกศีล, และโดยเกี่ยวกับเป็น ปาติโมกฺขสํวารศีล อินฺทริยสํวารศีล อาชีว-ปาริสฺสทฺธิศีล และปจฺจยสนฺนิสฺสิตศีล.

ปณฺจวิธํ ปริยฺนตปาริสฺสทฺธิสฺสลาทิวเสน. วุตฺตมฺปิ เจตํ ปฏิสฺมฺภิทายํ "ปณฺจ สฺสลานิ ปริยฺนตปาริสฺสทฺธิสฺสลํ อปฺริยฺนตปาริสฺสทฺธิสฺสลํ

จัดว่ามี ๕ อย่าง โดยเกี่ยวกับเป็น ปาริสฺสทฺธิศีล ๕ มี ปริยฺนตปาริสฺสทฺธิศีลเป็นต้น. แม้ท่านพระสารีบุตร เถระ ก็ได้กล่าวถึงศีล

คุณอมร-คุณพเยาว์ เศษอักษรกุล และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิสุทธิธรรมรค บ.พ.๑-๓

ปริบูรณ์ปาริสุทธิสี่ลั อปรามัญปาริสุทธิสี่ลั ๕ อย่างนี้ไว้ในคัมภีร์ปฏิสัมพันธ์มรรค ว่า ปฏิบัติปาริสุทธิสี่ลัน^๑ติ? ตถา ปทาน-
เวรมณีเจตนาสำรวาวีติกกมวเสน.

"คีลมี ๕ คือปริยันตปาริสุทธิคีล อปริยันต-
ปาริสุทธิคีล ปริบูรณ์ปาริสุทธิคีล อปรามัญ-
ปาริสุทธิคีล ปฏิบัติปาริสุทธิคีล" ดังนี้.
จัดว่ามี ๕ อย่าง อย่างนั้นเหมือนกัน โดย
เกี่ยวกับเป็นปทานคีล เวรมณีคีล เจตนาคีล
สังวรคีลและอวิตกกมคีล.

๑๑. ตตถ เอกวิธโกฏฐาเส อตุโถ
วุตตนเยเนว เวทิตพโพ. ทูวิธโกฏฐาเส.
ยัม ภควตา "อิหํ กตฺตพฺพนุ"^๑ติ ปณฺณตฺตลิกฺขา-
ปทฺฐุรณฺ, ตํ จาริตฺตํ. ยัม "อิหํ น กตฺตพฺพนุ"^๑ติ
ปฏิภฺชิตฺตสฺส อกรณฺ, ตํ วาริตฺตํ. ตตฺรารยํ
วจนฺภูโจ. จรณฺติ ตสฺมี สีเสสุ ปริปุรฺการิตาย^๒
ปวตฺตนฺตีติ จาริตฺตํ. วาริตฺตํ ตายนฺติ รกฺขณฺติ
เตนาติ วาริตฺตํ. ตตถ สทฺธาวิริยสาธนํ
จาริตฺตํ, สทฺธาสาธนํ วาริตฺตํ. เอว
จาริตฺตววาริตฺตวเสน ทูวิธํ.

๑๑. ในส่วนแห่งคีลเหล่านั้น ความ-
หมายในส่วนแห่งคีลที่มีอย่างเดียว ฟังทราบ
ตามนัยที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วนั้นเทียว. ใน
ส่วนแห่งคีลที่มี ๒ อย่าง มีวินัจฉัยดังนี้. การ
ทำให้เต็มซึ่งสิกขาบท ที่พระผู้มีพระภาคทรง
บัญญัติไว้ว่า "ช้อน้ำมิควรกระทำ" ดังนี้
อันใด, นั้นชื่อว่า จาริตตะ. การไม่กระทำ
ความประพฤดิที่ทรงห้ามไว้ว่า "ช้อน้ำมิ
ควรกระทำ" ดังนี้อันใด, นั้นชื่อว่า วาริตตะ.
ต่อไปนี้เป็นความหมายแห่งคำใน ๒ บทนั้น.

^๑ ขุ. ป. ๓๑/๖๑.

^๒ อ. ตสฺมี ตํ สมงฺคิโน สีเสสุ ปริปุรฺการิตาย,
ฉ. ปริปุรฺการิตาย, เอวมฺปริปี.

ภิกษุทั้งหลาย ย่อมประพฤตินั้น คือ
 ดำเนินไปโดยความเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ใน
 ศีลทั้งหลายได้ เพราะเหตุที่นั่นศีลนั้นจึงชื่อว่า
 จาริตศีล. ภิกษุทั้งหลายย่อมป้องกัน คือย่อม
 รักษาสิกขาบท ข้อที่ทรงห้ามไว้ได้ด้วยศีลนั้น
 เพราะเหตุที่นั่นศีลนั้น จึงชื่อว่าวาริตศีล.
 ในศีล ๒ อย่างนั้น จาริตศีลมีศรัทธาและ
 วิริยะเป็นเหตุให้สำเร็จ, วาริตศีลมีศรัทธา
 เป็นเหตุให้สำเร็จ. ศีลจัดว่ามี ๒ อย่าง
 โดยเกี่ยวกับเป็นจาริตศีล และวาริตศีล
 โดยประการดังกล่าวแล้วนี้.

หุติยทุเก. <u>อภิสมาจาโรติ</u> อุตฺตม-	ในทุกะ (ศีลหมวด ๒) ที่ ๒. คำว่า
สมาจาโร. อภิสมาจาโรว <u>อาภิสมาจาริกิ.</u>	<u>อภิสมาจาระ</u> ได้แก่ความประพฤตินี้สูงสุด.
อภิสมาจารี วา อารพฺภ ปณฺณตฺตํ	อภิสมาจาระนั้นเอง เป็น <u>อภิสมาจาริกะ.</u>
อาภิสมาจาริกิ, อาชีวญฺจมกโต อวเสส-	อีกอย่างหนึ่ง สิกขาบทที่ทรงบัญญัติปรารภ
สีลเสสํ อธิวณฺเณ. มคฺคพฺรหฺมจฺริยสฺส.	อภิสมาจาระ ชื่อว่าอภิสมาจาริกะ, คำว่า
อาทิภาวญฺจตฺตํ <u>อาทิพฺรหฺมจฺริยํ,</u>	อภิสมาจาริกะนี้ เป็นชื่อของศีลที่เหลือจาก

๑ ฉ. เอว.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๓

อาชีวะภูมกสีลเสต้ อธิวจน์. ตํ หิ มคฺคสุส อาชีวะภูมกสีล (คีลมีสัมมาอาชีวะเป็น
 อาทิวภาวภูตํ, ปุพฺพภาเคเยว ข้อที่ ๘). คีลชื่อว่า อาทิพรหมจริยกะ เพราะ
 ปริโสเชตฺตพฺพโต. เตนาท "ปุพฺพเพว โข อรรถว่า เป็นภาวะเบื้องต้นแห่งมรรคพรหม-
 ปนฺสฺส กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อาชีโว จรรย์, คำว่า อาทิพรหมจริยกะนี้ เป็นชื่อ
 สุปริสุทฺโธ โหตี"ติ^๑ ยานิ วา ลิกฺขาบทานิ ของอาชีวะภูมกสีล. เป็นความจริงว่า
 ขุทฺตานุขุทฺตทานีติ วุฑฺฒานิ, อิทํ อาชีวะภูมกสีลนั้น เป็นภาวะเบื้องต้นของ
 อาภิสมาจาริกสีล. เสสํ อาทิพรหมจริยกํ. มรรค, เพราะภิกษุพึงทำให้บริสุทธิ์ในตอนต้น
 อุกฺโขโตวิงฺคปริยาปนฺนํ วา อาทิพรหมจริยกํ. เลยทีเดียว. เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
 ขนฺธกวตฺตปริยาปนฺนํ อาภิสมาจาริกํ. ตสฺส จึงตรัสไว้ว่า "ก็กายกรรม วจกรรม
 สมฺปตฺติยา อาทิพรหมจริยกํ สมฺปชฺชติ. อาชีวะของเธอ เป็นอันบริสุทธิ์ดีแล้วในกาล-
 เตนเภาท "โส วัต ภิกฺขเว ภิกฺขุ ก่อนทีเดียว" ดังนี้. อีกอย่างหนึ่ง ลิกขาบท
 อาภิสมาจาริกํ ฌมฺมํ อปริปุเรตฺวา ึ่งหลาย ที่ตรัสว่าลิกขาบทเล็กลิกขาบทน้อย
 อาทิพรหมจริยกํ ฌมฺมํ ปริปุเรสฺสตีติ อันใด, นี้ชื่อว่า เป็นอภิสมาจาริกสีล. คีล
 เนตํ ฌานํ วิชฺชตี"ติ^๒ เอวํ อาภิสมาจาริก- ที่เหลือชื่อว่า เป็นอาทิพรหมจริยกสีล. อีก-
 อาทิพรหมจริยกวเสน ทูวิชฺ. อย่างหนึ่ง คีลที่นับเนื่องในอุกฺโขโตวิงฺค
 (ภิกฺขุวิงฺคํ ภิกฺขุณีวิงฺคํ) ชื่อว่าเป็นอาทิ-
 พรหมจริยกสีล. คีลที่นับเนื่องในขันธกวัตร

^๑ ม. อ. ๑๔/๕๒๓.

^๒ อ. ๑. ปญจก. ๒๒/๑๖.

ชื่อว่า เป็นอภิสมจาริกศีล. อาทิพรหมจริยก-
 ศีล ย่อมถึงพร้อมได้ เพราะความถึงพร้อม
 แห่งอภิสมจาริกศีลนั้น. เพราะเหตุที่นั่นนั้น-
 เทียว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้ว่า "อูกรภิกษุ
 ะทั้งหลาย ชื่อว่าภิกษุชั้นไม่ยังอภิสมจาริก-
 ธรรมให้บริบูรณ์แล้ว ก็จักยังอาทิพรหมจริยก-
 ธรรมให้บริบูรณ์ได้ดังนี้ ฐานะนี้ห้ามมิได้ไม่"
 ดังนี้. ศีลจัตว่ามี ๒ อย่าง โดยเกี่ยวกับเป็น
 อภิสมจาริกศีลและอาทิพรหมจริยกศีล โดย
 ประการดังกล่าวแล้วนี้.

ตติยทุก. ปาณาติปาตาหิ เวรมณิมตฺตํ
วิริตฺตึลลํ. เสสํ เจตนาทึ อวิริตฺตึลลนฺตึ
 เอว วิริตฺตอวิริตฺตวเสน ทูวิธํ.

ในทุกะที่ ๓. ศีลจัตว่ามี ๒ อย่างโดย
 เกี่ยวกับเป็นวิริตศีลและอวิริตศีล อย่างนี้คือ
 เพียงความงดเว้นจากทุจริตทั้งหลายมีปาณา-
 ติบาตเป็นต้นได้ ชื่อว่า วิริตศีล. ธรรมชาติ
 ที่เหลือมีเจตนาเป็นต้น ชื่อว่า อวิริตศีล.

จตุตถทุก. นิสฺสโยติ เทว นิสฺสยา
 ตณฺหานิสฺสโย. จ ทิฏฺฐินิสฺสโย. จ. ตตฺถ ยํ
 "อิมินาหิ สึเลน เทโว วา ภวิสฺสามิ

ในทุกะที่ ๔. ชื่อว่านิสสยะ(ที่อาศัย)
 ได้แก่ นิสสยะ ๒ อย่าง คือตณหานิสสยะ และ
 ทิฐินิสสยะ. ศีลจัตว่ามี ๒ อย่างโดยเกี่ยวกับ

วิสุทธิธรรมรค บ.พ.๑-๓

คุณอมร-คุณพะเยาว์ เศษอักษรกุล และครอบครัว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เทวณฺดรโ วา^๑ เอวํ ภวสมฺปตฺติ เป็นนิสสิตศีล และอนิสสิตศีล อย่างนี้คือ
 อากงฺขมาเนน ปวตฺติตํ, อิํ คณฺหานิสฺสิตํ. ในนิสสยะ ๒ อย่างนั้น ศิลใดที่บุคคลผู้หวังอยู่
 ยํ "สีเลนํ สุทฺธิ"ติ เอวํ สุทฺธิวิภูจฺจฺยา ซึ่งภพสมบัติทำให้เป็นไปอย่างนี้ว่า "ด้วยศีลนี้
 ปวตฺติตํ, อิํ วิภูจฺจฺนินิสฺสิตํ. ยมฺปน โลกุตฺตรํ เราจักเป็นเทพเจ้าหรือเทวดาคนใดคนหนึ่ง"
 โลกียณฺจ ตสฺเสว สมฺภารณฺตํ, อิํ ตั้งนี้, ศิลนี้ชื่อว่า คณฺหานิสฺสิตศีล. ศิลใดที่
อนิสฺสิตนฺติ เอวํ นิสฺสิตานิสฺสิตวเสน ทูริธํ. บุคคลทำให้เป็นไปด้วยสุทธิวิริย อย่างนี้ว่า
 "ความหมดจดจักมีได้ด้วยศีล" ตั้งนี้, ศิลนี้
 ชื่อว่า วิภูจฺจฺนินิสฺสิตศีล. ส่วนโลกุตฺรศีล และ
 โลกียศีล อันเป็นสัมภาระแห่งโลกุตฺรศีลนั้น
 นั้นแหละ อันใด, นี้ชื่อว่า อนิสฺสิตศีล.

ปณฺจมทฺเเก. กาลปริจฺเจทํ กตฺวา
 สมาทินฺนํ สีลํ กาลปริยฺนตํ. ยาวชิวํ
 สมาทียิตฺวา ตเถว ปวตฺติตํ อาปาณโกฏฺฐิกนฺติ
 เอวํ กาลปริยฺนตอาปาณโกฏฺฐิกวเสน ทูริธํ.

ในทุกะที่ ๕. ศิลจัดว่ามี ๒ อย่างโดย
 เกี่ยวกับเป็นกาลปริยนต์ศีลและอาปาณโกฏฐิก-
 ศีลอย่างนี้คือ ศิลที่บุคคลสมาทาน กระทำ
 กำหนดกาลไว้ ชื่อว่า กาลปริยนต์ศีล. ศิลที่
 บุคคลสมาทานตลอดชีวิต แล้วทำให้เป็นไปได้
 อย่างนั้นที่เดียว ชื่อว่า อาปาณโกฏฐิกศีล.

^๑ ที. ปา. ๑๑/๒๕๑, ม. มุ. ๑๒/๒๐๗,
 อง. สุตตก. ๒๓/๕๗.

ฌุฏฐเก. ลากยสวัตตองคชิวิตวเสน ในทูกะที่ ๖. ศีลจัตว่ามี ๒ อย่างโดย
 ทิฏฐิปรียนตฺ สปรียนตฺ นาม. วิปริตฺ เกี่ยวกับเป็นสปรียนตศีล และอปรียนตศีล
อปรียนตฺ. วุตตมฺปิ เจตฺ ปฏิสมฺภิตาย อย่างนี้คือ ศีลมีทริฐิเป็นที่สุด ด้วยอำนาจแห่ง
 "กตมฺนตฺ สीलํ สปรียนตฺ. อตฺถิ สीलํ ลาก ยศ ญาติ อวัยวะและชีวิต ชื่อว่า
 ลากปรียนตฺ, อตฺถิ สीलํ ยสปรียนตฺ, อตฺถิ สปรียนตศีล. ที่ตรงข้ามกันชื่อว่าอปรียนตศีล.
 สीलํ ญาติปรียนตฺ, อตฺถิ สीलํ องคปรียนตฺ, แม้ท่านพระสารีบุตร เถระก็ได้กล่าวถึงศีลนี้ไว้
 อตฺถิ สीलํ ชิวิตปรียนตฺ. กตมฺนตฺ สीलํ ในคัมภีร์ปฏิสมฺภิตามรรคว่า "ถามว่า ศีลมี
 ลากปรียนตฺ. อิตฺเทจฺจโจ (บุคฺคโล) ลากเหตุ ที่สุดนั้นเป็นไฉน. ตอบว่า ศีลมีลากเป็นที่สุด
 ลากปจฺจยา ลากการณา ยถาสมาทินฺนํ ก็มี, ศีลมียศเป็นที่สุดก็มี, ศีลมีญาติเป็นที่สุด
 สิฏฺขาบทํ วิติฏฺกมฺติ, อิทํ ตํ สीलํ ก็มี, ศีลมีอวัยวะเป็นที่สุดก็มี, ศีลมีชีวิตเป็น
 ลากปรียนตฺน"ติ? เอเตเนว อฺปาเยน ที่สุดก็มี. ถามว่า ศีลมีลากเป็นที่สุดนั้น
 อิตฺธานิปี วิตฺถาเรตฺพฺพานิ. อปรียนต- เป็นไฉน. ตอบว่า บุคคลบางคนในโลกนี้
 วิสฺสชฺชเนปี วุตฺตํ "กตมฺนตฺ สीलํ น เพราะลากเป็นเหตุ เพราะลากเป็นปัจจัย
 ลากปรียนตฺ. อิตฺเทจฺจโจ (บุคฺคโล) เพราะลากเป็นการณฺ์ ย่อมก้าวล่วงสิฏฺขาบท
 ลากเหตุ ลากปจฺจยา ลากการณา ตามที่ตนสมาทานไว้, ศีลนั้น ชื่อว่ามีลาก
 ยถาสมาทินฺนํ สิฏฺขาบทํ วิติฏฺกมฺยา จิตฺตมฺปิ เป็นที่สุด" ดังนี้เป็นต้น. ศีลมีที่สุดแม่นอกนี้
 น อฺปาเทติ, ก็ โส วิติฏฺกมฺิสฺสติ, อิทนฺตํ ก็พึงขยายให้พิสดารโดยอุบายนี้แหละ. แม้ใน

^๑ พ. ป. ๓๑/๖๒.

สีล น ลามปริยัตน^๑ติ? เอเตเนว อูปาเยน
อิตราณีปี วิตุถาเรตพพานีติ เอว
สปริยตาปริยัตวเสน ทูวิธ.

การวิสันาอปริยัตคีล ท่านก็กล่าวไว้ว่า
"ถามว่า คีลไม่ใช่คีลมีลามเป็นที่สุดนั้นเป็น-
ไฉน. ตอบว่า บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะ
ลามเป็นเหตุ เพราะลามเป็นปัจจัย เพราะ
ลามเป็นกรรม ก็ไม่ทำแม้ความคิด เพื่ออัน
ก้าวล่วงสิกขาบทตามที่ตนสมาทานไว้ให้เกิด-
ขึ้น, เขาก็ก้าวล่วง(ด้วยกายและวาจา)
ได้อย่างไร, คีลนั้นชื่อว่าไม่ใช่คีลมีลามเป็น
ที่สุด" ดังนี้เป็นต้น. คีลไม่ใช่คีลมีที่สุดแม้
นอกนี้ ก็พึงขยายให้พิสดารโดยอุบายนี้แหละ.

สตตมทุเก. สัพพมปิ สาสว สีล
โลกิย. อนาสว โลกุตตร. ตตถ โลกิย
ภววิเสสวาทิ โหติ ภวนิสสรณสฺส จ
สมฺภาโร. ยถา "วินโย สวรรตฺถาย, สวโร
อวิปฺปฏิสารถฺถาย, อวิปฺปฏิสโร
ปาโมชฺชตฺถาย, ปาโมชฺชํ ปิตตฺถาย, ปิติ
ปสฺสทฺถตฺถาย, ปสฺสทฺธิ สฺชตฺถาย, สฺชํ

ในทุกะที่ ๑. คีลจักความี ๒ อย่างโดย
เกี่ยวกับเป็นโลกิยคีลและโลกุตตรคีลอย่างนี้คือ
คีลที่เป็นไปกับอาสวะแม้ทั้งหมด ชื่อว่า
โลกิยคีล. คีลที่ไม่เป็นไปกับอาสวะ ชื่อว่า
โลกุตตรคีล. ในคีล ๒ อย่างนั้น โลกิยคีล
ย่อมเป็นธรรมชาตินำมาซึ่งภวิเศษ และเป็น
สัมภาระ(องค์ประกอบ) แห่งการสลัดออก

^๑ พ. ป. ๓๑/๖๓.

สมาธตถาย, สมาธิ ยถาภูตญาณทัสสนตถาย, จากภพ. เหมือนอย่างทีพระผู้มีพระภาคตรัส
 ยถาภูตญาณทัสสนิ นีพิทตถาย, นีพิทา ไว้ว่า "วินัยเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สังวร,
 วิวาตถาย, วิวาโค วิมุตตตถาย, วิมุตติ สังวรเป็นไป เพื่อประโยชน์แก่วิปฏิสาร,
 วิมุตติญาณทัสสนตถาย, วิมุตติญาณทัสสนิ อวิปฏิสารเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ปราโมทย์,
 อนุปาทาปรินิพพานตถาย, เอตตตถา กถา, ปราโมทย์เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ปีติ, ปีติ
 เอตตตถา มนุคณา, เอตตตถา อุนิสสา, เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ปัสสัทธิ, ปัสสัทธิ
 เอตตตถา โสดาวธานิ, ยทิต อนุปาทา เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สุข, สุขเป็นไปเพื่อ
 จิตตัสส วิโมกโข^๑ โลกุตตริ ประโยชน์แก่สมาธิ, สมาธิเป็นไปเพื่อ
 ภวนิสสรณาวหิ โหติ ปจฺจเวกฺขณญาณัสส ประโยชน์แก่ยถาภูตญาณทัสสนะ, ยถาภูตญาณ-
 จ ภูมิตี เอว โลกียโลกุตตรวเสน ทฺวอิ. ทัสสนะเป็นไป เพื่อประโยชน์แกนนีพิทา,
 นีพิทาเป็นไป เพื่อประโยชน์แก่วิวาคะ,
 วิวาคะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่วิมุตติ, วิมุตติ
 เป็นไป เพื่อประโยชน์แก่วิมุตติญาณทัสสนะ,
 วิมุตติญาณทัสสนะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่อนุ-
 ปาทาปรินิพพาน, คำพูดมีสิ่งนี้เป็นประโยชน์,
 การปรึกษากันมีสิ่งนี้เป็นประโยชน์, การ
 เข้าไปนั่งใกล้กันมีสิ่งนี้เป็นประโยชน์, การ
 เจี่ยโสตกลงสัคคมีสิ่งนี้เป็นประโยชน์, สิ่ง^{๕๔}คือ

^๑ วิ. ป. ๘/๔๐๖.

อันใดเล่า สิ่งนี้คือความหลุดพ้นแห่งจิตเพราะ
"ไม่ยึดมั่น" ดังนี้. โลกุตระคีลเป็นธรรมชาติ
นำมาซึ่งการสลัดออกจากภพ และเป็นภูมิแห่ง
ปัจจเวกขณญาณ.

๑๒. ทิเกสุ ปจมตฺติเก. หีนเนน
ฉนฺเทน จิตฺเตน วีริเยน วิมฺสาย วา
ปวตฺตติ หีนํ. มชฺฌิมเมหิ ฉนฺทาเทหิ ปวตฺตติ
มชฺฌิมํ. ปณีเตหิ ปณีตํ. ยสฺสกาตตาย วา
สมาทินฺนํ หีนํ. ปุณฺณผลกาตตาย มชฺฌิมํ.
กตฺตพฺพเมวิทฺตติ อริยภาวํ นิสฺสาย สმაทินฺนํ
ปณีตํ. "อหฺมสมฺมิ สีสสมฺปนฺโน"^๑ อิเม
ปนฺณเณ ภิกฺขุ ทุสฺสีลา ปาปธฺมา"ติ เอว
อตฺตูกุํสนฺปรวมฺภนาเทหิ อุกฺกิลิฏฺฐํ วา หีนํ.
อนุกฺกิลิฏฺฐํ โลกียสึลํ มชฺฌิมํ. โลกุตฺตรํ
ปณีตํ. ตณฺหาเวสฺน วา ภวโภกตฺถาย
ปวตฺตติ หีนํ. อตฺตโน วิโมกฺขตฺถาย
ปวตฺตติ มชฺฌิมํ. สพฺพสฺตฺตวิโมกฺขตฺถาย^๒

๑๒. ในติกะ (คีลหมวด ๓) ทั้งหลาย
ในติกะแรกมีวินิจฉัยดังนี้. คีลจักว่ามี ๓ อย่าง
โดยเกี่ยวกับเป็นหีนคีล มชฌิมคีล และปณีตคีล
อย่างนี้คือ คีลที่บุคคลทำให้เป็นไป ด้วยฉันทะ
ด้วยจิต ด้วยวิริยะ หรือด้วยวิมมังสาที่เป็น
อย่างเลว ชื่อว่า หีนคีล. ที่ทำให้เป็นไปด้วย
ฉันทะเป็นต้นที่เป็นอย่างกลาง ชื่อว่า
มชฌิมคีล. ที่ทำให้เป็นไปด้วยฉันทะเป็นต้น
ที่เป็นอย่างประณีต ชื่อว่า ปณีตคีล. อีก-
อย่างหนึ่ง คีลที่บุคคลสมาทานเพราะความ
ปรารถนายศ ชื่อว่าหีนคีล. ที่บุคคลสมาทาน
เพราะความปรารถนาผลแห่งบุญ ชื่อว่า
มชฌิมคีล. ที่บุคคลสมาทานอาศัยอริยภาวะว่า

^๑ ม. ม. ๑๒/๓๗๘ (สีลวา กลฺยาณธมฺโม).

^๒ ฉ. สพฺพสฺตฺตานํ วิโมกฺขตฺถาย.

ปวตฺตติํ ปารมิตาสีลํ ปณฺตฺนติ เอวํ สิ่งนี้เราควรทำที่เดียวกันนี้ ชื่อว่าปณฺตฺนศิลป์.
 หินมชฺฉิมปณฺตฺวเสณํ ติวริธํ. อีกอย่างหนึ่ง ศิลปะที่เสร้างามอง เพราะเหตุ
 ึ่งหลายมีการยกตนข่มผู้อื่น อย่างนั้นว่า "เรา
 เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศิลปะ, แต่ภิกษุอื่นเหล่านั้นเป็น
 คนทุศิลปะ มีธรรมลามก" ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่า
 หินศิลปะ. โลภียศิลปะที่ไม่เสร้างามอง ชื่อว่า
 มชฺฉิมศิลปะ. โลกุตริยะศิลปะ ชื่อว่าปณฺตฺนศิลป์. อีก-
 อย่างหนึ่ง ศิลปะที่บุคคลทำให้เป็นไปเพื่อ
 ประโยชน์แก่ภพและภอกะ ด้วยอำนาจแห่ง
 ตัณหา ชื่อว่าหินศิลปะ. ศิลปะที่บุคคลทำให้เป็นไป
 เพื่อประโยชน์แก่ความหลุดพ้นของตน ชื่อว่า
 มชฺฉิมศิลปะ. ปารมิตาศิลปะที่พระโพธิสัตว์ทำให้
 เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ความหลุดพ้นของสัตว์
 ึ่งปวง ชื่อว่าปณฺตฺนศิลป์.

ทฺตฺยตฺตฺติเก. อตฺตโน อนนฺรูปํ ในติกะที่ ๒. ศิลปะจัดว่ามี ๓ อย่างโดย
 ปชหิตฺตกาเมน อตฺตกรฺรนา อตฺตนิ การเวน เกี่ยวกับเป็นอตฺตคาธิปเตยฺยศิลปะเป็นต้น อย่างนี้
 ปวตฺตติํ อตฺตคาธิปเตยฺยํ. โลกापवात् คือ ศิลปะที่บุคคลผู้ต้องการละความประพฤตินี้ไม่
 ปฺริหริตฺตกาเมน โลกกรฺรนา โลกการเวน^๑ สมควรแก่ตน มีตนเป็นที่เคารพ ทำให้เป็นไป

^๑ ฉ. โลเก การเวน.

ปวตฺติตํ โลกาธิปไตยยํ. ธมฺมมหตฺตํ เพราะความเคารพในตน ชื่อว่า อิตฺตา-
 ปุเชตุกาเมน ธมฺมครุณา ธมฺมการเวน ธิปไตยยศีล. ศิลที่บุคคลผู้ต้องการหลีกเลี่ยง
 ปวตฺติตํ ธมฺมาธิปไตยยฺนติ เอวํ คำกล่าวหาของชาวโลก มีชาวโลกเป็นที่
 อุตฺตาธิปไตยยาทิวเสน ติวิธํ. เคารพทำให้เป็นไป เพราะความเคารพใน
 ชาวโลก ชื่อว่า โลกาธิปไตยยศีล. ศิลที่
 บุคคลผู้ต้องการบูชา ความยิ่งใหญ่แห่ง
 พระธรรม มีพระธรรมเป็นที่เคารพ ทำให้
 เป็นไป เพราะความเคารพในพระธรรม
 ชื่อว่า ธมฺมาธิปไตยยศีล.

ตติยตฺติเก. ยํ ทุเกสุ นิสฺสิตนฺติ
วุตฺตํ, ตํ ตณฺหาทิจฺฉิ ปรามญฺจตุตา
ปรามญฺจํ. ปุถุชนกฺลฺยาณกสฺส มคฺคสมฺภารญฺตํ
เสขานณฺจ มคฺคสมฺปยุตฺตํ อปรามญฺจํ.
เสชาเสขานณฺจ^๑ ผลสมฺปยุตฺตํ
ปฺฏิปฺปสฺสทฺตฺนติ เอวํ ปรามญฺจาทิวเสน
ติวิธํ.

ในติกะที่ ๓. ศิลจัดว่ามี ๓ อย่าง
 โดยเกี่ยวกับเป็นปรามัญจศีลเป็นต้น อย่างนี้
 คือ ศิลที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในทุกะทั้งหลายว่า
 นิสฺสิตศีล อันใด, ศิลนั้นชื่อว่า ปรามัญจศีล
 เพราะถูกตัดหาและทริฐฎิอมนั้น. ศิลที่เป็น
 สัมภาระแห่งมรรคของปุถุชน ผู้เป็นกัลยาณชน
 และศิลที่สัมปยุตกับมรรค ของพระเสขะทั้ง-
 หลาย ชื่อว่า อปรามัญจศีล. ศิลที่สัมปยุตกับ

^๑ ฉ. จ-สทโท น ทิสฺสติ.

ผลของพระเสชะ และพระอเสชะทั้งหลาย
ชื่อว่า ปฏิบัติสัทศีล.

จตุตถตติเก. ยี่ อาปตติ
อนาปชชนฺเตน ปุริตํ อาปชชิตฺวา วา ปุณ
กตปฏิภมฺมํ, ตํ วิสุทฺธ. อาปตติ อาปนฺนสฺส
อกตปฏิภมฺมํ อวิสุทฺธ. วตฺถุมหิ วา อาปตติยา
วา อชฺฌมาจาเร วา เวมตฺกสฺส สึลล์
เวมตฺกสึลล์ นาม. ตตฺถ โยคินา อวิสุทฺธ
สึลล์ โสเชตพฺพ^๑, เวมตฺเก วตฺถุชฺฌมาจาร์
อกตฺวา วิมตฺติ ปฏฺวิโนเตตพฺพา^๒ อิจฺจสฺส
ผาสฺส ภวิสฺสตีติ เอว วิสุทฺธาวิสุทฺธาทิวเสน^๓
ตีวธึ.

ในติกะที่ ๔. ศีลจักความี ๓ อย่าง
โดยเกี่ยวกับเป็นวิสุทศีล อวิสุทศีล เป็นต้น
อย่างนี้ คือ ศีลใด อันภิกษุผู้มีได้ต้องอาบัติ
ทำให้เต็มได้แล้ว หรือต้องอาบัติแล้วทำคืน
(ปลงอาบัติ) ได้อีก, ศีลนั้นชื่อว่า วิสุทศีล.
ศีลที่ยังมิได้ทำคืนของภิกษุผู้ต้องอาบัติ ชื่อว่า
อวิสุทศีล. ศีลของภิกษุผู้มีความสงสัยในวัตถุ
กัถิ ในอาบัตติกัถิ ในอชฺฌมาจาร์กัถิ ชื่อว่า
เวมตฺกศีล. ในศีล ๓ อย่างนั้น อวิสุทศีล
พระโยคีพึงชำระเสียให้หมดจด, ใน
เวมตฺกศีล อย่าได้กระทำการประพฤติกละเมียด
วัตถุ พึงบรรเทาความสงสัยเสีย ความ
ผาสฺสจกฺกมึแก่เธอได้โดยประการอย่างนี้.

^๑ ส. ปน.

^๒ ฉ. วิโสเชตพฺพ.

^๓ ฉ. ปฏฺวิเนตพฺพา.

^๔ ฉ. วิสุทฺธาทิวเสน.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์, นางสาวใจ ศิริวงศ์ ณ อยุธยา

ปญจมตฺติเก. จตฺตฺติ อริยมกฺเคหิ ตีหิ
จ สามณฺณผลเอหิ สมฺปยุตฺตํ สึลํ เสขิ.
อรหตฺตผลสมฺปยุตฺตํ อเสขิ. เสสิ
เนวเสขานาเสขนฺติ เอวํ เสชาทิวเสน
ตีวธิ.

ปฏิสมฺภิตายมฺปน ยสฺมา โลกเ เตสิ
เตสิ สตฺตํ ปกตฺติปี สึลนฺติ วุจฺจติ, ยํ
สนฺธาย "อัย สฺขสิโล, อัย ทฺกฺขสิโล,
อัย กลหสิโล, อัย มณฺทนสิโล"ติ ภณฺนฺติ,
ตสฺมา เตน ปรียาเยน "ตีณิ สึลานิ,
กุสลสิลํ อกุสลสิลํ อพฺยาทสิลนฺ"ติ เอวํ
กุสลาทิวเสนปี ติวธินฺติ วุตฺตํ. ตตฺถ
อกุสลํ อิมสฺมิ อตฺถเ อธิปฺเปตสฺส สึลสฺส
ลกฺขณาทีสุ เอเกนปี น สเมตีติ อิท น
อุปนีตํ, ตสฺมา วุตฺตนเยเนวสฺส ติวธิตา
เวทิตฺทพา.

ในคิกะที่ ๕. คีลจักว่ามี ๓ อย่าง โดย
เกี่ยวกับเป็นเสขคีลเป็นต้น อย่างนี้คือ คีลที่
สัมปยุตกับอริยมรรค ๔ และกับสามัญผล ๓
ชื่อว่า เสขคีล. คีลที่สัมปยุตกับพระอรหัตผล
ชื่อว่า อเสขคีล. คีลที่เหลือชื่อว่า เนว-
เสขานาเสขคีล.

ส่วนในกัมภีร์ปฏิสัมภิตามรรค เพราะ
เหตุที่ในทางโลก แม้ปกติของสัตว์เหล่านั้น
เหล่านั้นเขาก็เรียกกันว่า คีล, ซึ่งได้แก่คีล
ที่คนทั้งหลายหมายเอา กล่าวถึงกันว่า "ผู้
เป็นสุขคีล (มีปกติเป็นสุข), ผู้เป็นทุกขคีล
(มีปกติเป็นทุกข์), ผู้เป็นกลหคีล (มีปกติ
ทะเลาะ), ผู้เป็นมณฺทนคีล (มีปกติ
แต่งตัว)" ดังนี้เป็นต้น, ฉะนั้น
ท่านพระสารีบุตรเถระจึงกล่าวไว้โดยปริยาย
นั้นว่า คีลมี ๓ อย่าง แม้โดยเกี่ยวกับเป็น
กุสลคีลเป็นต้น อย่างนี้ว่า "คีลมี ๓ อย่างคือ

๑ พ. ป. ๓๑/๖๔.

กุศลศีล อกุศลศีล อัปยาคตศีล" ดังนี้. ในศีล ๓ อย่างมีกุศลศีลเป็นต้นนั้น อกุศลศีลไม่เสมอด้วยอาการทั้งหลาย มีลักษณะเป็นต้นของศีลที่ประสงค์เอาในอรรถนี้ แม้สักอาการเดียว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่นำเข้าไปในศีลนิเทศนี้, เพราะฉะนั้น บัณฑิตพึงทราบความที่ศีลนั้นมี ๓ อย่าง ตามนัยที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้เท่านั้นเถิด.

๑๓. จตุกกะสุ ปจฺมจตุกกะ :

๑๓. ในจตุกกะ (ศีลหมวด ๔) ทั้งหลาย ในจตุกกะแรกมีวินัยตั้งขึ้น : ศีลจัตว่ามี ๔ อย่าง โดยเกี่ยวกับเป็นทานภาคียศีลเป็นต้น อย่างนี้คือ

โยธ เสวติ ทุสฺสีเล
 สीलวนเต น เสวติ
 วตฺตวีกุกเม โทสิ
 น ปสฺสติ อวินฺทิสฺ^๑
 มิจฺฉาสงฺกปฺพหุโล

ภิกษุรูปใดในพระศาสนานี้ คบหาแต่เหล่าคนทุศีล ไม่คบหาบรรดาท่านผู้มีศีล ไม่เห็น ไม่รู้จักโทษในการก้าวล่วงวัตถุ เป็นผู้มากด้วยมิจฉาสังกับปะ ไม่รักษาอินทรีย์ทั้งหลาย ศีลของภิกษุ

^๑ ฉ. อวิทฺทสฺ.

คุณพวงหยก ประสมไชย
 อุตฺตให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงค์, นางสายใจ ศิริวงค์ ณ อยุธยา

วิสุทธิมรรค บ.พ.๑-๔

อินทริยานิ น รกฺขติ
 เอวรูปสฺส เว สึลลํ
 ชายเต ทานภาคิยํ.

ผู้เป็นเช่นนั้นแล ย่อมเกิดเป็น
ทานภาคิยศีล.

โย ปนตตมโน โหติ
 สึลลสมฺปตฺติยา อธิ
 กมฺมฏฺฐานานุโยคมฺหิ
 น อุปฺปาเทติ มานสิ
 ตฺถุจฺจสฺส สึลลมตฺเตน
 อฆฏฺฐนตฺสส อุตฺตริ^๑
 ตสฺส ตํ จิตฺติภาคิยํ
 สึลลํ ภวติ ภิกฺขุโน.

ส่วนภิกษุรูปใดในพระศาสนา^{นี้} เป็น
 ผู้พอใจด้วยศีลสมบัติ ไม่ทำความพอใจ
 ในการประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งกรรมฐาน
 ให้เกิดขึ้น ศีลนั้นของภิกษุรูปนั้น ผู้ยินดี
 อยู่ด้วยคุณสักว่าศีล ไม่สืบทอดคุณที่ยังขึ้น
 ไปย่อมเป็นจิตติภาคิยศีล.

สมฺปนฺนสึลโล อฆฏฺติ
 สมารตฺถาย โย ปน
 วิเสสภาคิยํ สึลลํ
 โหติ เอตสฺส ภิกฺขุโน.
 อตฺถุโจ สึลลมตฺเตน
 นิพฺพิทํ โยนุญฺจชฺติ
 โหติ นิพฺเพชภาคิยํ

ส่วนภิกษุรูปใด เป็นผู้ที่มีศีลอันถึงพร้อม
 ย่อมพยายาม เพื่อประโยชน์แก่สมาธิ
 ศีลของภิกษุรูปนี้ ย่อมเป็นวิเสส-
 ภาคิยศีล. ภิกษุรูปใด ไม่ยินดีอยู่ด้วย
 คุณสักว่าศีล ย่อมประกอบเนื่อง ๆ ซึ่ง
 นิพพิทา ศีลของภิกษุรูปนี้ ย่อมเป็น
นิพเพชภาคิยศีล.

^๑ ฉ. อฆฏฺฐนตฺสส อุตฺตริ.

ศีลเมตสฺส ภิกฺขุโนติ

เอวํ หานนาคิยาทิวเสน จตฺตพฺพิธํ.

ทุติยจตฺตเก. ภิกฺขุ อารพฺภ ปณฺตต-
สิกฺขาปทานิ ยานิ จ เนสํ ภิกฺขุณํ ปณฺตตฺติโต
รกฺขิตพฺพานิ, อิทํ ภิกฺขุสํ. ภิกฺขุโนโย
อารพฺภ ปณฺตตฺติสิกฺขาปทานิ ยานิ จ ตาสํ
ภิกฺขุณํ ปณฺตตฺติโต รกฺขิตพฺพานิ, อิทํ
ภิกฺขุโนสํ. สามเณรสามเณรีนํ ทสฺ สํลานิ^๑
อนุปสมฺปนฺนสํ. อุปาสกอุปาสิกานํ
นิจฺจสํลวเสน ปณฺจ สิกฺขาปทานิ สติ วา
อุสุสาเห ทสฺ อุโปสถกฺวเสน อฏฺฐจติ
อิทํ คหฺนฺจฺจสํ เอวํ ภิกฺขุสํลาทิวเสน
จตฺตพฺพิธํ.

ในจตฺตกัถที่ ๒. ศีลจํคฺวามี ๔ อย่าง
โดยเกี่ยวกัเป็นภิกฺขุศีลเป็นต้น อย่างนี้คือ
สิกฺขาบทที่ทรงบัญญัติปรารภภิกฺษุทั้งหลาย และ
เป็นสิกฺขาบทที่ภิกฺษุเหล่านั้นพึงรักษา เพราะ
เป็นบัญญัติ, นี้ชื่อว่า ภิกฺขุศีล. สิกฺขาบทที่ทรง
บัญญัติปรารภภิกฺษุทั้งหลาย และเป็นสิกฺขาบท
ที่ภิกฺษุเหล่านั้นพึงรักษา เพราะเป็นบัญญัติ,
นี้ชื่อว่า ภิกฺขุโนศีล. ศีล ๑๐ ของพวกสามเณร
และสามเณรีทั้งหลาย ชื่อว่า อนุปสมฺบันศีล.
สิกฺขาบท ๕ เนื่องด้วยเป็นนิจฺจศีล (ศีลที่รักษา
ประจำ) ของอุปาสกและอุปาสิกาทั้งหลาย
หรือว่า เมื่อมีความอุตสาหะ สิกฺขาบท ๑๐
สิกฺขาบท ๘ เนื่องด้วยเป็นองคฺอุโปสถ
นี้ชื่อว่า คหฺนฺจฺจศีล.

^๑ ส. ทสฺสํลานิ, อิทํ.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์, นางสายใจ ศิริวงศ์ ณ อยุธยา

วิสุทธิมรรค บ.ท.๑-๔

ตติยจตุกเ. อุตฺตรกฺรฺกานํ มนุสฺसानํ
 อวติกฺกโม ปกตีสีล. กุลเทสฺปาสนฺทานํ
 อตฺตโน อตฺตโน มริยาทาจาริตฺตํ อาจารย์ล.
 "ธมฺมตา เอสา อานนฺท ยทา" โภธิสฺสฺสฺสโต
 มาตฺตฺกฺจฺฉิ โอบุทฺทฺโต โหติ น โภธิสฺสฺสฺสฺสโต
 ปฺริเสสฺส
 เหว วุตฺตํ โภธิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 มหาภสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 จ ตาสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 เหว ปกตีสีลาทิวเสณ จตฺตฺตฺตฺต

จตุตฺตจตุกเ. ยํ ภควตา "อิธ ภิกฺขุ
 ปาติโมกฺขสํวรํสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 วิหริ อายาจร-

ในจตุกกะที่ ๓. ศิลจัดว่ามี ๔ อย่าง
 โดยเกี่ยวกับเป็นปกตีสีลเป็นต้น อย่างนี้คือ
 ความไม่กำวล่วงศีลของมนุษย์ ชาวอุตฺตรกฺร-
 ทวีปทั้งหลาย ชื่อว่า ปกตีสีล. ข้อประพฤติ
 อันเป็นมารยาทของตน ของตน แห่งตระกูล
 ประเทศ และลัทธิ ชื่อว่า อาจารย์ล. ศิล
 ของมารดาพระโพธิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 "กฺร อานนฺท" ข้อนี้เป็นธรรมตา ในกาลที่
 พระโพธิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 มารดา จิตที่ประกอบด้วยกามคุณในบุรุษ
 ะทั้งหลาย ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่พระมารดาของ
 พระโพธิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 "ดํงนี้" ชื่อว่า ธมฺมตา.
 ส่วนศีลในชาติทั้งหลายนั้น ๆ ของเหล่าสฺสฺส
 ผู้หมดจดมีพระมหากัสสปะเป็นต้น และของ
 พระโพธิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ปพฺพเหตุกศีล.

ในจตุกกะที่ ๔. ศิลที่พระผู้มีพระภาค
 ตรัสไว้ว่า "ภิกฺษุในพระศาสนา" เป็น

๑ ธมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยทา (ที. มหา.
 ๑๐/๑๔) ยทา อานนฺท (ม. อ. ๑๔/๒๕๐).

๒ ฉ. อุปฺปชฺช.

สมฺปนฺโน อณฺมตฺเตสฺ วชฺเชสฺ ภยทสฺสาวิ
 สฺมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสฺ"^๑ เหวํ วุตฺตํ
 สีสฺมิทํ ปาติโมกฺขสํวรสีลํ นาม. ยํ ปน
 "โส จกฺขณา รูปี ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาทึ
 โทติ นานุพฺพณฺชนคฺคาทึ, ยตฺวาธิกฺรณเมณํ
 จกฺขนฺทริยํ อสฺสูตํ วิหรนฺตํ อภิขฺฌาโทมนสฺสา
 ปาปกกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสุสฺสเวยฺยํ,
 ตสฺส สํวราย ปฏฺิปปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขนฺทริยํ,
 จกฺขนฺทริเย สํวรํ อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทํ
 สุตฺวา ฯเปฯ สฺวาเนน คนฺธํ สายิตฺวา ฯเปฯ
 ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน
 โผฏฺฐพฺพํ ผุสฺสิตฺวา ฯเปฯ มนฺสา ธมฺมํ
 วิณฺฌาย น นิมิตฺตคฺคาทึ โทติ ฯเปฯ
 มนินฺทริเย สํวรํ อาปชฺชติ"^๒ วุตฺตํ, อิทํ
อินฺทริยสํวรสีลํ นาม. ยา ปน อาชีวเหตุ
 อาชีวการณา"^๓ ปณฺณตฺตานํ ฉนฺนํ สิกฺขาปทานํ

ผู้สำรวมแล้วด้วยปาติโมกขสังวรอยู่ ถึงพร้อม
 ด้วยอาจารย์และโคจรระ มีปกติเห็นภัยในโทษ
 ทั้งหลายมาตราว่าเล็กน้อย ย่อมสมาทานศึกษา
 ในสิกขาบททั้งหลาย" ดังนี้ใด นี้ชื่อว่า
ปาติโมกขสังวรศีล. ส่วนศีลที่ตรัสไว้ว่า
 "ภิกษุเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมไม่เป็นผู้ถือเอาซึ่งนิมิต
 ไม่เป็นผู้ถือเอาซึ่งอนุ-
 พยัญชนะ, อกุศลธรรมทั้งหลายอันชั่วช้าคือ
 อภิขฌาและโทมนัส ฟังโพลไปตามภิกษุผู้ไม่
 สำรวมจักขุทริยนี้ เพราะเหตุแห่งความไม่
 สำรวมจักขุทริยใดอยู่, เธอย่อมปฏิบัติเพื่อ
 ความสำรวมจักขุทริยนั้น, ย่อมรักษา
 จักขุทริย, ย่อมถึงซึ่งความสำรวมใน
 จักขุทริย. ฟังเสียงด้วยโสตแล้ว ฯลฯ
 คมกลิ่นด้วยฆานะแล้ว ฯลฯ ล้มรสด้วยลิ้นแล้ว
 ฯลฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายแล้ว ฯลฯ

^๑ อภ. วิ. ๓๕/๓๒๘, ที. สี. ๘/๘๓.
^๒ ม. มุ. ๑๒/๓๘๒, ที. สี. ๘/๘๓,
 อง. จตฺก. ๒๑/๒๘๕.
^๓ ฉ. อัย ปาโล น ทิสฺสติ.

วิสุทธิมรรค ป.ท.๑-๕

คุณวางหยก ประสมไชย
 อุทิศให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์, นางสาวใจ ศิริวงศ์ ณ อยุธยา

วิตกกัมมัสส "กุหนา ลปนา เนมิตติกตา รู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว เป็นผู้ไม่ถือเอาซึ่ง
 นิปเปสิกตา ลาเภณ ลากั นิชิคีสนตา"^๑ นิมิต ฯลฯ ย่อมถึงซึ่งความสำรวมใน
 เหวมาทีนญจ ปาปธมมานัน วเสน ปวตฺตา มินิหริย"^๒ ดังนี้ใด, นี้ชื่อว่า อินทริยสังวรศีล.
 มิจฺฉาชีวา วิรติ, อิหิ อาชีวปาริสุทธิศีล. ส่วนความงดเว้นจากมิจฉาอาชีวะ ที่เป็นไป
 "ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวติ, ยาวเทว โดยเกี่ยวกับความก้าวล่วงสิกขาบท ๖ ที่ทรง
 สีสฺส ปฏิมาทายา"^๒ อิทินา นเยน วุตฺโต บัญญัติไว้ เพราะอาชีวะเป็นเหตุ เพราะ
 ปฏิสงฺขานปรีสุทฺธิ จตฺตฺจฺยปรีโกโค อิหิ อาชีวะเป็นการณ์ และโดยเกี่ยวกับบาปธรรม
ปัจจยสนนีสิตศีล นาม. ึ่งหลาย อย่างนี้ว่า "กุหนา(หลอกหลวง)
 ลปนา(พูดยกยอ) เนมิตติกตา(ความเป็นผู้
 กระทำนิमित) นิปเปสิกตา(ความเป็นผู้พูด
 บีบบังคับ) ลาเภณ ลากั นิชิคีสนตา (ความ
 ปรารถนาจะใช้ลาก นำเอาลากไป)" ดังนี้
 เป็นต้นใด, นี้ชื่อว่า อาชีวปาริสุทธิศีล.
 ธรรมเครื่องใช้สอยปัจจัย ๔ ที่ปรีสุทธิเพราะ
 การพิจารณา ที่ตรัสไว้โดยนัยว่า "ภิกษุ
 พิจารณาจีวรโดยถูกทางแล้วจึงเสพเพียงเพื่อ
 ป้องกันความหนาว" ดังนี้เป็นต้น นี้ชื่อว่า
ปัจจยสนนีสิตศีล.

^๑ ฉ. นิชิคีสนตา.

^๒ ม. ม. ๑๒/๑๗, อัง. ฉก. ๒๒/๔๓๕.

คุณพ่วงทยก ประสมไชย

อุทิศให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์, นางสายใจ ศิริวงศ์ ณ อโยธยา

ปาติโมกขสังวรศีล

ปาติโมกขสังวรศีล

๑๔. ตตฺตารายํ อาทิตฺโต ปฏฺจาย
 อนุப்புพทพทณนาย สทฺธิ วิจิฉยกถา.
อิธาคิ อิมสฺมึ สาสเน. ภิกฺขุติ สํสาเร ภยํ
 อิกฺขนตาย วา ภินฺนปฏฺธราทิตาย วา เอวํ
 ลทฺธโวหาโร สทฺธาปพฺพิโต กุลฺปฺตฺโต.
ปาติโมกฺขสังวรสังฺวโตติ เอตฺถ ปาติโมกฺขนฺติ
 สิกฺขาบทสี่ลฺลํ. ตํ ทิ โย นํ ปาติ รกฺขติ,
 ตํ โมกฺกฺเขติ โมจยติ อาปายิกาทิหิ ทฺกฺกฺเขติ,
 ตสฺมา ปาติโมกฺกฺขนฺติ วุจฺจติ. สํวรณํ สํวโร,
 กายิกวาชสิกฺสส อวิตฺติกฺกมสฺเสตํ นามํ.
 ปาติโมกฺกฺขเมว สํวโร ปาติโมกฺกฺขสังวโร.
 เตน ปาติโมกฺกฺขสังวเรน สํวโต ปาติโมกฺกฺข-
 สังวรสังวโต, อุกฺโกโต สมนฺนาคโตติ อตฺถโถ.
วิหฺรตฺติติ อิริยติ. อาจารย์โคจรสมฺปนฺโนติ-
 อาทินมฺตฺโถ ปาฬิยํ อากตฺนเยเนว
 เวทิตฺพฺโพ. วุคฺคฺตฺถเนหตํ :

๑๕. ต่อไปนี้เป็นวินัจฉัยกถา พร้อมกับ
 คำพรรณนาไปตามลำดับบท จำเดิมแต่ต้น
 ในศีล ๔ อย่าง มีปาติโมกขสังวรศีลเป็นต้น
 นั้น. บทว่า อิธ แปลว่าในพระศาสนา.
 บทว่า ภิกฺขุ(ภิกษุ) ได้แก่กุลบุตรผู้บวชด้วย
 ศรัทธา ซึ่งได้ชื่ออย่างนี้เพราะเป็นผู้เห็นภัย
 ในสังสารวัฏ หรือเพราะความเป็นผู้ทรง
 ฝ่าฉีกเป็นต้น. ในคำว่า เป็นผู้สำรวมแล้ว
ด้วยปาติโมกขสังวร นี้ คำว่า ปาติโมกฺกฺ
 ได้แก่สิกขาบทศีล. จริงอยู่ บุคคลใดยอม
 คุ้มครอง คือยอมรักษาซึ่งศีลนั้น, ศีลนั้นยอม
 ทำบุคคลนั้นให้พ้น คือเปลื้องจากทุกข์ทั้งหลาย
 มีทุกข์ในอบายเป็นต้น, เพราะเหตุนี้จึงเรียก
 ศีลนั้นว่า ปาติโมกฺกฺ. เครื่องป้องกันชื่อว่า
 สังวร, คำว่าสังวรนี้ เป็นชื่อของความไม่
 ก้าวล่วงทางกายและทางวาจา. สังวรคือ

๑ ม. ฉินฺนภินฺนปฏฺธราทิตาย.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์, นางสายใจ ศิริวงศ์ ณ อยุธยา

วิสุทธิธรรมรังค บ.พ.๑-๕

ปาติโมกข์ ชื่อว่าปาติโมกข์สังวร. ภิกษุ
ผู้สำรวมด้วยปาติโมกข์สังวรนั้น ชื่อว่า
ปาติโมกข์สังวรสีวุโต, ความว่า เข้าถึง คือ
ถึงพร้อมดังนี้. บทว่า วิหริติ(อยู่) คือเป็นไป
อยู่. ความหมายของคำว่า ถึงพร้อมด้วย
อาจารย์และโคจรเป็นต้น บัณฑิตพึงทราบ
ตามนัยที่มาในพระบาลีนั้นเอง. จริงอยู่ ตรัส
คำนี้ไว้ว่า :

"อาจารย์โคจรสมฺปนโน"ติ อตฺถิ
อจาโร, อตฺถิ อนาจาโร.

"ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ และโคจร"
ความว่า อาจารย์มีอยู่ อนาจารย์
มีอยู่.

ตตฺถ กตโม อนาจาโร, กายิกโก
วิตฺติกโม วาจสีโก วิตฺติกโม กายิกวาจสีโก
วิตฺติกโม, อโย วุจฺจติ อนาจาโร. สพฺพมฺปิ
ทุสฺสึลฺลโย อนาจาโร. อีเชกฺโข เวฬุทาเนน
วา ปตฺตทาเนน วา ปุพฺผผลสินานทนฺตกฺกุส-
ทาเนน วา จาฏุกมฺมตฺตาย^๑ วา มุคฺคสุปฺตฺตาย

ในอาจารย์และอนาจารย์นั้น ถ้ามว่า
อนาจารย์ เป็นใจน, ตอบว่า ได้แก่ความ
ก้าวล่วงทางกาย ความก้าวล่วงทางวาจา
ความก้าวล่วงทั้งทางกายทั้งทางวาจา, นี้
เรียกว่า อนาจารย์. ความเป็นคนทุศีลแม้
ทั้งหมดชื่อว่าอนาจารย์. ภิกษุบางรูปใน

^๑ ม. อ. จาตุกมฺมตฺตาย.

วา ปาริภุชทาย วา ชงฺฆเปสนิเกน วา
 อดฺฒตฺรณตฺเรน วา พุทฺธปฏิกฺกฺกุเจน
 มิจฺฉาชีเวณ ชีวิตฺ^๑ กปฺเปติ, อญฺ วุจฺจติ
 อนาจาโร.

พระศาสดานี้ สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยการให้
 ไม้ไผ่บ้าง ด้วยการให้ใบไม้บ้าง ด้วยการให้
 ดอกไม้ ผลไม้ เครื่องสนาน ไม้ชำระฟันบ้าง
 ด้วยความเป็นคนประจบบ้าง ด้วยความเป็น
 ผู้มีคำพูดคงแก่้นบ้าง ด้วยงานเลี้ยงเด็ก
 บ้าง ด้วยงานรับส่งข่าวสารบ้าง หรือด้วย
 มิจฉาอาชีวะ อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่พระ-
 พุทธเจ้าทรงรังเกียจ, นี้เรียกว่าอนาจาระ.

ตตฺถ กตฺโม อจาโร, กายิกโก
 อวิตฺกฺกโม วาจสิโก อวิตฺกฺกโม
 กายิกวาจสิโก อวิตฺกฺกโม, อญฺ วุจฺจติ
 อจาโร. สพุโปปิ สีลสํวโร อจาโร.
 อิเธกฺจ ใจ น เวพฺพทาเนน ^๒ (วา) น
 ปคฺคทาเนน (วา) น ปุပ္ผผลสินาน-

ในอจาจาระและอนาจาระนั้น ถ้ามว่า
อจาจาระ เป็นใจน, ตอบว่า ได้แก่ความไม่
 ก้าวล่วงทางกาย ความไม่ก้าวล่วงทางวาจา
 ความไม่ก้าวล่วงทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา,
 นี้เรียกว่าอจาจาระ. ศีลสังวรแม้ทั้งหมดชื่อว่า
 อจาจาระ. ภิกษุบางรูปในพระศาสดานี้ ไม่

^๑ ฉ. ชีวิกัม.

^๒ น เวพฺพทาเนน วาติอาทิสฺ วา-สทฺโท
 อติเรโก วีย ทิสฺสตี.

ทนฺตกกุสฺสทาเนน^๑ (วา) น จาญฺกมฺยตาย^(๒) สำเร็จการเลี้ยงชีพ ด้วยการให้ไม้ไผ่บ้าง
 น มุคฺคสฺสฺสตาย (๒) น ปาริภฺยฺยตาย (วา) ไม่สำเร็จการเลี้ยงชีพ ด้วยการให้ใบไม้บ้าง
 น ชงฺขมเปสนิเกน^(๒) น ฆณฺณตฺรณฺณตฺเรน ไม่สำเร็จการเลี้ยงชีพ ด้วยการให้ดอกไม้
 (วา) พุทฺธปฏิกุญฺญเจเน มิจฺฉาชีเวเน ชีวีตํ ผลไม้ เครื่องสนาน ไม้ชำระฟันบ้าง
 กปฺเปติ, อยฺม วุจฺจติ อจาโร. ไม่สำเร็จการเลี้ยงชีพ ด้วยความเป็นคน
 ประจบบ้าง ไม่สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยความ เป็นผู้มีความพุดคุดแกงถั่วบ้าง ไม่สำเร็จการ
 เลี้ยงชีพด้วยงานเลี้ยงเด็กบ้าง ไม่สำเร็จ
 การเลี้ยงชีพด้วยงานรับส่งข่าวสารบ้าง หรือ
 ไม่สำเร็จการเลี้ยงชีพ ด้วยมิจฉาอาชีวะ
 อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทรง
 รังเกียจ, นี้เรียกว่าอาจารย์.

โคจโรติ อตฺถิ โคจโร อตฺถิ
 อโคจโร.

คำว่า โคจระ ความว่า โคจระมีอยู่
 อโคจระมีอยู่.

^๑ ฉ. น ปตฺต, น ปุปฺผา, น ผล, น
 สินาน, น ทนฺตกกุสฺสทาเนน.

^๒ ฉ. เอตฺถนฺตเร วา-สทฺโท ทิสฺสตี.

ตตถ กตโม อโคจโร, อีเชกจโจ ในโคจระและอโคจระนั้น ตามว่า
 เวลียโคจโร^๑ วา โหติ วิธวาถุลลกุมารี^๒ อโคจระเป็นไฉน, ทอบว่า ภิกษุบางรูปใน
 ปณฺฑกภิกษุนี้ปานาคารโคจโร วา, สํสกุโจ พระศาสนานี้ เป็นผู้มีหญิงแพศยาเป็นโคจร
 วิหริ ราชฺฐิ ราชมหามตฺเตหิ ติตฺถิเยหิ บ้าง เป็นผู้มีหญิงม่าย สาวพื้นทีก กุมารี
 ติตฺถิยสาวเกหิ อนนุโลมิเกน กิหิสํสกุเคน^๓ กะเทย ภิกษุณี โรงสุราเป็นโคจรบ้าง,
 ยานิ วา ปน ตานิ กุลานิ อสฺสทฺธานิ เป็นผู้คลุกคลีอยู่ด้วยการคลุกคลีกับกฤหัสถ์ อัน
 อปฺปสนฺนานิ อุกโกสกปริภาสกานิ^๔ ไม่สมควร กับพวกพระราชา กับพวก
 อนตฺถกามานิ อหิตกามานิ อผาสุกกามานิ ราชมหาอำมาตย์ กับพวกเดียรถีย์ กับพวก
 อโยคกฺเขมกามานิ ภิกฺขุณฺํ ภิกฺขุณฺิณํ อฺปาสกานํ สาวกของเดียรถีย์, ก็หรือว่าตระกูลทั้งหลาย
 อฺปาสิกานํ, ตถารูปานิ กุลานิ เสวติ ภยติ ที่ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส ที่ต่ำและบริภาษ
 ปยฺรฺปาสติ, อยํ วุจฺจติ อโคจโร. ที่ใครสั่งหาประโยชน์มิได้ ที่ใครสั่งไม่เกอฏ
 ที่ใคร่ความไม่ผาสุก ที่ใคร่ความไม่เกษมจาก
 โยคะ แก่ภิกษุทั้งหลาย แก่ภิกษุณีทั้งหลาย แก่
 อฺปาสกทั้งหลาย แก่อฺปาสิกาทั้งหลาย
 เหล่านั้นใด, เธอย่อมเสพ ย่อมคบ ย่อมนั่ง

^๑ ฉ. เวลียาโคจโร.

^๒ ฉ. กุมาริกา.

^๓ ฉ. สํสกุเคน.

^๔ ฉ. อโนปานภูตานิ อุกโกสกปริภาสกานิ.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์; นางสาวใจ ศิริวงศ์ ณ ออยุธยา

ใกล้ตระกูลทั้งหลายเห็นปานนั้น, นี้เรียกว่า
อโคจระ.

ตตถ กตโม โคจโร, อีเธกฺจฺโจ ในโคจระและอโคจระนั้น ถ้ามว่า
น เวสียโคจโร โหติ^๑ ฯเปฯ น โคจระ เป็นไฉน, ตอบว่า ภิกษุบางรูปใน
ปานาคารโคจโร โหติ^๒, อัสสฏฺโฐ วิหริติ พระศาสนานี้ ไม่เป็นผู้มีหญิงแพศยาเป็นโคจร
ราชูหิ ฯเปฯ ติตฺถียสาวเกหิ อนนุโลมิเกน ฯลฯ ไม่เป็นผู้มีโรงสุราเป็นโคจร, ไม่เป็น
กิหิสฺสคฺเคน^๓, ยานิ วา ปน ตานิ กุลานิ ผู้คลุกคลีด้วยการคลุกคลีกับคฤหัสถ์ อันไม่
สทุทานิ ปสนฺนานิ โอปานญฺตานิ สมควร กับพวกพระราชา ฯลฯ กับพวกสาวก
กาสาวปชฺโชตานิ อีสิวาตปฺริวาตานิ ของเคียรถีย์, ก็หรือว่า ตระกูลทั้งหลายที่มี
อคฺคกามานิ ฯเปฯ โยคกฺเขมกามานิ ศรัทธา ที่เลื่อมใส เป็นคুব่อน้ำ สว่างไสว
ภิกฺขุณฺโณ ภิกฺขุณฺนินฺโณ อุปาสกานฺโณ อุปาสิกานฺโณ, ด้วยผ้ากาสาวพัศตร์ มีลมแห่งฤกษ์พัดกระทบ
คตารูปานิ กุลานิ เสวติ ภชติ ที่ใคร่ประโยชน์ ฯลฯ ที่ใคร่ความเกษมจาก
ปยิริปาสติ, อยฺม วุจฺจติ โคจโร. อิติ โยคะ แก่ภิกษุทั้งหลาย แก่ภิกษุณีทั้งหลาย
อิมินา จ อจาเรน อิมินา จ โคจเรณ แก่อุบาสกทั้งหลาย แก่อุบาสิกาทั้งหลาย
อุเปโต โหติ สมุเปโต อุปาคโต สมุปาคโต เหล่านั้นใด, เราย่อมเสพ ย่อมคบ ย่อม

^๑ จ. เวลียาโคจโร วา โหติ.

^๒ จ. น ปานาคารโคจโร วา โหติ.

^๓ จ. สัสคฺเคน.

^๔ ส. อีสิวาตปรีวาตานิ.

คุณวางหยก ประสมไชย

อุทิศให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์, นางสาวใจ ศิริวงศ์ ณ อยุธยา

อุปปนฺโน สมฺปนฺโน^๑ สมฺนาคโต, เตน นังโถลฺลํตระกูลเห็นปานนั้น, นี้เรียกว่า
 วุจฺจติ "อาจารย์โคจรสมฺปนฺโน"^๒ โจรระ. ภิกษุเป็นผู้ไปถึงแล้ว ไปถึงพร้อม
 แล้ว มาถึงแล้ว มาถึงพร้อมแล้ว เข้าถึง
 แล้ว เข้าถึงพร้อมแล้ว ประกอบพร้อมแล้ว
 ด้วยอาจารย์นี้ และด้วยโคจรระนี้ โดยประการ
 ที่กล่าวแล้วนี้, เพราะเหตุนี้ จึงเรียกว่า
 "ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรระ" ดังนี้.

อภิเจตฺถ อิมินาปิ นเยน อิกนัยหนึ่ง ในความข้อนี้ บัณฑิตพึง
 อาจารย์โคจรา เวทิตพฺพา. ทฺวิโธ ทิ ทราบอาจารย์และโคจรระโดยนัยนี้. ก็
 อนาคต กายิกโก จ วาจสิโก จ. ตตฺถ อนาคตมี ๒ อย่าง คืออนาคตทางกาย
 กตโม กายิกโก อนาจาโร, อิตฺถจฺจฺจ อนาคตทางวาจา. ในอนาคตทั้ง
 สัมคโตปิ อจิตฺตการกโต เถเร ภิกฺขุ สองอย่างนั้น ถ้ามว่า อนาคตทางกาย
 สมฺภูยฺนฺโตปิ ติฏฺฐติ, สมฺภูยฺนฺโตปิ นิสิตฺติ, เป็นใจน, ตอบว่า ภิกษุบางรูปในพระศาสนา
 ปุโรโตปิ ติฏฺฐติ, ปุโรโตปิ นิสิตฺติ, อจฺเจปิ นี้ แม้ไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ ก็ไม่กระทำความ
 อาสเน นิสิตฺติ, สสึสมฺปิ ปารูปิตฺวา นิสิตฺติ, ยำเกรง ยืนเบียดภิกษุผู้เป็นพระเถระทั้ง-
 จิตโกปิ ภณฺติ, พาหาวิกฺเขปโกปิ ภณฺติ, หลายบ้าง, นั่งเบียดบ้าง, ยืนข้างหน้าบ้าง,

^๑ ฉ. สมฺปนฺโน, อภ. วิ. ๓๕/๓๓๑,

ข. สุ. ๒๕/๓๕๘.

^๒ ฉ. อภ. วิ. ๓๕/๓๓๑.

คุณไพรัช แก้ววานิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เถรานัน ภิภุขัน อนุปาหนานัน จงกมนุทานัน นิ่งข้างหน้าบ้าง, นิ่งบนอาสนะสูงบ้าง, นิ่ง
 สอุปาทโน จงกมติ, นีเจ จงกเม กลุ่มตัวพร้อมทั้งศีรษะบ้าง, ยืนพูดบ้าง,
 จงกมนุทานัน อุกุเจ จงกเม จงกมติ, ฉมายัน แกว่งแขนพูดบ้าง, เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเถระ
 จงกมนุทานัน จงกเม จงกมติ, เถเร ภิภุขุ ทั้งหลาย ไม่สวมรองเท้าจกรมอยู่ เธอก็
 อนุปชชชปิ^๑ ตัญจติ, อนุปชชชปิ นิสิตติ, สวมรองเท้าจกรม, เมื่อท่านจกรมอยู่ในที่
 นเวปี ภิภุขุ อาสนเนน ปฏิพาหติ, จงกรมต่ำ เธอก็จกรมอยู่ในที่จกรมสูง,
 ชนตาฆเรปี เถเร ภิภุขุ อนุปุจจติวา^๒ เมื่อท่านจกรมอยู่บนพื้นดิน เธอก็จกรมอยู่
 กฏัน ปกขิปติ, ทวารัน ปิตหติ, อุกกตติเถปี ในที่จกรม, ยืนเคียงภิกษุผู้เป็นพระเถระ
 เถเร ภิภุขุ ฆฏฏญนุโตปี โอตติ, ปุโรโตปี ทั้งหลายบ้าง, นิ่งเคียงบ้าง, กันท่าภิกษุใหม่
 โอตติ, ฆฏฏญนุโตปี นุหายติ, ปุโรโตปี ด้วยอาสนะบ้าง, แม้ในเรือนไฟไม่บอกกล่าว
 นุหายติ, ฆฏฏญนุโตปี อุตตติ, ปุโรโตปี กะภิกษุผู้เป็นพระเถระทั้งหลาย ใส่พื้น ปิด
 อุตตติ, อนุตรฆรัน ปวิสนุโตปี เถเร ประตู่, แม้ที่ท่าน้ำเบียดเสียดภิกษุผู้เป็น
 ภิภุขุ ฆฏฏญนุโตปี คจจติ, ปุโรโตปี คจจติ, พระเถระทั้งหลายลงไปบ้าง, ลงไปก่อน
 โวกกมม^๓ เถรานัน ภิภุขัน ปุโรโต ปุโรโตปี บ้าง, เบียดอาบบ้าง, อาบก่อนบ้าง,
 คจจติ, ยานปี ตานี โหนติ กุลานัน เบียดชั้นบ้าง, ชั้นก่อนบ้าง, แม้เมื่อจะเข้า
 โอวรกานี คพุหานี จ ปฏิจจนุทานี จ ยตถ ไปสู่ลำดับเรือน เบียดเสียดภิกษุผู้เป็นพระ-

^๑ ก. อนุปชชชปิ, เอวมุปริปี.

^๒ ฉ. อนุปุจจติ.

^๓ ฉ. โวกกมม จ.

^๔ ฉ. ปี-สทโท น ทิสสติ.

คุณไพรัช แก้ววานิช

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กฤติติโย กุลกุมาริโย นิสีหนฺติ, ตตฺถปิ สหสา ปวิสฺติ, กุมารกสฺสปี สิริ^๑ ปรามสฺติ, อยฺม วุจฺจติ กายิโก อนาจาโร.

เถระทั้งหลายไปบ้าง, ไปก่อนบ้าง, แขงไป ข้างหน้าภิกษุ ผู้เป็นพระเถระทั้งหลายบ้าง, เราย่อมพรวดพราดเข้าไปในห้องแห่งตระกูล อันเป็นห้องลับและมิดชิด ซึ่งเป็นที่หญิงใน ตระกูล (และ) เด็กหญิงในตระกูลนั่งกัน อยู่บ้าง สุกคลำศีรษะเด็กชายบ้าง, นี้ เรียกว่าอนาจาระทางกาย.

ตตฺถ กตโม วาจสิโก อนาจาโร, อธิเชกฺจโจ สัมมคโตปิ อจิตฺตึการกโต เถเร ภิกฺขุ อนาปุจฺจา ธมฺมํ ภณฺติ, ปณฺหิ วิสฺสชฺเชติ, ปาติโมกฺขํ อุตฺทิสฺสติ, จิตฺโกปิ ภณฺติ, พาหาวิกฺเขปโกปิ ภณฺติ, อนุตฺตรมฺริ ปวิฏฺโฐปิ อิตฺถิ วา กุมาริ วา เอวมาท "อิตฺถนฺนาเม อิตฺถจฺโคตฺเต เก อิตฺถิ, ยากุ อิตฺถิ, กตฺตํ อิตฺถิ, ขาหนียํ^๒ เก ปวิสฺสวาม, เก ขาหิสฺสวาม, เก ภุชฺสวาม, เก วา เม ทสฺสธา"ติ วิปฺลปติ, อยฺม วุจฺจติ วาจสิโก

ในอนาจาระ ๒ อย่างนั้น ถ้ามว่า อนาจาระทางวาจา เป็นไฉน, ตอบว่า ภิกษุ บางรูปในพระศาสนา^๕ แม้ไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ ไม่กระทำความยำเกรง ไม่บอกกล่าวภิกษุ ผู้เป็นพระเถระทั้งหลาย กล่าวธรรม, แก้ปัญหา, สวดปาติโมกข์, ยืนพูดบ้าง, แกว่งแขนพูดบ้าง, แม้เข้าไปสู่ลำคับเรือน พูดบ่นเพ้อกะหญิงหรือเด็กหญิงอย่างนั้นว่า "แม่ แม่ผู้^๕ชื่อนี้^๕อย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีอะไรบ้าง หรือ, มียา^๕หรือ, มีไม้^๕หรือ, มีของควรรักษา

^๑ ฉ. สีส.
^๒ ฉ. ขาหนียํ อิตฺถิ.

คุณปราณี ฉัตรภากรณฺ์ อุทิศกุศลให้เจ้ากรรมนาย เวนที่ได้ก่อกรรมกันไว้ ทั้งในอดีตและปัจจุบันชาติ ที่มี เจตนาและไม่มี เจตนา

อนาจโร^๑ ปฏิปกฺขวเสน^๒ ปนสฺส อจาโร
เวทิตฺตพฺโพ.

คฤ-

พ.

พ.

๕

หรือ, อาตมาจักทำอะไรได้บ้าง, จักเกี่ยว
อะไรได้บ้าง, จักฉนั้นอะไรได้บ้าง, หรือว่า
พวกท่านจักทำอะไรแก่อาตมาบ้าง" ดังนี้,
นี้เรียกว่าอนาจาระทางวาจา. ส่วนอาจาระ
บัณฑิตพึงทราบด้วยอำนาจคำฝ่ายตรงข้ามแห่ง
อนาจาระนั้น.

คณ อปิจ ภิกฺขุ สคารโว สบฺบติสฺโส
ทฺริโรตฺตบฺบสมฺปนฺโน สุนิวตฺโต สฺปารุโต
ปฺกสฺสาทิเกน อภิกฺกนฺเตน ปฏิกฺกนฺเตน
อฺกฺกโลกิเตน วิโลกิเตน สมฺมณฺชิเตน^๒
ปสฺสริเตน โอบุชิตฺตจกฺขุ อิริยาปถสมฺปนฺโน
อินฺทฺริเยสฺส คฺคตฺตทฺวาโร โภชเน มตฺตถณฺน
ชฺลคฺริยมฺนุญฺจโต สติสมฺบฺชณฺเณ สมนฺนาคโต
อฺปฺปิจฺโจ สนฺคฺกฺโข อสฺสํกฺโข^๓ อารทฺธวโร
อภิสฺมาจาริเกสฺส สกฺกจฺจกาวโร อรฺกฺจิตฺตการ-

อีกนัยหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีความเคารพ
มีความเชื่อฟัง ถึงพร้อมด้วยทิริและโอตคัปปะ
นุ่งเรียบร้อย ห่มเรียบร้อย มีการก้าวไป
ก้าวกลับ แลดู เหลียวดู กู้แขน เขยียดแขน
น่าเลื่อมใส ทอดสายตาลงต่ำ ถึงพร้อมด้วย
อิริยาบถ รักษาทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย
รู้จักประมาณในโภชนะ ประกอบเนื่อง ๆ
ซึ่งชาคริยธรรม ประกอบพร้อมด้วยสติและ
สัมปชัญญะ มกน้อย สันโทษ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่

๕๕

^๑ ข. มหา. ๒๔/๒๗๒.

^๒ ฉ. สมณชิเตน.

^๓ ฉ. อย์ ปาโฆ น ทิสฺสติ.

คุณปราณี ฉัตรภรณ์ อุตฺตกุศลให้เจ้ากรรมนาย เหวที่ได้ก่อกรรมกันไว้
ทั้งในอดีตและปัจจุบันชาติ ที่มีเจตนาและไม่มีเจตนา

พหุโล วิหริติ, อัย วุจฺจติ อจาโร. เหว์ ตาว อจาโร เวทิตฺตฺโพ.

ปรารภความเพียร มีปกติกระทำอย่างเคารพ ในอภิสมจาริกศีล มากด้วยความเคารพและ ยำเกรงอยู่, นี้เรียกว่าอาจารย์. ฟังทราบ อาจารย์โดยประการที่กล่าวแล้วนี้ก่อน.

โคจรโร หน ติวโร อุนิสฺสยโคจรโร อารกฺขโคจรโร, อุนิพฺนธโคจรโรติ. ตตฺถ กตโม อุนิสฺสยโคจรโร, ทสฺสกถาวตฺตฺกฺก- สมนฺนาคโต กลฺยณมิตฺตโต, ยํ นิสฺสย อสฺสํ สฺสชาติ, สฺสํ ปริโยทเปติ, กงฺขํ วิตรติ, ทิฏฺฐิ อฺชํ กโรติ, จิตฺตํ ปสฺวาเทติ. ยสฺส วา อุนิสฺสยมาโน สทฺธาย วทฺตติ, สฺสเณ, สฺสเทน, จาเคน, ปณฺณาย วทฺตติ, อัย วุจฺจติ อุนิสฺสยโคจรโร.

ส่วนโคจรจะมี ๓ อย่างคือ อุนิสฺสย- โคจรโร อารักขโคจรโร อุนิพฺนธโคจรโร. ถ้ามว่า ในโคจร ๓ อย่างนั้น อุนิสฺสย- โคจรโร เป็นเฉน, ตอบว่า ได้แกกัลยณมิตร ผู้ประกอบพร้อมด้วยคุณคือกถาวัดตุ ๑๐, ซึ่ง เป็นผู้ทักขุอาศัยแล้ว ย่อมได้ฟังธรรมที่ยัง มิได้ฟัง, ย่อมชำระธรรมที่ฟังแล้วให้หมดจด ใต้, ช้ามความสงสัยได้, ทำความเห็นให้ ตรงได้, ทำจิตให้เลื่อมใสได้. อีกอย่างหนึ่ง คอยสำเหนียกตามกัลยณมิตรผู้ใดอยู่ ย่อม เจริญด้วยศรัทธา, ย่อมเจริญด้วยศีล, ด้วย สุตตะ, ด้วยจาคะ, ด้วยปัญญา, กัลยณมิตร นี้เรียกว่า อุนิสฺสยโคจรโร.

วสุทฺถมวฺรตฺตํ ป. ๗. ๑-๕

๑ ฉ. วาปน.

คุณปราชญ์ ฉัตรารามย์ อุทิศกุศลให้เจ้ากรรมนายเวรที่ได้ก่อกรรมกันไว้ ทั้งในอดีตและปัจจุบันชาติ ที่มี เจตนาและไม่มี เจตนา

กตโม อารกขโคจโร, อธิ ภิกขุ ถาว่า อารักขโคจระ เป็นไฉน,
 อนุตรฆริ ปวิภูโจ วิถี ปฏิปนโน ทอบว่า ภิกษุในพระศาสนานี้ ไปสู่ลำค้ำเรือ
 โอบุชิตตจกขุขุมตตทสสาวิ ส่วโต คจจติ, เดินไปตามทาง ทอดสายตาลงมีปกติเหลือบดู
 น หตฺถิ โอบุโลเกนุโต, น อสฺสึ, น รณํ, ชั่วแฉก ส้ารวมไป, ไม่เดินคู้ข้าง, ไม่เดิน
 น ปตฺถิ, น อิตฺถิ, น ปุริสึ โอบุโลเกนุโต, คู้ม้า, ไม่เดินคู้รถ, ไม่เดินคู้คนเดินเท้า,
 น อุตฺถึ โอบุโลเกนุโต, น อโธ ไม่เดินคู้หญิง, ไม่เดินคู้ชาย, ไม่เดิน
 โอบุโลเกนุโต, น ทิสาวิติสมฺปิ เปกฺขมานโน แหงนคู้, ไม่เดินก้มคู้, ไม่เดินเหลียวคู้
 คจจติ, อัย วุจจติ อารกขโคจโร. แม้ทศน้อยทศใหญ่, นี้เรียกว่าอารักขโคจระ.

กตโม อุปนิพนธโคจโร, จตฺตารโ ถาว่า อุปนิพนธโคจระ เป็นไฉน,
 สติปฏฺฐานา ยตฺถ จิตฺตํ อุปนิพนฺธติ. ทอบว่า ได้แก่อสติปฏฐาน ๔ อันเป็นที่ภิกษุ
 วุจฺจตฺถเนหฺตํ ภกฺวตา "โก จ ภิกฺขเว นำจิตเข้าไปผูกไว้. ข้อนี้สมจริงค้ำที่พระผู้มี
 ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโย ? พระภาคตรัสไว้ว่า "คู้กรภิกษุทั้งหลาย
 ยทิตฺถ จตฺตารโ สติปฏฺฐานา"ติ, อัย วุจจติ ก็อะไรเป็นโคจระ เป็นวิสัยบิคาตน ของ
 อุปนิพนฺธโคจโร. อิติ อิมินา จ อจาเรน ภิกษุเล่า ? โคจรวิสัยบิคาตนของภิกษุนคู้
 อิมินา จ โคจเรน อูเปโต ฯเปฯ อะไรเล่า "ได้แก่อสติปฏฐาน ๔" ค้ำนี้,
 สมฺมุนาคโต. เตนปี วุจจติ อจาร- นี้เรียกว่าอุปนิพนธโคจระ. ภิกษุเป็นผู้เข้าค้ำ
 โคจรสุมฺปนโนติ. แล้ว ฯฯ ประกอบพร้อมแล้ว ค้ำวยอจาเรน
 และค้ำวยโคจระนี้ โดยประการที่กล่าวแล้วนี้.

^๑ ส. มหา. ๑๘/๑๘๘.

คุณปราชญ์ ฉัตรสารณย์ อุทิศกุศลให้เจ้ากรรมนาย เวรที่ได้ก่อกรรมกันไว้
 ทั้งในอดีตและปัจจุบันชาติ ที่มี เจตนาและ ไม่มี เจตนา

แม้เพราะเหตุนี้จึงเรียกว่า ถึงพร้อมด้วย
อาจารย์และโคจระ ดังนี้.

อณุมตเตส วชฺเชส ภยทสฺสาวิตติ
อณุปมาเนส อสณฺจิจฺจ อาปนฺนเสชฺช-
อกุสลจิตฺตูปาทาทิเกเทส วชฺเชส
ภยทสฺสนสีโล. สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสฺส
ยงฺกิญฺจิ สิกฺขาปเทส สิกฺขิตพฺพ, ตํ สพฺพ
สมฺมา อาทาย สิกฺขติ. เอตถ จ
"ปาติโมกฺขสํวรสูโต"ติ เอตฺตาวตา จ^๑
บุคฺคลาธิฐฺฏานาย เทสนาย ปาติโมกฺขสํวรสีล
ทสฺสิตํ. "อาจารย์โคจรสมฺปนฺโน"ติอาทิ ปน
สพฺพ ยถา ปฏิปนฺนสฺส ตํ สีลํ สมฺปชฺชติ,
ตํ ปฏิปตฺติ ทสฺเสตฺถ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพ.

คำว่า มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลาย
มากกว่าเล็กน้อย คือเป็นผู้มีปกติเห็นภัยใน
โทษทั้งหลาย อันมีประมาณเล็กน้อย ที่มี
ประเภทเป็นอกุสลจิตฺตูปาทเป็นต้น อันเป็น
เสขยวัตรที่ภิกษุมิได้ตั้งใจล่วง. คำว่า ยอม
สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ความว่า
ศีลอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาสิกขาบทที่
ภิกษุพึงศึกษา, ภิกษุยอมถือเอาโดยชอบ
ศึกษาศีลนั้นทั้งหมด. ก็ในเรื่องนี้ ด้วยคำ
เพียงเท่านั้นว่า "เป็นผู้สำรวมแล้วด้วย
ปาติโมกขสังวร" ดังนี้ เป็นอันตรงแสดง
ปาติโมกขสังวรศีลไว้ด้วยเทสนา อันเป็น
บุคฺคลาธิฐฺฏาน. ส่วนคำว่า "ถึงพร้อมด้วย
อาจารย์และโคจระ" เป็นต้นทั้งหมด พึง
ทราบว่าเป็นที่พึงไว้ เพื่อแสดงข้อปฏิบัติขึ้นโดย
ประการที่ศีลนั้นจะสำเร็จแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ.

^๑ อ. เอตฺตาวตา.

คุณปราวณิ ฉัตรภากรณ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อินทริยสัวรสีล

อินทริยสังวรศีล

๑๕. ยมฺปนํ ตทนนฺตรํ "โส จกฺขณา รูปี ทิสฺวา"ติอาทินา นเยน ทสฺสิตํ อินทริยสัวรสีลํ, ตตฺถ โสติ โส^๑ ปาติโมกฺขสัวรสีเล จิโต ภิกฺขุ. จกฺขณา รูปี ทิสฺวาติ การณวเสน จกฺขติ ลหฺวโรหาเรน รูปทสฺสนสมตฺถเณ จกฺข- วิณฺญาเณ รูปี ทิสฺวา. โปราณา ปนาหุ "จกฺข รูปี น ปสฺสติ อจิตฺตกตฺตา, จิตฺตมฺปิ น ปสฺสติ อจกฺขกตฺตา, หวารารมฺมณสงฺฆมฺเฏ ปน จกฺขุปฺปสาท- วตฺถุเกน จิตฺเตน ปสฺสติ. อีหีสึ ปเนสา 'ธฺนฺนา วิชฺฌตี'ติอาทิสฺว วิย สสฺมการกถา นาม โหติ, ตสฺมา จกฺขุวิณฺญาเณ รูปี ทิสฺวาติ อยเมเวตฺถ อตฺถโ"ติ. น นิมิตฺตคคาหิติ อิตฺถิปฺริสนิมิตฺตํ สฺกนนิมิตฺตาทิกํ วา กิเลสวตฺถุญฺจ นิมิตฺตํ

๑๕. ส่วนอินทริยสังวรศีลที่ทรงแสดงไว้ โดยนัยว่า "ภิกษุ นั้นเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว" ดังนี้ เป็นต้น ในลำดับแห่งปาติโมกขสังวรศีล นั้น นั้นอันใด, ในคำเหล่านั้น คำว่า ภิกษุ นี้ได้แก่ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในปาติโมกขสังวรศีลรูปนั้น. คำว่า เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว คือเห็นรูปด้วย จักขุวิญญาณที่สามารถในการเห็นรูป ซึ่งได้ชื่อว่าจักขุ ด้วยอำนาจแห่งเหตุ. ส่วนท่าน โปราณาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า "จักขุยอมเห็นรูปไม่ได้ เพราะไม่ใช่จิต, แม้จิตก็เห็นไม่ได้ เพราะไม่ใช่จักขุ, แต่เมื่อมีการ กระทบกันแห่งทวารกับอารมณ์ บุคคลจึง เห็นด้วยจิต อันมีจักขุประสาทเป็นที่ตั้งอาศัย. ก็คำพูดที่เป็นเช่นนั้น นี้ ย่อมเป็นคำพูดชื่อว่า สสัสมการกถา เหมือนอย่างในคำว่า 'ยังด้วย ลูกธฺนุ' ดังนี้ เป็นต้น, เพราะเหตุนี้

^๑ ฉ. อย์ สหฺโท น ทิสฺสติ.

คุณปราณี ฉัตรารมย์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

น คณฺหาติ, ฏิกฺขมตฺเตเยว สณฺจาทิ. นอนุพยัญชนคคาหิตี กิเลสํ อนุพยัญชนโต^๑
 ปากฏภาวกรรมโต อนุพยัญชนนฺติ ลหุธโวหารํ
 หตฺถปาทสํหสิตกถิตลปิตวิโลกิตาทิเกทํ^๒
 อาการิ น คณฺหาติ, ยํ ตตฺถ ภูตํ, ตเทว
 คณฺหาติ เจตียปพฺพตวาสิ มหาติสฺสเถโร
วีย.

ในคำว่า เห็นรูปด้วยจักขุนี้ จึงมีความหมายว่า
 เห็นรูปด้วยจักขุวิญญาณ นั้นเอง" ดังนี้.
 คำว่า ย่อมไม่เป็นผู้ถือเอาซึ่งนิमित ความว่า
 ไม่ถือเอาซึ่งอดีตนิमित (สัจฐานเป็นต้น ที่เป็น
 เหตุให้สำคัญว่าเป็นหญิง) ปุริสนิमित (สัจฐาน
 เป็นต้น ที่เป็นเหตุให้สำคัญว่าเป็นชาย) หรือ
 นิमितอันเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกิเลส มีศุภนิमित
 เป็นต้น, หยุดอยู่ในสิ่งที่สักว่าได้เห็นแล้ว
 เท่านั้น. คำว่า ไม่เป็นผู้ถือเอาซึ่ง
อนุพยัญชนะ คือไม่ถือเอาอาการอันต่างด้วย
 มือ เท้า คีระชะ การหัวเราะ การพูด
 การช่างพูด การเหลียวดู เป็นต้น ซึ่งได้ชื่อว่า
 อนุพยัญชนะ เพราะเป็นอนุพยัญชนะ คือ
 เพราะเป็นเครื่องกระทำความปรากฏชัดแห่ง
 กิเลสทั้งหลาย, สิ่งใดมีจริงในสรีระนั้น,
 ย่อมถือเอาสิ่งนั้นนั่นแหละ เหมือนอย่างพระ-
มหาติสฺสเถระ ผู้อยู่ที่เจตียบรรพตฉะนั้น.

^๑ ฉ. อนุอนุพยัญชนโต.

^๒ ฉ. หตฺถปาทสํหสิตกถิตลปิตวิโลกิตาทิ เกทํ.

คุณปราณี ฉัตรภรณ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ตี^๑ กิร เจตียปพพตา อนุราธปุรี มีเรื่องว่า หึงสะไข้แห่งตระกูลคนใด
 บิดุทจารตุถาย อากจณตติ อดมตรา คนหนึ่ง ทะเลาะกับสามี แล้วก็แต่งตัวและ
 กุลสุณหา สามิเกน สหธิ ภณทิตฺวา ประดับประดาเสียเป็นอย่างดี ราวกะ
 สุมณทิตปสาธิตา เทวภณณา วิย กาลสเสว นางเทพกัญญา ออกจากกรุงอนุราธปุระใน
 อนุราธปุระโต นิภุมิตฺวา ณาติฆริ คจณตติ เวลาเข้าตรุนั้นเอง เดินไปสู่เรือนญาติ ใน
 อนุตรามคฺเค ทิสฺวา วิปุลลตฺถจิตฺตา ระหว่างทางเห็นพระมหาตีสสเถระ ผู้ออก-
 มหาหสิตฺ หสิ. เถโรปี^๒ กิเมตฺตติ จากเจตียบรรพต เดินมายังกรุงอนุราธปุระ
 โอลิเกนโต ตสฺสา ทนฺตญฺจิกเก อสุภสณฺณิ เพื่อประโยชน์ คือเที่ยวบิณฑบาต มีจิตวิปลาส
 ปฏิลมิตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺณิ. เตน วุตฺตํ : หัวเราะเสียงดัง. ฝ่ายพระเถระแลดูอยู่ว่า
 อะไรกันนี้ กลับได้อสุภสัญญาในกระดุกฟันของ
 หึงนั้น แล้วบรรลुพระอรหัต. เพราะเหตุนั้น
 ท่านโบราณจารย์จึงได้กล่าวไว้ว่า :

"ตสฺสา ทนฺตญฺจิกเก ทิสฺวา
 ปุพฺพสณฺณิ อนุสฺสรี
 ตตฺถเว โส สิโต เถโร
 อรหตฺตํ อปาปฺณิ"ติ.

"พระเถระนั้นยืนอยู่ตรงนั้นนั่นเอง เห็น
 กระดุกฟันของหึงนั้นแล้ว ก็หวนระลิก
 ถึงสัญญาเก่าก่อน ได้บรรลुแล้วซึ่ง
 พระอรหัต" ดังนี้.

^๑ ฉ. เถริ.

^๒ ฉ. ปี-สทโท น ทิสฺสติ.

สามิโกปิ โข ปนสฺสา อโนมกฺกึ ฝ่ายสามีมืดของหญิงนั้นแล เมื่อเค็นตติ-
 กจฺจนฺโต เถรึ ทิสฺวา "กจฺจึ" ฆนฺเต ตามไป พบพระเถระเข้าจึงถามว่า "ท่าน
 อิตฺถิ ปสฺสเถ"ติ ปุจฺฉิ. ตํ เถโร อาท : ผู้เจริญ ท่านเห็นหญิงคนหนึ่งบ้างหรือไม่".
 พระเถระกล่าววกะเขาว่า :

"นาภิชานามิ อิตฺถิ วา
 ปุริสึ วา อิตฺโต คตฺติ"^๑
 อปิจ อญฺจิสฺสงฺมาญฺญ
 กจฺจเตสฺ มหาปเถ"ติ.

"เราไม่ทราบว่าเป็นหญิงหรือชาย ที่ไป
 แล้วยจากที่นี่ แต่ว่าร่างกระดูกนั้น
 กำลังเดินไปในทางใหญ่" ดังนี้.

ยตุวาทิกรณเมนนติอาทิมฺหิ ยํการณา วินิจฉัยในบทเป็นต้นว่า ยตุวาทิกรณ-
 ยสฺส จกฺขุขุทฺธิยาสิวรสฺส เหตุ เอนิ"^๓ เมนํ ความว่า ธรรมทั้งหลาย มีอภิขณา
 ปุคฺคัลลํ สติกวาญฺเณ จกฺขุขุทฺธิยํ อสิวตฺตํ เป็นต้นเหล่านี้ ฟังไหลไปตาม คือฟังตามตติ-
 อปิทิตจกฺขุทฺวาริ"^๔ หุตฺวา วิหรนฺตํ เอเต หันซึ่งบุคคลนี้ ผู้ไม่สำรวมจักขุทฺธิยํ คือเป็น
 อภิขณาทโย ธมฺมา อญฺวาสุสฺสเวยฺยํ ผู้มีจักขุทฺวารอันยังไม่ปิดกันด้วยบานประตูล คือ

^๑ ฉ. กิญฺจึ.
^๒ ส. ฉ. อ. อิตฺถิ วา ปุริสึ วา อิตฺโต
 คโต.
^๓ ฉ. อ. เอตฺติ.
^๔ ฉ. อปิทิตจกฺขุทฺวาริ.

ผู้ปฏิบัติธรรม ธ.ออยสิน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อนุพนฺธะเยยฺมฺ^๑ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชตีติ สติ อยู่ เพราะเหตุใด ก็เพราะเหตุแห่ง
 ตสฺส จกฺขุณฺทริยสฺส สติกวาเฏน ปิณฑตถาย ความไม่สำรวมจักขุนทรีย์ใด. ชื่อว่า ยอม
 ปฏิปชฺชติ. เอวํ ปฏิปชฺชนฺโตเยว จ รกฺขติ ปฏิบัติเพื่อความสำรวมจักขุนทรีย์นั้น มี
 จกฺขุณฺทริยํ, จกฺขุณฺทริเย สํวรํ อापชฺชตีติปิ ความหมายว่า ย่อมปฏิบัติเพื่อปิดกั้นจักขุนทรีย์
 วุจฺจติ. ตตฺถ กิณฺจาปิ จกฺขุณฺทริเย สํวโร นั้นด้วยบานประตูคือสติ. ก็บุคคลผู้ปฏิบัติอยู่
 วา อสํวโร วา นตฺถิ. น ทิ จกฺขุบฺปสาทํ อย่างนั้นนั้นเทียว เรียกว่า ย่อมรักษา
 นิสฺสาย สติ วา มุฏฺฐสฺสจฺจํ วา อุบฺปชฺชติ. จักขุนทรีย์, ย่อมถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์
 อปีจ ยทา รูปารมฺมณํ จกฺขุสฺส อปาถํ ดังนั้นก็. ในคำว่า ถึงความสำรวมใน
 อากจฺจติ, ตทา ภวฺจฺเจ ทฺวิกฺขตฺตํ จักขุนทรีย์นั้น ความว่า สังวร(ความสำรวม)
 อุบฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺเธ กิริยามโนธาตุ ก็คือ อสังวร(ความไม่สำรวม)ก็ดี ห้ามอยู่ใน
 อาวชฺชนกิจฺจํ สาธยมานา อุบฺปชฺชิตฺวา จักขุนทรีย์ไม่ก็จริงอยู่. เพราะว่า สติก็ดี
 นิรุชฺฌติ. ตโต จกฺขุวิญฺญาณํ ทสฺสนกิจฺจํ. ความหลงลืมสติก็ดี ไม่ได้อาศัยจักขุประสาท
 ตโต วิปากมโนธาตุ สมฺปฺปฺยจฺจนกิจฺจํ. เกิดขึ้น. แต่ว่าในกาลใด รูปารมฺมมาสู่
 ตโต วิปากาเหตุกมโนวิญฺญาณธาตุ คลองจักขุ, ในกาลนั้นเมื่ออวังค์เกิดขึ้นแล้ว
 สนฺตํรณกิจฺจํ. ตโต กิริยาเหตุกมโนวิญฺญาณ- ดับไป ๒ ขณะ กิริยามโนธาตุก็เกิดขึ้น
 ธาตุ โวฏฺฐพฺพนกิจฺจํ สาธยมานา อุบฺปชฺชิตฺวา ทำอวัชชนกิจให้สำเร็จ แล้วดับไป. ถัดจาก
 นิรุชฺฌติ, ตทนนฺตรํ ชวนํ ชวติ. กิริยามโนธาตุนั้น จักขุวิญฺญาณก็เกิดขึ้น ทำ

^๑ ส. อนุปปนฺธะเยยฺมฺ, อ. อนุพนฺธะเยยฺมฺ
 อชฺโฆตฺถเรยฺมฺ.

ทำสมาธิให้สำเร็จ แล้วก็ดับไป. ถัดจาก
 จักขุวิญญาณนั้น วิบากมโนธาตุก็เกิดขึ้น
 ทำสัมปฏิจจนกิจให้สำเร็จ แล้วก็ดับไป.
 ถัดจากวิบากมโนธาตุนี้ อเหตุกมโนวิญญาณ-
 ธาตุฝ่ายวิบาก ก็เกิดขึ้นทำสันตிரณกิจให้
 สำเร็จ แล้วก็ดับไป. ถัดจากอเหตุกมโน-
 วิญญาณธาตุฝ่ายวิบากนั้น อเหตุกมโนวิญญาณ-
 ธาตุฝ่ายกิริยาย่อมเกิดขึ้น ทำโวกุฐัพพกิจ
 ให้สำเร็จ แล้วก็ดับไป, ชวนะย่อมแล่นไป
 ในลำดับแห่งอเหตุกมโนวิญญาณธาตุฝ่ายกิริยา
 นั้น.

ตตฺราปิ เเนว ภวํกสมเย, น
 อวชฺชนาทึนํ อดฺตรสมเย สํวโร วา
 อสํวโร วา อตฺถิ. ชวนกฺขณเณ ปน สเจ
 ทุสฺสีลยํ วา มฺหุจฺสจฺจํ วา อดฺधानํ วา
 อกฺขนฺตึ วา โกสชฺชํ วา อูปฺปชฺชตึ,
 อสํวโร โหติ. เอวํ โทหนฺโต ปน โส
 จกฺขนฺตฺริเย อสํวโรติ วุจฺจติ. กสฺมา ?
 ยสฺมา ตสฺมี สติ ทฺวารมฺปิ อคฺคตํ โหติ,

แม้ในบรรดาจิตทั้งหลายเหล่านั้น สังวร
 (ความสำรวม) ก็คือ อสังวร(ความไม่สำรวม)
 ก็คือ มิได้มีอยู่ในสมัยของภวังค์เลย, มิได้มีอยู่
 ในสมัยของวิถิจิต มีอวัชชนะเป็นต้น อย่าง-
 ไคอย่างหนึ่งเลย. แต่ว่า ในขณะแห่งชวนะ
 ถ้าหากว่าความเป็นคนทุศีลก็คือ ความหลงลืม
 สติก็คือ ความไม่รู้ก็คือ ความไม่อดทนก็คือ
 ความเกียจคร้านก็คือ เกิดขึ้น, อสังวรก็

คุณชนิด รัตนพฤกษ์ อุทิศส่วนกุศลให้
 นายประสงค์ รัตนพฤกษ์ และญาติพี่น้อง

ภวงค์มฺปิ อวชฺชนาทีนปิ วิถิจิตฺตานิ. ย่อมมี. ก็อสังวรที่เป็นอย่างนั้นเรียกว่า
 ยถา ก็. ยถา นคเร จตุสฺ ทฺวาเรสฺ ความไม่สำรวมในจักขุขันธ์. เพราะ
 อสฺสฺวเตสฺ ภิณฺจาปิ อนุโตฆรทฺวาร- เหตุไร ? เพราะเหตุว่า เมื่ออสังวรนั้นมีอยู่
 โภฏจกคพฺภาทโย สฺสฺวตา โทหนฺติ, ตถาปิ แม้ทวารเป็นอันไม่ได้คุ้มครองไว้, แม้วังค์
 อนุโตฆนคเร สพฺพิ ภณฺทํ อรกฺขิตํ อโคปิตเมว แม้วิถิจิต มีอวัชชนะ เป็นต้น ก็เป็นอันไม่ได้
 โทติ. นกรทฺวาเรน ทิ โจรา ปวิสิตฺวา คุ้มครองไว้. เปรียบเหมือนอะไร. เปรียบ-
 ยทิจฺจนฺติ, ตํ กเรยฺยํ, เอวเมว ชวเน เหมือนเมื่อไม่ได้ปิดกันประตูเมืองทั้ง ๔ ประตู
 ทฺสฺสฺลยาทีสฺ อฺปนฺเนสฺ ตสฺมี อสฺวเร สติ ไว้ ภายในเรือน มีขุมประตู และห้อง
 ทฺวารมฺปิ อคฺคตํ โทติ, ภวงค์มฺปิ เป็นต้น เป็นอันปิดกันไว้ดีแล้วก็จริง, ถึง
 อวชฺชนาทีนปิ วิถิจิตฺตานิ. อย่างนั้น สิ่งของภายในเมืองทั้งหมดก็ชื่อว่า
 เป็นอันมิได้รักษาไว้ มิได้คุ้มครองไว้เลย.
 เพราะว่า พวกโจรพึงเข้าไปทางประตูเมือง
 ปล้นเอาสิ่งของตามที่ปรารถนาได้ ฉันทิ,
 เมื่ออสังวรทั้งหลายมีความเป็นคนทาศิล เป็นต้น
 เกิดขึ้นแล้วในขณะ เมื่ออสังวรนั้นมีอยู่ แม้
 ทวารก็เป็นอันมิได้คุ้มครองไว้, แม้วังค์
 แม้วิถิจิตทั้งหลาย มีอวัชชนะ เป็นต้น ก็เป็น
 อันมิได้คุ้มครองไว้ ฉันทิเหมือนกัน.

๑ ม. ยทิจิต.

ตสุมิ ปน สีลาทีสุ อุบฺปนฺเนสุ ทวารมฺปิ
 กุตุตฺ โทติ, ภวงฺคมฺปิ อวาชฺชนาทีนึปิ
 วิถิจิตฺตานึ: ยถา กิ. ยถา นกรทฺวารเรสุ
 สฺสวฺเตสุ^๑ กิณฺจาปิ อนฺโตฆรธาโย อสฺวฺตา
 โหนฺติ, ตถาปิ อนฺโตฆเร สพฺพิ ภณฺทํ
 สุรฺกฺขิตํ สุโกปิตเมว โทติ. นกรทฺวารเรสุ
 หิ ปิทธิเตสุ โจรานํ ปเวโส นตฺถิ, เอวเมว
 ชวเน สีลาทีสุ อุบฺปนฺเนสุ ทวารมฺปิ กุตุตฺ
 โทติ, ภวงฺคมฺปิ อวาชฺชนาทีนึปิ วิถิจิตฺตานึ.
 ตสฺมา ชวนฺกฺขณฺเ อุบฺปชฺชมาโนปิ สฺวโร^๒
 จกฺขุณฺทริเย สฺวโรติ วุตุโต.

แต่เมื่อสังวรทั้งหลายมีศีลเป็นต้น เกิด-
 ขึ้นแล้วในขณะนั้น แม้ทวารก็เป็นอันคุ้มครอง
 ไว้ได้, แม้วังค์ แม้วิถิจิตทั้งหลายมี
 อวาชชนะเป็นต้น ก็เป็นอันคุ้มครองไว้ได้.
 เปรียบเหมือนอะไร. เปรียบเหมือนเมื่อได้
 ปิดกันประตูเมืองทั้งหลายไว้ดีแล้ว สิ่งอื่น ๆ
 ภายในเรือนเป็นต้น ไม่เป็นอันได้ปิดกันไว้
 ก็จริง, ถึงอย่างนั้นสิ่งของทั้งหมดภายใน
 เมือง ก็ชื่อว่า รักษาไว้ได้ดีแล้ว คุ้มครองไว้
 ได้ดีแล้วทีเดียว. เพราะว่า เมื่อประตูเมือง
 ทั้งหมดปิดอยู่ พวกโจรจะมีการเข้าไปได้
 ก็หาไม่ ฉันทใจ, เมื่อสังวรทั้งหลายมีศีล
 เป็นต้น เกิดขึ้นแล้วในขณะ แม้ทวารก็เป็น
 อันคุ้มครองไว้ได้, แม้วังค์ แม้วิถิจิต
 ทั้งหมด มีอวาชชนะเป็นต้น ก็เป็นอัน
 คุ้มครองไว้ได้ ฉันทันนั้นทีเดียว. เพราะฉะนั้น
 สังวรแม้ว่ากำลังเกิดอยู่ ในขณะแห่งขณะ
 ท่านก็เรียกว่า ความสำรวมในจักขุณทรีย.

^๑ ฉ. สฺวฺเตสุ.

^๒ ฉ. อยฺ ปาโร น ทิสฺสตี.

โสเคน สทท์ สุตฺวาติอาทีสุปี เอเสว
 นโย. เอวมิทฺติ สงฺเขปโต รูปาทีสุ
 กิเลสานุพฺพนิมิตฺตาทิกฺคาหปริวชฺชนลกฺขณํ
 อินฺทฺริยสํวรสีลนฺติ เวทิตพฺพิ.

แม้ในคำว่า ฟังเสียงด้วยโสตะแล้ว
 ตั้งนี้เป็นต้น ก็มีนั่นนั่นแหละ. คีลตั้งที่กล่าว
 มาแล้วนี้ ฟังทราบโดยสังเขปว่า อินฺทฺริย-
 สํวรสีล อันมีความเว้นจากการถือเอานิมิต
 ที่กิเลสติดตามเป็นอาทิ ในรูปเป็นต้นเป็น
 ลักษณะ.

อาชีวปาริสุทธิสีล

๑๖. อิทานิ อินฺทฺริยสํวรสีลानนฺตรํ
 วุตฺเต อาชีวปาริสุทธิสีเล. อาชีวเหตุ
 อาชีวการณา^๑ ปณฺณตฺตานํ ฉนฺนํ
 ลิกฺขาบทานนฺติ ยานิ ตานิ "อาชีวเหตุ
 อาชีวการณา ปาปิจฺโจะ อิจฺฉापโกโต อสนฺตํ
 อญฺตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อุลลปฺติ, อาปตฺติ
 ปาราชิกฺสฺส. อาชีวเหตุ อาชีวการณา
 สณฺจริตฺตํ สมากฺชชฺติ, อาปตฺติ สํฆาทีเสสฺสฺส.

อาชีวปาริสุทธิคีล

๑๖. บัคนี้ จะวินิจฉัยในอาชีวปาริ-
 สุทธิคีล ที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในลำดับแห่ง
 อินฺทฺริยสํวรสีล. คำว่า (โดยเกี่ยวกับความ
 ก้าวล่วง) ลิกฺขาบท ๖ ที่ทรงบัญญัติไว้ เพราะ
 อาชีวะเป็นเหตุ เพราะอาชีวะเป็นการณ
 ความว่า ลิกฺขาบท ๖ ที่ทรงบัญญัติไว้เช่นนี้ว่า
 "เพราะอาชีวะเป็นเหตุ เพราะอาชีวะเป็น
 การณ ภิกษุมีความปรารถนาลามก ถูกความ

^๑ ฉ. อัย ปาโล น ทิสฺสตี.

อาชีวะเหตุ อาชีวะการณา 'โย เต วิหาเร อยากครอบงำ กล่าววอดอ้างอุทริมนุสธรรม
 วสติ โส ภิกขุ อรหา'ติ ภณติ, ที่ไม่มีอยู่ ที่ยังไม่เกิดขึ้น, ต้องอาบัติปาราชิก.
 ปฏิชานนุตสฺส^๑ อาปตฺติ อุลลัจจยสฺส. เพราะอาชีวะเป็นเหตุ เพราะอาชีวะเป็น
 อาชีวะเหตุ อาชีวะการณา ภิกขุ ปณิตโกชนานิ การณ์ ภิกษุถึงความ เป็นพ่อสื่อ, ต้องอาบัติ-
 อคิลานโน อตฺตโน อตฺถาย วิณฺญาเปตฺวา สังฆาทิเสส. เพราะอาชีวะเป็นเหตุ เพราะ
 ภุชฺติ, อาปตฺติ ปาจิตฺตียสฺส. อาชีวะเหตุ อาชีวะเป็นการณ์ ภิกษุกล่าวว่า 'ภิกษุรูปใด
 อาชีวะการณา ภิกขุณี ปณิตโกชนานิ อยู่ในวิหารของท่าน ภิกษุรูปนั้นเป็นพระ-
 อคิลานา อตฺตโน อตฺถาย วิณฺญาเปตฺวา อรหันต์' ดังนี้, เมื่อรู้ตัวอยู่ต้องอาบัติ
 ภุชฺติ, อาปตฺติ ปาฏิกุเสสนียสฺส. อาชีวะเหตุ อุลลัจจย. เพราะอาชีวะเป็นเหตุ เพราะ
 อาชีวะการณา สุปิ วา โอน्हิ วา อคิลานโน อาชีวะเป็นการณ์ ภิกษุไม่เป็น คนใช้ขอโภชนะ
 อตฺตโน อตฺถาย วิณฺญาเปตฺวา ภุชฺติ, อันประณีต เพื่อประโยชน์แก่ตนฉัน, ต้อง
 อาปตฺติ ทุกฺกภูสฺสา^๒ ติ^๒ เหว่ ปณตฺตฺตานิ อาบัติปาจิตตีย์. เพราะอาชีวะเป็นเหตุ
 ฉ สิกฺขาปทานิ, อิเมสฺ จนนํ สิกฺขาปทานิ. เพราะอาชีวะเป็นการณ์ ภิกษุไม่เป็น คนใช้
 ขอโภชนะอันประณีต เพื่อประโยชน์แก่ตนฉัน, ต้องอาบัติปาฏิกุเสสนียะ. เพราะอาชีวะ
 เป็นเหตุ เพราะอาชีวะเป็นการณ์ ภิกษุไม่ เป็นคนใช้ขอแกงหรือข้าวสุก เพื่อประโยชน์
 แก่ตนฉัน, ต้องอาบัติทุกกภู" ดังนี้เหล่านั้น

^๑ ฉ. ปฏิชานนุตสฺส.

^๒ วิ. ป. ๘/๒๕๔.

อันใด, ใต้แก่ (โดยเกี่ยวกับความก้าวล่วง)
สิกขาบท ๖ เหล่านี้.

กุหนาคืออาทีสุ อัย ปาฬี "ตตถ ในบททั้งหลายเป็นต้นว่า กุหนา มี
กตมา กุหนา, ลามสกุการสิโลกสนฺนิสฺสิตฺสฺส เนื่อความพระบาลีดังต่อไปนี้ว่า "ถามว่า
ปาปิจฺจสฺส อิจฺฉापกตฺสฺส ยา ปจฺจยปฺปฏิเสวน- ในบรรดาบาปกรรมเหล่านั้น กุหนา(การ
สงฺขาเตน^๑ วา สามนฺตชฺชปิเตน วา หลอกหลวง) เป็นไฉน, ตอบว่า การแสรังทำ
อิริยาบถสฺส วา อฏฺฐปนฺนา ฌปนฺนา สลฺลปนฺนา หน้าสยิว การแสรังทำหน้าที่ การหลอกหลวง
ภาภุฏฺฐิกา^๒ ภาภุฏฺฐิยํ กุหนา กุหายนา การประพฤติหลอกหลวง ความเป็นผู้หลอกหลวง
กุหิตตฺตํ, อัย วุจฺจติ กุหนา. ด้วยการลวงกล่าวคือ การชองเสพปัจจัยก็ดี
ด้วยการพูดเลียบเคียงก็ดี หรือการตั้งท่า
การวางท่า การแต่งอิริยาบถให้เรียบร้อย
แห่งภิกษุผู้มุ่งลามสีกการะ และความมี
ชื่อเสียง มีความปรารถนาลามก ถูก
ความอยากครอบงำ, นี้เรียกว่า กุหนา.

ตตถ กตมา ฌปนฺนา, ลามสกุการสิโลก- ถามว่า ในบาปกรรมเหล่านั้น การ
สนฺนิสฺสิตฺสฺส ปาปิจฺจสฺส อิจฺฉापกตฺสฺส ยา พุคฺคยกฺขอเป็นไฉน, ตอบว่า การพูดทัก(หรือ
ปเรสฺสึ อาลปนฺนา ฌปนฺนา สลฺลปนฺนา อุลฺลปนฺนา พุคฺคเสนอตฺน) การพุดคยกขอ การพุดเอาใจ

^๑ ส. ปจฺจยปฺปฏิเสชนสงฺขาเตน.

^๒ ส. ภาภุฏฺฐิตา.

คุณจรัส ไผ่ประดิษฐ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปรารถنالามก ถูกความอยากครอบงำ,
นี้เรียกว่าเนมิตติกตา.

ตตถ กตมา นิปเปสิกตา, ลาม-
สกุการสิโลกสนุสิตสส ปาปัจจสส นิปเปสิกตา
อิจฉापกตสส ยา ปเรสิ อุกโกสนา วมภนา
ครหนา อุกเขปนา สมุกเขปนา ชีปนา
สงฺขีปนา ปापนา สมฺปาปนา อวณฺหาริกา^๑
ปรปฏิจิมฺสิกตา, อัย วุจฺจติ นิปเปสิกตา.

ถามว่า ในบรรดาบาปกรรมเหล่านั้น
นิปเปสิกตา (ความเป็นผู้คับบั้งคับ)
เป็นไฉน, ตอบว่า การดำ การพุดชู้ การพุด
ติเตียน การพุดคำหนีโทษ การกล่าวโทษ
การพุดเยาะเย้ย การพุดเยาะเย้ยเสีย
นักรหาขึ้นไป การพุดเหยียดหยาม การพุด
เหยียดหยามเสียนักหนา การพุดประจาน
ความเป็นผู้พุดนินทาลับหลัง ต่อชนเหล่าอื่น
อันใด แห่งภิกษุผู้มุ่งลามสักการะและความมี
ชื่อเสียง มีความปรารถنالามก ถูกความ
อยากครอบงำ, นี้เรียกว่า นิปเปสิกตา.

ตตถ กตมา ลามเณ ลามิ นิชิตฺสนตา,
ลามสกุการสิโลกสนุสิตโต ปาปัจจโจ
อิจฉापกโต อิตโต ลหุธิ อามิสฺ อมุตฺ
หฺรติ, อมุตฺ วา ลหุธิ อามิสฺ อิทาหฺรติ.

ถามว่า ในบรรดาบาปกรรมทั้งหลาย
เหล่านั้น ลามเณ ลามิ นิชิตฺสนตา (การ
แลกเปลี่ยนลามด้วยลาม) เป็นไฉน, ตอบว่า
ภิกษุผู้มุ่งลามสักการะและสรรเสริญ มีความ

^๑ ส. อวณฺหาริตา.
^๒ ฉ. นิชิตฺสนตา.

ยา เอวรูปา อามิเสน อามิสฺสฺสฺ เภฏฺจึ ปรารณาลามก ถูกความอยากครอบงำ
 คเวฏฺจึ ปริเยฏฺจึ เอสนา คเวสนา นำอามิสฺที่ได้แล้วจากข้างนี้ ไปให้ข้างโน้น
 ปริเยสนา, อัย วุจฺจติ ลาเภณ ลากิ ข้าง, นำอามิสฺที่ได้แล้วจากข้างโน้นมาให้
 นิชิคิสนตา"ติ^๑ ข้างนี้ข้าง. ความปรารณา การแสวงหา
 การเสาะหา กิริยาที่เพียวหา กิริยาที่
 แสวงหา กิริยาที่เสาะหา ซึ่งอามิสฺด้วยอามิสฺ
 อันใด มีลักษณะเช่นว่านี้, นี้เรียกว่า ลาเภณ
 ลากิ นิชิคิสนตา" ดังนี้.

๑๗. อิมิสฺสา ปน ปาฬิยา เอวมตฺโต
 เวทิตฺโพ. กุหนนิตฺเตเส ตาว ลาม-
สฺกการสิโลกสนนิสฺสิตฺสฺสาติ ลามณจ
 สฺกการณจ กิตฺติสฺททณจ สนนิสฺสิตฺสฺส,
 ปฏฺจยณตฺสฺสาติ อตฺโต. ปาปิจฺจสฺสาติ
 อสนฺตคฺคณทฺปนกามสฺส. อิจฺฉापกตฺสฺสาติ
 อิจฺฉาย อปกตฺสฺส อูปทฺทตฺสฺสาติ อตฺโต.

๑๗. ก็ความหมายแห่งพระบาลีนี้ ฟัง
 ทราบโดยประการดังต่อไปนี้. ในกุหนานิเทศ
 ก่อน คำว่า ผู้มุ่งลามกสักการะ และสรรเสริญ
 มีความหมายว่า ผู้อาศัย, คือปรารณาซึ่ง
 ลาม สักการะ และกิตติศัพท์. คำว่า มีความ
ปรารณาลามก คือ มีความใคร่จะแสดงคุณ
 อันไม่มีอยู่. คำว่า ถูกความอยากครอบงำ
 คือ ถูกความอยากทำให้ปราศไป ความว่า
 ถูกทำร้าย.

^๑ อภี. วิ. ๓๕/๔๗๖.

อิโต ปริ ยสุมา ปจฺจยปฏิเสวน-
 สามนฺตชปฺปนอิริยาปถสนฺนิสฺสิตวเสน มหา-
 นิทฺเทเส ทิวธึ กุหนวตฺตฺ อากคิ ตสุมา
 ทิวธมฺเบตฺติ ทสฺเสตฺติ ปจฺจยปฏิเสวนสงฺขาเตน
 วาติ เอวมาทิ อารทฺธ. ตตฺถ จีวราทิหิ
 นิมนฺติตสฺส ตทตฺถิกสฺเสว สโต ปาปิจฺจคฺ
 นิสฺสาย ปฏิกฺขิปเนน, เต จ กหปติเก
 อตฺตนิ สฺปตฺติภูจิสทฺธเ ธตฺวา ปุณฺ เตสฺ
 "อโห อโย อปิจฺจโณ น กิณฺจ
 ปฏิกฺคณฺหิตฺติ อิจฺจติ, สฺลทฺธ วต โน อสฺส สเจ
 อปฺปมตฺตกมฺปิ กิณฺจ ปฏิกฺคณฺหเยฺยยา"ติ
 นานาวิเชหิ อฺปาเยหิ ปถิตานิ จีวราทินิ
 อฺปนเนตฺตานิ ตทฺนุคฺคทกามคฺเคว อวิกตฺวา
 ปฏิกฺคหณฺณ จ ตโต ปฏฺติ^๑ อปิ สกฺกฏาเรหิ
 อฺปนามนฺเหตุกฺคฺติ วิมฺหาปนํ ปจฺจยปฏิเสวน-
 สงฺขาตํ กุหนวตฺตฺติ เวทิตพฺพิ. วุตฺตมฺปิ
 เจตฺติ^๒ มหานิทฺเทเส :

เพราะเหตุที่กุหนวัตถุ ๓ อย่าง มาแล้ว
 ในคัมภีร์มหานิทเทศ เกี่ยวกับการช่องเสฟ
 ปัจจัย การพูดเลียบเคียง และอาศัยอิริยาบถ
 ฉะนั้น ต่อจากนั้นไป เพื่อที่จะแสดง
 กุหนวัตถุทั้ง ๓ อย่างนี้ ท่านพระธรรม-
 เสนาบดีจึงปรารภไว้อย่างนี้ว่า ที่เรียกว่า
 การช่องเสฟปัจจัย ดังนี้ เป็นต้น. ในกุหนวัตถุ
 ทั้ง ๓ อย่างนั้น การที่ภิกษุถูกเขานิมนต์ด้วย
 ปัจจัยทั้งหลาย มีจีวร เป็นต้น ทั้งตนเองก็เป็น
 ผู้ปรารภนาปัจจัยเหล่านั้นทีเดียว อาศัยความ
 ปรารภนาลามก ทำให้เขาเข้าใจคลาด-
 เคลื่อน เพราะการปฏิเสธ, และเพราะการ
 ที่ทราบว่าทายกเหล่านั้น . เป็นคฤหบดีผู้มี
 ศรัทธาตั้งมั่นดีในตน เมื่อคนเหล่านั้นคิดว่า
 "โอ พระคุณเจ้า เป็นผู้มักน้อย ไม่ปรารภนา
 ที่จะรับอะไร ๆ เลย, จะพึงเป็นการได้ดีแก่
 พวกเราหนอ ถ้าหากว่าท่านจะรับเอาอะไร ๆ

^๑ ฉ. ปฏฺติ.

^๒ ฉ. วุตฺตมฺปิ.

ไปบ้าง แม้สักเล็กน้อย" ดังนี้ แล้วน้อมนำซึ่ง
ปัจจัยทั้งหลายมีจิวรเป็นต้น ที่ประณีต เข้าไป
ถวาย ด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ อีก ก็(แสรัง)
ทำให้ปรากฏถึงความเป็นผู้ไคร้อนุเคราะห์ต่อ
คนเหล่านั้นแหละจึงรับเอาเป็นเหตุให้จำเดิม
จากนั้นไป เขาน้อมนำมาถวาย(เรื่อย ๆ)
อีกกระทั่งด้วยของมากมาย หลายเล่มเกวียน
พึงทราบว่าเป็นกุหนวัตถุ ที่เรียกว่า การ
ช่องเสพปัจจัย. จริงอยู่ ในคัมภีร์มหานิทเทศ
ท่านพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร ก็กล่าวแม้
คำนี้ไว้ว่า :

"กตมํ ปจฺจยปฏิเสวนสงฺขาคํ
กุหนวัตถุ. อิตฺถ คหปตฺติกา ภิกฺขุ
นิมนฺเตนฺติ จิวรปิณฑปาตเสนาสน-
คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหติ. (๑)
ปาปิจฺโจ อิจฺฉापโกโต อตฺถิโก จิวร
ฯเปฯ ปริกฺขารานํ ภิกฺขุโยกมฺยตํ
อุปาทาย จิวรํ ปจฺจกฺขชาติ. ปิณฑปาตํ

"ถามว่า กุหนวัตถุที่เรียกว่า
การช่องเสพปัจจัยเป็นไฉน. ตอบว่า
พวกคฤหบดีทั้งหลาย นิมนต์ภิกษุใน
พระศาสนาด้วยจิวร บิณฑบาต
เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชและ
บริวารทั้งหลาย. เชนั้นเป็นผู้มีความ
ปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบ-

^๑ ฉ. เขตุนฺตเร โสติ ปาโล ทิสฺสตี.

คุณจรัส ไผ่ประคิมฐ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ฯเปฯ เสนาสน์. คิลานปัจฉยเภสชช-
 ปริกขาริ ปจจกขาคิ. โส เอวมาห
 ‘กั สมณสฺส มหคฺเขน จิวเรน, เอตฺ
 สารุပ္ปี ยํ สมโณ สฺसानา วา
 สงฺการกฺฎา วา ปาปณิกา วา
 นนฺตกาณิ อฺจฺฉินฺตฺวา สงฺฆาภึ กตฺวา
 ธาเรยฺย. กั สมณสฺส มหคฺเขน
 ปิณฑปาเตน เอตฺ สารุပ္ปี ยํ สมโณ
 อฺจฺฉาจรียาย ปิณฑยาโลเบน ชีวิตฺ
 กปฺเปยฺย. กั สมณสฺส มหคฺเขน
 เสนาสเนน, เอตฺ สารุပ္ปี ยํ สมโณ
 รุกฺขมุลิกิ วา อสฺส อพฺโพกาสิโก
 วา. กั สมณสฺส มหคฺเขน คิลาน-
 ปจจยเภสชชปริกขารเณ, เอตฺ
 สารุပ္ปี ยํ สมโณ บุตฺติมุตฺเตน วา
 หริภูกิณฑเพน วา โอสถิ กเรยฺยา’ติ.
 ตทฺปาทาย ลฺลฺลํ จิวริ ธาเรติ, ลฺลฺลํ
 ปิณฑปาตํ ปริกฺกชฺติ, ลฺลฺลํ เสนาสน์
 ปฏิสเวติ, ลฺลฺลํ คิลานปัจฉยเภสชช-
 ปริกขาริ ปฏิสเวติ, ตเมณ

งำต้องการอยู่ อาศัยความใคร่จะให้
 ใดยิ่ง ๆ ขึ้นไปซึ่งจิวร ฯลฯ เภสช-
 ภาริหารทั้งหลาย จึงกล่าววปฏิเสธจิวร.
 กล่าววปฏิเสธบิณฑปาต ฯลฯ เสนาสนะ.
 คิลานปัจฉยเภสชชภาริหาร. ภิกษุณัณ
 กล่าวอย่างนี้ว่า ‘ประโยชน์อะไรแก่
 สมณะด้วยจิวรมีค่ามาก, ข้อที่สมณะ
 พึงเลือกหาเศษผ้า อันปราศจากชายที่
 เขาทิ้งแล้ว จากป่าช้าก็ดี จากกอง
 หยากเยื่อก็ดี จากตลาดก็ดี นำมาทำ
 เป็นสังฆาภิกครอง อันใด นั้นจึง
 สมควร. ประโยชน์อะไรแก่สมณะด้วย
 บิณฑปาตที่มีค่ามาก ข้อที่สมณะพึง
 สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยก้อนข้าว โดย
 การเที่ยวแสวงหาตามมีตามได้ อันใด
 นั้นจึงสมควร. ประโยชน์อะไรแก่
 สมณะด้วยเสนาสนะมีค่ามาก, ข้อที่
 สมณะพึงเป็นผู้อยู่โคนไม้ หรืออยู่ใน
 ที่แจ้งอันใด นั้นจึงสมควร. ประโยชน์
 อะไรแก่สมณะ ด้วยคิลานปัจฉย-

คุณจรัส ไผ่ประดิษฐ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

บิณฑบาต พหุมา เสนาสน์ พหุมา
 เกสขชปริกขาริ ปฏิกุคคหาคิ. ยา
 เอวรูปา ภากุฎิกกา ภากุฎิยิ กุหนา
 กุหายนา กุหิตตติ, อิทธิ วุจจติ^๑
 ปจจยปฏิเสวนสงฆาติ กุหนวตฺตญ"ติ^๒

กุสบุตรผู้มีศรัทธา ย่อมประสบบุญมาก.
 เพราะความพร้อมหน้า แห่งไทยธรรม
 ฯลฯ เพราะความพร้อมหน้าแห่งทักษิ-
 ฌไณยบุคคล กุสบุตรผู้มีศรัทธาย่อม
 ประสบบุญมาก. ก็ศรัทธาของพวกท่าน
 นี้มีอยู่ที่เดียวด้วย, ไทยธรรมก็มีอยู่
 พร้อมด้วย, และปฏิภาทก็คืออาตมาก็มี
 อยู่ด้วย, ถ้าหากว่าอาตมาจักไม่รับไว้
 ไซ้, เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกท่านก็จัก
 เป็นผู้ไกลจากบุญไปเสีย, อาตมาไม่มี
 ความต้องการด้วยของนี้. แต่ว่าเพื่อ
 อนุเคราะห์ท่านทั้งหลาย ทรอกหนา
 อาตมาจะขอรับไว้' ดังนี้. เพราะ
 อาศัยเหตุนี้ จึงรับเอาจีวรมากบ้าง.
 รับเอาบิณฑบาตมากบ้าง, เสนาสนะ
 มากบ้าง, เกสขบริขารมากบ้าง.
 บุคคลผู้ตีสีหน้า การหลอกลวง ความ
 ประพฤติหลอกลวง ภาวะแห่งบุคคล

^๑ ฉ. อัย ปาโล น ทิสสติ.

^๒ ขุ. มหา. ๒๘/๒๖๘.

คุณจรัส ไผ่ประดิษฐ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ผู้หลอกลวง ที่เป็นเช่นนี้ อันใด,
นี้เรียกว่า กุหนวัตตุ ที่เรียกว่าการ
ช่องเสพปัจจัย" ดังนี้.

ปาปิจฺจสุเสว ปน สโต อุตฺตริมนุสฺส-
ธฺมมาธิคมปริทีปนวาจาย ตถา ตถา วิมฺหาปนํ
สํามนฺตชฺบฺปนสงฺขาคํ กุหนวัตฺตฺติ เวทิตพฺพํ.
ยถาท :

ส่วนการทำให้เขาเข้าใจคลาดเคลื่อน
โดยประการนั้น ๆ ด้วยวาจาแสดงการบรรล
อุตฺตริมนุสฺสธรรม ของภิกษุซึ่งเป็นผู้มีความ
ปรารถنالามาก ฟังทราบว่ กุหนวัตตุที่
เรียกว่าการพูดเลียบเคียง. เหมือนอย่างที่
พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร กล่าวไว้ในคัมภีร์
มหานิเทศว่ :

"ตตฺถ^๑ กตมํ สํามนฺตชฺบฺปน-
สงฺขาคํ กุหนวัตฺตฺตุ. อิทฺถกฺจฺโจ
ปาปิจฺจฺโจ อิจฺฉาปกโต สมนฺทาวนา-
ธิปฺปาโย 'เอวํ มํ ชโน
สมฺทาวเวสฺสตี'ติ อริยธฺมมสนฺนิสฺสตี
วํจํ ภาสตี 'โย เอวรูปํ จีวรํ
ธาเรตี, โส สมโณ มฺhesกฺโข'ติ

"ในกุหนวัตตุ ๓ อย่างนั้น
ถามว่ กุหนวัตตุ ที่เรียกว่า การพูด
เลียบเคียง เป็นไฉน. ตอบว่ ภิกษุ
บางรูปในพระศาสนานี้ เป็นผู้มีความ
ปรารถنالามาก ถูกความอยากครอบ-
งำ ประสงค์ความยกย่องว่ 'ชนจัก
ยกย่องเราโดยประการอย่างนี้' จึง

^๑ ฉ. อยํ ปาโล น ทิสฺสตี.

คุณจรัส ไผ่ประคิษฐ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภคฺติ. 'โย เอวรูปํ ปตฺตํ โลหตาลกํ,
 ฌมกรกํ^๑ ปริสฺสวานํ กุญฺจิกํ,
 ภายพฺนุณฺํ อูปาหนํ ฐาเรติ, โส
 สมโณ มหฺเสสกฺโข'ติ ภคฺติ. 'ยสฺส
 เอวรูปํ อูปชฺฌาโย อัจจริโย^๒
 สมานุปชฺฌายโก, สมานาจฺจริโย
 มิตฺตโต สนฺทิกฺกุโจ สมฺภตฺตโต สหาโย.^๒
 โย เอวรูปํ วิหาเร วสฺติ
 อทฺถโยเค ปาสาเท หมฺมิเย คุหายํ
 เลณฺเณ กุญฺญา กุญฺญาคาเร^๓ อฏฺฏ
 มาเพ อฏฺฏณฺเฑ^๔ อฏฺฏจฺานสาลาญํ
 มณฺทเป รุกฺขมุเล วสฺติ, โส สมโณ
 มหฺเสสกฺโข'ติ ภคฺติ. อถวา
 โกรชิกโกโรชิกโก ภากุญฺญิกภากุญฺโย

กล่าววาจาอาศัยอริยธรรม พุคว่า
 'ภิกษุรูปใดครองจีวรเช่นนี้, ภิกษุ
 รูปนั้น เป็นสมณะผู้มีศักดิ์ใหญ่'. พุคว่า
 'ภิกษุรูปใดใช้บาตร โอโลหะ,
 กระบอกกรองน้ำ ผ้ากรองน้ำ กุญแจ,
 รัศประคค รองเท้า เช่นนี้, ภิกษุ
 รูปนั้น เป็นสมณะผู้มีศักดิ์ใหญ่'. พุคว่า
 'ภิกษุรูปใดมีพระอุปัชฌาย์ มีอาจารย์
 มีภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์, มีภิกษุผู้ร่วม
 อาจารย์ มีภิกษุผู้เป็นมิตร มีภิกษุ
 ผู้รู้จักกัน มีภิกษุผู้คบหากัน มีภิกษุ
 ผู้เป็นสหาย เช่นนี้. ภิกษุรูปใดอยู่ใน
 วิหารเรื่อนยาว ปราสาท เรือนโล้น
 ถ้ำ ที่เร็น กุญี่ เรือนยอด ป้อม

^๑ ฉ. ฌมกรณ.

^{๒-๒} ข. มหา. ๒๙/๒๗๐, เอวรูปา
 สมานุปชฺฌายกา ฯ เปฯ สมฺภตฺตา,
 สหายา.

^๓ ก. กุญฺญาคาเร.

^๔ ฉ. อฏฺฏณฺเฑ. อฏฺฏณฺเฑ อคฺคพฺริกา
 เอกทฺวารวา ทิมฺสาลาติ ฎีกา.

คุณจรัส ไผ่ประดิษฐ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กุหกโก^๑ ลปโป^๒ มุขสมภาวิโต^๓
 ‘อัย สมนโณ อิมาส์ เอวรูปานัน สนฺตานิ
 วิหารสมาปตฺตานิ ลากิ’ติ ตาทิสฺ
 คมฺภีริ กุพฺหิ นิปฺพณฺ ปฏิจฺจนฺ
 โลกุตฺตรสฺสณฺดาปฏิสฺสยฺตฺตํ กถํ กถเอติ.
 ยา เอวรูปา ภาควุฑฺฒิกา ภาควุฑฺฒิยํ กุหนา
 กุหายนา กุหิตตฺตํ, อิทํ วุจฺจติ
 สามนฺตชฺปนฺนสงฺฆาตํ กุหนวตฺตญฺ’ติ^๔.

โรงกลม ศาลายาว ศาลาเป็นที่บำรุง
 มณฑป โคนไม้ ที่เป็นเช่นนั้น, ภิกษุ
 รูปนั้นเป็นสมณะผู้มีศักดิ์ใหญ่’ ดังนี้.
 อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้แสรังสำรวจ
 นกหนา ตีสีหน้านกหนา ลวงเขา
 มากเข้า พุดบ่อยอเข้าเข้า เสนอหน้า
 ตัวเอง, กล่าวกถาอันเกี่ยวข้องกับ
 โลกุตระและสฺสณฺดาที่ลึกลับ ซึ่ง ที่ลึกลับ
 ที่ละเอียด ที่ปกปิด เช่นนั้นว่า ‘สมณะ
 รูปนั้นเป็นผู้ได้วิหารสมบัติ ที่ละเอียด
 เช่นนี้เหล่านี้’ ดังนี้. การแสรังทำ-
 หน้าสยว การแสรังทำหน้าที่ การ
 หลอกลวง การประพฤติหลอกลวง
 ความเป็นผู้หลอกลวง เช่นนั้นอันใด,
 นี้เรียกว่า กุหนวตฺตญฺที่เรียกว่า การพุด
 เลียบเคียง".

^๑ ฉ. ภาควุฑฺฒิกภาควุฑฺฒิกโก กุหกกุหกโก.

^๒ ฉ. ลปกลปโก.

^๓ ฉ. มุขสมภาวิโก.

^๔ ข. มหา. ๒๔/๒๗๐.

คุณจรัส ไผ่ประดิษฐ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปาปิจฺจสฺเสว ปน สโต สมฺภาวนา- ส่วนการทำให้เขาเข้าใจคลาดเคลื่อน
 ธิปฺพายกเตน อิริยาปถเนน วิมฺหาปนํ ด้วยอิริยาบถที่ทำขึ้น เพราะประสงค์ความ
 อิริยาปถสนฺนิสฺสํ กุหนวตฺตฺตฺติ เวทิตพฺพํ. ยกย่องแห่งภิกษุ ซึ่งเป็นผู้มีความปรารถนา
 ยถา "กตมํ อิริยาปถสงฺขาทํ กุหนวตฺตฺตฺ. ลามกนั้นเที่ยว ฟังทราบ ว่า ชื่อว่า กุหนวตฺตฺ
 อธิเรกฺจฺจ ปาปิจฺจ อิจฺฉापโกโต อาศึยอิริยาบถ. เหมือนอย่างที่ท่านพระ-
 สมฺภาวนาธิปฺปาโย 'เอวํ มํ ชโน ธรรมเสนาบดีสารีบุตรกล่าวไว้ว่า "ถามว่า
 สมฺภาเวสฺสตี'ติ คมนํ สณฺจเปติ, จานํ กุหนวตฺตฺ ที่เรียกว่า การวางทำสำรวม
 นิสฺชชํ สยมนํ สณฺจเปติ, ปณิธาย กจฺจติ, อิริยาบถ เป็นไฉน. ตอบว่า ภิกษุบางรูปใน
 ปณิธาย ติฏฺฐติ, ปณิธาย นิสีหติ, ปณิธาย พระศาสดานี้ เป็นผู้มีความปรารถนาลามก
 เสยฺยํ กปฺเปติ, สฺมาหิตโต วีย กจฺจติ, ถูกความอยากครอบงำ ประสงค์ความยกย่อง
 สฺมาหิตโต วีย ติฏฺฐติ, สฺมาหิตโต วีย ว่า 'ด้วยอาการอย่างนี้ ชนจักยกย่องเรา'
 นิสีหติ, สฺมาหิตโต วีย เสยฺยํ กปฺเปติ, ดังนี้ จึงวางทำสำรวมการเดิน, วางทำ
 อาปาถกชฺฌายี จ โหติ, ยา เอวรูปา สำรวมการยืน การนั่ง การนอน, ตั้งใจ
 อิริยาปถสฺส อฏฺฐปนา ฐปนา สณฺจปนา มั่นเดิน, ตั้งใจมั่นยืน, ตั้งใจมั่นนั่ง, ตั้งใจ
 ภากุฏฺฐิกา ภากุฏฺฐิยํ กุหนา กุหายนา กุหิตตฺตฺ, มั่นสำเร็จการนอน, เหมือนเป็นผู้มีจิตตั้งมั่น
 อิทํ วุจฺจติ อิริยาปถสงฺขาทํ กุหนวตฺตฺตฺติ? เดินอยู่, เหมือนเป็นผู้มีจิตตั้งมั่นยืนอยู่,
 เหมือนเป็นผู้มีจิตตั้งมั่นนั่งอยู่, เหมือนเป็นผู้
 มีจิตตั้งมั่นสำเร็จการนอนอยู่, และแสรัง
 เป็นผู้เข้าฌานอยู่ตามหนทาง, การวางทำ

๑ ขุ. มหา. ๒๔/๒๗๐.

คุณจรัส ไผ่ประดิษฐ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิริยาบถ, อากา^๕รที่วางท่า การตั้งท่าสำรวม การตีสีหน้า ภาวะแห่งบุคคลผู้ตีสีหน้า การหลอกลวง กิริยาที่หลอกลวง ภาวะแห่งบุคคลผู้หลอกลวง ที่เป็นเช่นนี้อันใด, นี้เรียกว่า กุหนวัตตุ ที่เรียกว่า การวางท่าสำรวม อิริยาบถ" ดังนี้.

ตตถ	<u>ปจฺจยปฏิเสวนสงฺขาเตนาคี</u>	ในนิเทศแห่งกุหนวัตตุนั้น	คำว่า
ปจฺจยปฏิเสวนนฺติ	เอวํ สงฺขาเตน	ที่เรียกว่า <u>การช่องเสพปัจจัย</u>	คือ ด้วย
ปจฺจยปฏิเสวเนน	วา สงฺขาเตน.	กุหนวัตตุนั้นที่บัญญัติเรียกกันอย่างนี้ว่า	การ
<u>สวมนตชบปิเตนาคี</u>	สมิปปณิเตน. <u>อิริยาปถสฺส</u>	ช่องเสพปัจจัย หรือ ด้วยการช่องเสพปัจจัย	
<u>วาทิ</u>	จตุอิริยาปถสฺส วา. <u>อฏฺฐปนาคี</u>	ที่บัญญัติกล่าวถึงกัน. คำว่า <u>ด้วยการพูด</u>	
อาทิตฺโต ^๑	จปนาว อาทเรน วา จปนาว.	<u>เลียบเคียง</u> ได้แก่ ด้วยการพูดเฉียด(วัตต-	
<u>จปนาคี</u>	จปนากาโร. <u>สณฺจปนาคี</u>	ประสงค์). คำว่า <u>ซึ่งอิริยาบถที่ดี</u>	ได้แก่
อภิสงฺขรณา,	ปาสาทิกภาวกรณนฺติ วุตฺตํ	ซึ่งอิริยาบถทั้ง ๔ ก็ดี. คำว่า <u>การวางท่า</u>	
โทติ. <u>ภาฏฺฐิกาทิ</u>	ปธานปรมฺภูจิตฺตภาวทสฺสเนน ^๒	(อฏฺฐจปนาว) ได้แก่ การวาง(ท่า)เข้าไว้	
ภฏฺฐิกกรณฺณิ ^๓ ,	มุขสงฺโกโจติ วุตฺตํ โทติ.	แต่ต้น หรือการวาง(ท่า)เข้าไว้โดยเออ-	

^๑ ฉ. อาทิต.

^๒ ส. อ. ปธานปริมิติต....,

ฉ. ปธานปริมิติต...., ม. ปฏฺฐานปริมิติต.

^๓ ฉ. ภาฏฺฐิกกรณฺณิ.

ภกฺกักรณํ สีมฺสฺสาติ ภากฺกัโก. ภากฺกัถฺสฺส เพื่อ. คำว่า การตั้งท่า (จบนา) ได้แก่
 ภาโว ภากฺกัถฺยํ. กุหนฺนาติ วิมฺหาปนา. อากฺการที่วางท่า. คำว่า ตั้งท่าสำรวม
 กุหฺสฺส อายนา กุหายนนา. กุหิตฺสฺส ภาโว (สณฺจบนา) ได้แก่ การแต่งท่าทาง, อธิบาย
 กุหิตฺตฺตฺนฺติ. ว่า ได้แก่การกระทำให้มีความน่าเลื่อมใส.

บทว่า ภากฺกัภา แปลว่า การตีสีหน้า โดย
 การแสดงภาวะของภิกษุผู้ตั้งอยู่ในความเพียร
 เป็นอย่างยิ่ง, อธิบายว่า ได้แก่ การทำ
 หน้าย่น. ภิกษุ ชื่อว่า ภากฺกัโก เพราะ
 อรรถว่า มีการตีสีหน้าเป็นปกติ. ภาวะแห่ง
 ภิกษุผู้มีการตีสีหน้าเป็นปกติ ชื่อว่า ภากฺกัถฺยํ
 (แปลว่า ภาวะแห่งบุคคลผู้ตีสีหน้าเป็นปกติ).
 คำว่า การหลอกลวง ได้แก่ การทำให้เขา
 เข้าใจคลาดเคลื่อน. ความประพฤติของ
 บุคคลผู้หลอกลวง ชื่อว่า กุหายนนา. ภาวะ
 แห่งบุคคลผู้หลอกลวง ชื่อว่า กุหิตฺตฺตฺนฺติ
 ฉะนั้นแล.

ลปนานิทฺเทเส อาลปนาติ วิหารํ พิงฺทราบวินิจฺฉัยในลปนานิเทศฺ บทว่า
 อากเต มนุสฺเส ทิสฺวา "กิมตฺถาย โภจนฺโต อาลปนา (การพูดทัก) ได้แก่ การที่เห็นคน

คุณจรัส ไผ่ประดิษฐ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อากตา, กิ ภิกขุ นิมนฺเตตุ, ยถิ ๑ เอวึ ทั้งหลายมาสู่วิหารแล้ว จึงพูดเสียก่อนที่เคียว
 คจฺฉณ อหึ ปจฺจโต ภิกขุ คเหตุวา อย่างนี้ว่า "ท่านทั้งหลายมาเพื่อประโยชน์
 คจฺฉามิ"๑ ติ เอวึ อาทิโตว ลปนา. อถวา อะไรหรือ, มาเพื่อนิมิตต์พวกภิกษุหรือ,
 อตุตฺตานึ อูปเนตฺวา "อหึ ติสฺโส, มยิ ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงไปเถอะ อาตมาจะ
 ราชา ปสนฺโน, มยิ อสุโก จ อสุโก พาพวกภิกษุตามหลังไป" ดังนี้. อีกอย่างหนึ่ง
 จ ราชมหามตฺโต ปสนฺโน"๑ ติ เอวึ การที่ภิกษุแนะนำตน พูดชักเข้าหาตนอย่างนี้
 อตุตฺตุนายิกา ลปนา อาลปนา. ลปนา๒ ติ ว่า "อาตมาชื่อติสสะ, พระราชาเลื่อมใส
 ปุญฺจสฺส สโต วุตฺตปฺปการเมว ลปนา"๒ ติ ในอาตมา, ราชมหาอำมาตย์คนโน้น และ
สฺลลปนา๒ ติ คหปติกาณึ อุกฺกณฺจเน ภูตสฺส คนโน้นก็เลื่อมใสในอาตมา" ดังนี้ ชื่อว่า
 โอกาสึ ทตฺวา ทตฺวา สฺกุจฺจ ลปนา. อาลปนา (พูดเสนอตน, พูดแนะนำตน).
อูลลปนา๒ ติ มหาภุจฺจุมฺพิโก มหานาวิกโก บทว่า ลปนา (การพูดโอ้อวด) ได้แก่
 มหาทานปตฺตีติ เอวึ อุตฺถึ กตฺวา ลปนา. การพูด อันมีประการตามที่กล่าวแล้วนั่นเอง
สฺมฺลลปนา๒ ติ สพฺพโต ภาเคน อุตฺถึ กตฺวา ของภิกษุผู้ถูกเขาถามอยู่. บทว่า สฺลลปนา
 ลปนา. (การพูดเอาใจ) ได้แก่ การที่ภิกษุผู้กลัว
 ความเหนงหน่าย พยายามพูดให้โอกาสแก่
 พวกคฤหบดีทั้งหลายเสียอย่างดี. บทว่า

๑ ฉ. คจฺฉณ เร อหึ ปจฺจโต ปตฺตึ คเหตุวา
 อากจฺฉามิ, ส. อ. คจฺฉณ อหึ ปจฺจโต
 คเหตุวา.

๒ ส. ลปนา.

อุลลปนา (การพุดยกยอ) ได้แก่ การพุดยกให้สูงขึ้นไปอย่างนี้ว่า ท่านกฤมพีใหญ่, ท่านนายเรือใหญ่, ท่านทานบดีใหญ่ ดังนี้. บทว่า สมุลลปนา (การพุดยกยอเสียนักหนา) ได้แก่ การพุดทำให้เขาสูงไปเสียทุกอย่าง.

อุณฺหนาคี "อุปาสกา ปุพฺเพ อีทิสเส" บทว่า อุณฺหนา (การพุดผูกมัด) ได้แก่ การพุดผูกให้หนักยิ่ง ๆ ขึ้นไปอย่างนี้ เทลา"ติ เอวํ ยาว "ทสฺสาม ภนฺเต" ว่า "คฺคุรอุปาสกอุปาสิกาทั้งหลาย ในโอกาส น ลามา"ติอาทินิ วทฺตฺติ, ตาว กาลก่อนเช่นนี้ พวกท่านย่อมถวายนวทาน อุตฺถํ นหนา, เวจฺนาติ วุตฺตํ โทติ. อถวา มิใช่หรือ, มาบัดนี้ พวกท่านจะไม่ถวายหรือ" อจฺจุหฺตฺถํ ทิสฺวา "กุโธ อภคํ อุปาสกา"ติ ดังนี้ ไปจนกระทั่งเขาพุดว่า "ข้าแต่พระ- ปุจฺจติ. อจฺจุกุเชตฺตโต ภนฺเตติ. ก็ ตตฺถ คุณเจ้า พวกข้าพเจ้าจักถวายเป็นการ อจฺจุ มธฺรฺนฺติ. ขาทิตฺวา ภนฺเต ขานิตพฺพนฺติ. โอกาส" ดังนี้เป็นต้น, อธิบายว่า เป็นการ พุคฺคํ. อีกอย่างหนึ่งเห็นเขามีมือถืออ้อย จึง พุคฺคํ. อีกอย่างหนึ่งเห็นเขามีมือถืออ้อย จึง ตามว่า "คฺคุรอุปาสก ท่านนำอ้อยมาจาก ไหน". พอเขาตอบว่า นำมาจากไร่ พระ- อจฺจุ. จึงตาม(ต่อไป)ว่า อ้อยที่ไร่นี้จะ พุคฺคํ. พอเขาตอบว่า เคยหวัดจึงรู้

๑ ส. ม. ปุณฺปนฺนหนา.

พระองค์เจ้า. ภิกษุจึงกล่าวว่า "แน่ะอุบาสก
 อุบาสกทั้งหลาย การที่ภิกษุจะพูดว่า ท่าน
 ทั้งหลายจงถวายอภัยนะ ไม่ควรไม่ใช่หรือ"
 ดังนี้แล. คำพูดผูกมัดแม่ของภิกษุผู้กล่าวแก้อยู่
 เช่นนี้อันใด, คำพูดนั้นชื่อว่า อุนนหนา.
 การพูดผูกมัดซ้ำ ๆ ซาก ๆ ทุกท่าทุกทางไป
 ชื่อว่า สมนหนา (พูดผูกมัดเสียนักหนา).

อุกกาปนา^๑ "เอตํ กุลํ มํเยว
 ชานาติ. สเจ เอตถ เทยฺยธมฺโม อปฺปชฺชติ,
 มยฺหเมว เทตี"ติ เอวํ อุกฺขิปิตฺวา กาปนา
 อุกกาปนา,^๒ อุกฺกัปปนาติ วุตฺตํ โหติ.
 เกลกนฺทริกาวตฺถุ^๓ เจตถ วตฺตพฺพ^๓. สพฺพโต
 ภาเคน ปน ปุนฺปุนํ อุกกาปนา สมุกกาปนา.^๑

บทว่า อุกกาปนา (การพูดคาดพูดคัก)
 ความว่า การพูดเพราะตั้งความมุ่งหมายขึ้น
 อย่างนี้ว่า "ตระกูลนี้จะรู้จักแต่เราเท่านั้น.
 ถ้าหากว่า ไทยธรรมเกิดขึ้นในตระกูลนี้ไซ้
 เขาจะให้แก่เราเท่านั้น" ดังนี้ชื่อว่า
 อุกกาปนา, อธิบายว่า เป็นการพูดที่มีการ
 ยกเรื่องขึ้นแสดง. ก็ในเรื่องนี้ บัณฑิตควร
 เล่าเรื่องนางเกลกัณฑริกา (ประกอบ) ไว้.
 ส่วนการพูดคาดซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไปเสียทุก-

๑-๑ ฉ. กางนา, อุกกาจนา, สมุกกาจนา.

๒ เกลกนฺทริกาวตฺถุนฺตปิ ปาโล.

๓ ส. ก.เถตพฺพ, ม. เวทิตพฺพ.

อย่าง ชื่อว่า สมุกกาปนา (การพูดคาดเสียนักหนา).

อนุปิยภาณิตา สัจจานุรูป ธมมานุรูป
 ภา อนวโลเกตวา^๑ ปนุปนุ ปิยภณเมว.
จากุภมยตา นีจวตติตา^๒ อตุตาน เทฏฐโต
เทฏฐโต จเปตวา วตฺตณ. มุกคสุปตา^๓
มุกคสุปสทิสตา. ยถา หิ มุกคเสสุ ปจฺจมาเนสุ
โกจิทเว น ปจติ, อวเสสา ปจฺนติ, เอว
ยสฺส ปุกฺกสฺส วจเน กิญฺจิทเว สจฺจ โหติ,
เสส อลิก, อຍ ปุกฺกโล มุกคสุโปติ วุจฺจติ.
ตสฺส ภาโว มุกคสุปตา. ปาริภุญฺยตา
ปาริภุญฺยภาโว. โย หิ กุลทารเก ธาตี
วีย องฺเกน วา ขนฺธเน วา ปรีภุญฺติ,
ธาเรตีติ อตุโถ. ตสฺส ปรีภุญฺสฺส กมฺม
ปาริภุญฺย. ปาริภุญฺยสฺส ภาโว ปาริภุญฺยตา.

บทว่า อนุปิยภาณิตา (ความเป็นผู้พูดประจบ) ได้แก่การพูดพริ้วซ้ำซากให้เขารักไปทำเคี้ยว หาแลเหลียวว่า ควรแก่สิ่งจะหรือควรแก่ธรรมะไม่. บทว่า จากุภมยตา (ความเป็นผู้ใคร่ทำตัวต่ำ) ได้แก่ ความประพฤตินั้นต่ำ คือความประพฤติวางตนไว้ในฐานะต่ำต้อย. บทว่า มุกคสุปตา แก่เป็น มุกคสุปสทิสตา (ความเป็นผู้มีวาจาเสมียนแกงถั่ว). เหมือนอย่างว่า ในถั่วที่เขาต้มอยู่ ถั่วบางเม็ดเท่านั้นไม่สุก, ที่เหลือสุกฉันใด, ในคำพูดของบุคคลใด มีบางคำเท่านั้นเป็นคำจริง ที่เหลือเป็นคำพูดเหลวไหล แล ฉะนั้น, บุคคลนั้นท่านเรียกว่า มุกคสุป. ภาวะแห่ง มุกคสุป นั้น ชื่อว่า มุกคสุปตา

^๑ ฉ. อนวโลเกตวา.

^๒ ฉ. นีจวตติตา.

^๓ ฉ. มุกคสุปตา.

คุณพิมพ์-คุณทองเจือ สายะเสวี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

(ความเป็นผู้มีวาจาเสมือนแกงถั่ว). บทว่า ปาริภุจฺยา แก่เป็น ปาริภุจฺยาโว (งานเลี้ยงเด็ก). ความว่า ก็บุคคลใด เลี้ยงดู, คือโอบอุ้มทารกในสกุลทั้งหลาย ด้วยสะเอวบ้าง ให้ชื่อบ้าง เหมือนหญิงพี่เลี้ยง. การงานของบุคคลผู้เลี้ยงดูนั้น ชื่อว่า ปาริภุจฺย. ภาวะแห่ง ปาริภุจฺย ชื่อว่า ปาริภุจฺยา ตั้งนี้แล.

<p>เนมิตฺติกตานิเทศเส <u>นิมิตฺตุนฺติ</u> ยงฺกิลฺลิจิ ปเรสํ ปจฺจยทานสฺสณฺฑาชนกํ ภายวจฺจิมฺม. <u>นิมิตฺตกมฺมนฺติ</u> ขาทนียํ กเหตุวา กจฺจนฺเต ทิสฺวา "กิ ขาทนียํ ลภิตฺถา"ติอาทินา นเยน <u>นิมิตฺตกรณํ</u>. <u>โอภาสฺติ</u> ปจฺจยปฏิสฺยตฺตกถา. <u>โอภาส-</u> <u>กมฺมนฺติ</u> วจฺจปาเลเก ทิสฺวา "กิ อิเม วจฺจา ชีรโควฺจฺจา อฺทาทุ ตกฺกโควฺจฺจา"ติ ปุจฺจิตฺวา "ชีรโควฺจฺจา ฆนฺเต"ติ วุตฺเต "น ชีรโควฺจฺจา, ยทิ ชีรโควฺจฺจา ลีฬฺ, ภิกฺขุปี ชีรํ ลภฺยฺยฺน"ติ เอวมาทินา นเยน</p>	<p>พึงทราบวินิจฉัยใน เนมิตติกตานิเทศ คำว่า <u>นิมิต</u> ได้แก่กายกรรมและวจีกรรม ใดๆอย่างหนึ่ง ที่ทำความหมายรู้ในการ ถวายปัจจัยให้เกิดขึ้นแก่คนอื่น ๆ. คำว่า <u>การทำนิมิต</u> ได้แก่ การที่เห็นเขาเดินถือของ ควรเคี้ยวอยู่ ก็ทำนิมิตโดยนัยว่า "ท่าน ทั้งหลายได้ของเคี้ยวหรือ" ตั้งนี้ เป็นต้น. คำว่า <u>โอภาส</u> ได้แก่ คำพูดเกี่ยวข้องกับ ปัจจัย. คำว่า <u>การทำโอภาส</u> ได้แก่การที่ เห็นพวกเด็กเลี้ยงลูกโคทั้งหลาย แล้วก็ทำ <u>โอภาส</u> อันเป็นเหตุให้เด็กเหล่านั้นแฉ่งแก่</p>
---	--

คุณพิมพ์-คุณทองเจือ สายะเสวี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เตสั ทารกานั มาตาปิณฑุ นินเวเตตฺวา มารดาบิดาให้ถวายนมสด เป็นต้น โดยนัย
 ขีรทาปนาทิกั โภภาสกรณั. สามนตชปฺปาคิ อย่างนี้ว่า "ลูกโคเหล่านี้เป็นลูกโคนมหรือ
 สมีปึ กตฺวา ชปฺปนั. กุลุปกภิกฺขุขุตฺตุ หรือว่าลูกโคเปรียงเล่า" เมื่อเด็กตอบว่า
 เจตฺถ กเถตฺพุ. "ลูกโคนมครับ พระคุณเจ้า" ตั้งนี้แล้ว
 ก็กล่าวว่ "ไม่ใช่ลูกโคนมหรือ, ถ้าหากว่า
 เป็นลูกโคนม พวกภิกษุพึงได้รับน้ำนมกันบ้าง"
 ตั้งนี้เป็นต้น. คำว่า การพูดเลียบเคียง
 ได้แก่การกล่าวให้เฉียด ๆ (กับวัตถุที่
 ประสงค์). ก็ในชั้นนี้ ข้าพเจ้าจะเล่าเรื่อง
 ภิกษุผู้เป็นกุลุปก (ประจำตระกูล).

กุลุปโก กิร ภิกฺขุ ภูชิตฺตกาโม เหน้ มีเรื่องเล่าว่า ภิกษุประจำตระกูล
 ปวิสิตฺวา นิสีทิ. ตั ทิสฺวา อทาตฺตกาโม ใคร่จะฉัน จึงเข้าไปสู่เรือนแล้วนั่งอยู่.
 ฆรณั "ตณฺฑุลา นตฺถิ"ติ ภณฺตี ตณฺฑุเล หญิงแม่เรือนเห็นภิกษุรูปนั้นแล้ว ไม่อยาก
 อหริตฺตกาโม วิย ปฏิวิสฺสกฆรึ กตา. ถวายก็พูดว่า "ไม่มีข้าวสารเจ้าคะ" ไปสู่
 ภิกฺขุ^๑ อนฺโตคฺพุภั ปวิสิตฺวา โอลเณนฺโต เรือนที่คุ้นเคยกันเสีย รวกะว่าจะไปนำ
 กวาฏโกเณ อจฺจันุ ภาชเน คุฬิ, ปิฏเถ ข้าวสารมา. ภิกษุจึงเข้าไปสำรวจดูภายใน
 โลงนมจผาเล, กุมภียั ตณฺฑุเล, ฆฏเฐ ห้อง เห็นอ้อยที่ชอกประตู, เห็นน้ำอ้อยบ
 ฆตฺ ติสฺวา นิภฺขมิตฺวา นิสีทิ. ฆรณั "ตณฺฑุเล ในภาชนะ, เห็นแผงปลาเค็มในตะกร้า,

^๑ ฉ. ภิกษุปี.

นาลคฺคณฺ"ติ อากตา. ภิกฺขุ "อุปาสิเก เห็นข้าวสารในหม้อ, เห็นเปรียงในไห
 'อชฺช ภิกฺขา น สมฺปชฺชิสฺสตี'ติ ปฏิกฺกฺเจว แล้วจึงออกมานั่งอยู่. หญิงแม่เรือนกลับมา
 นิमितฺตํ อหฺตสนฺ"ติ อาท. ก็ ภาณุเตติ. บอกว่า "ไม่ได้ข้าวสารเจ้าคะ". ภิกษุจึง
 กวาฏโกเณ นิกฺขิตฺตอจฺจุํ วย สปุํ อหฺตสํ, พูคว่า "คุณอุปาสิกา อาตมาเห็นล้างก่อน
 'คํ ปหริสฺสามี'ติ โอลิเณโต ภาชเน แล้วรู้ว่า 'วันนี้ ภิกษาจักไม่สำเร็จ". เมื่อ
 จปิตคฺคปิณฺทเกน วย ปาสาณเลทฺทเกน^๑ หล่อนถามว่า ล้างอะไรหรือพระคุณเจ้า.
 เตน ปทญฺเณ สปุเปเน กตํ ปฏิกเก จึงตอบว่า อาตมาเห็นงูเหมือนอ้อยซึ่งวางอยู่
 นิกฺขิตฺตโณณมจฺฉผลสฺทิสํ ฌณฺ, ตสฺส ตํ ที่ชอกประตู แลดูอยู่คิดว่า 'จักตีมัน' พอเอา
 เลทฺทํ ทํสิตุกามสฺส กุมฺภิยา ตณฺทลสฺทิสเ ส ก้อนหินก้อนดิน เหมือนก้อนน้ำอ้อยงบบที่วางอยู่
 ทนฺเต, อถสฺส กุปิตสฺส ฆญฺเ ปกฺขิตฺตมตสฺทิสํ ในภาชนะทำร้ายมัน ก็เห็นพังพานที่งูนั้นมันแผ่
 มุขโต นิกฺขมฺนตํ วิสมิสฺสํ ฆเพนฺติ. เหมือนแผงปลาเค็ม ที่เก็บไว้ในตะกร้า,
 ส่า "น สกฺกา มฺนทํ ฆญฺเจตฺตุนฺ"ติ อจฺจุํ เมื่องูนั้นใครจะกัดก้อนดินนั้น ก็เห็นเขี้ยวมัน
 ทตฺวา โอนํ ปจิตฺวา มตคฺคฺมจฺเจหิ สทฺธิ เหมือนกับข้าวสารในหม้อ, พองูตัวนั้นโกรธ
 อทาสีติ^๒ เอวํ สมีปี กตฺวา ชฺบฺปนํ ก็เห็นน้ำลายที่เจือด้วยพิษที่มันพ่นออกจากปาก
 สามนฺตชฺบฺปาติ เวทิตพฺพ^๓ ปริกถาติ ยถา เหมือนกับเปรียงที่ใส่ไว้ในไห ดังนี้. หญิงนั้น

^๑ ฉ. ภาชเน จปิตํ คฺคปิณฺทํ วย ปาสาณ
 เลทฺทเกน ปทญฺเณ, ส. จปิตคฺคปิณฺทเก
 วย ปาสาณเลทฺทเก.
^๒ ฉ. สทฺธิ สพฺพํ อทาสีติ.
^๓ ม. ส. เวทิตพฺพา.

วิสุทธิธรรมรังค บ.พ.๑-๘

คุณพิมพ์-คุณทองเจือ สายะเสวี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คัมภีร์ ลมคติ ตถา^๑ ปรีวตุเตตฺวา ปรีวตุเตตฺวา^๒
กถนฺนติ.

คิดว่า "เราไม่อาจที่จะลวงคนหัวโหล่นได้"
จึงถวายเป็นอภัย หุงข้าวสุกถวายไปพร้อมกับ
เปรี้ยว น้ำอ้อยงอบและปลา ตั้งนี้แล. การ
กล่าวให้เฉียด ๆ (กับวัตถุที่ประสงค์) อย่างนี้
พึงทราบไว้ ชื่อว่า การพูดเลียบเคียง.
คำว่า การพูดหวานล้อม ได้แก่การพูดวนไป
วนมาโดยประการที่จะได้ปัจจัยนั้น ตั้งนี้แล.

นิปเปสิกทานิทฺเตเส อุกโกสนาติ ทสฺหิ
อุกโกสวตฺตฺตฺติ อุกโกสนํ. วมุภนาติ ปรีวิตฺวา
กถนํ. กรหนนาติ อสฺสทฺโธ อปฺปสนฺโนติอาทินา
นเยน โทสาโรปนา. อุกฺเขปนาติ "มา
เอว"^๓ เอตฺถ กเถธา"ติ วาจา อุกฺขิปนํ.
สพฺพโต ภาเคน สวตฺตฺถํ สเหตุกํ กตฺวา
อุกฺเขปนา สมฺกฺเขปนา. อถวา อเทนฺตํ
ทิสฺวา "อโ"^๔ ทานปตี"ติ เอว อุกฺขิปนํ

พึงทราบวินิจฉัยใน นิปเปสิกทานิเทศ
คำว่า การคำ ได้แก่การคำด้วยอุกโกสวัตต
(เรื่องที่ใช้คำ) ๑๐ อย่าง. คำว่า การพูดขู่
ได้แก่การพูดข่ม. คำว่า การพูดตีเทียน
ได้แก่การยกโทษเขาขึ้นโดยนัยว่า "คนหา
ศรัทธามีได้ ไม่มีความเลื่อมใส" เป็นต้น.
คำว่า การขับ ได้แก่ การขับเขาด้วยวาจา
ว่า "ท่านจงอย่ากล่าวอย่างนี้ในทันทีเลย"

^๑ ฉ. ตสฺส.

^๒ ฉ. เอโกเยว ปรีวตุเตตฺวาติ สทฺโท ทิสฺสติ.

^๓ ฉ. เอตํ.

^๔ ส. อเทนฺตํ อโ.

คุณวิวัฒนา ดาราดวง, คุณสรรเสริญ วงศ์เขียวทอง
อุทิศส่วนกุศลให้ คุณพ่อกระวา สาทรานนท์ และมารดา
ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติทั้งหลาย

อุกเขปนา นาม^๑ "อโ^๒ มหาทานปตี"ติ ^๓คังนี้. การพูดซ้ำเข้อ้างเรื่องอ้างเหตุขึ้นไป
 เอว^๔ สฎฺฐุ อุกเขปนา สมุกเขปนา. ชิปนาติ ^๕ทุก ๆ ตอน ชื่อว่า สมุกเขปนา (แปลว่า
 "ก็ อิมสฺส ชีวติ พิชโกชิโน"ติ เอว^๖ การพูดไล่เขา). อีกอย่างหนึ่ง การที่เห็นเขา
 อูปฺผณนา^๗ สงฺชิปนาติ "ก็ อิม^๘ อทายโกติ ^๙ไม่ให้แล้วพูดยกเขาขึ้นอย่างนี้ว่า "โอ ท่าน
 ภาณ, โย นิจฺกาลํ สพฺเพสมฺปิ นตฺถิติ วจฺน^{๑๐} ทานบตี" คังนี้ ชื่อว่า อุกเขปนา (การพูด
 เทตี"ติ เอว^{๑๑} สฎฺฐุคร^{๑๒} อูปฺผณนา^{๑๓} ประชค). การพูดยกให้หนักเข้าไปอย่างนี้ว่า
ปาปนาติ อทายกตฺตสฺส อวณฺณสฺส วา "โอ ท่านมหาทานบตี" คังนี้ ชื่อว่า
 ปาปน^{๑๔}. สพฺพโต ภาเคน ปาปนา สมฺปาปนา. สมุกเขปนา (การพูดกลาง). คำว่า การ
อวณฺณหาริกาคิ เอวมเม อวณฺณยาปิ พูดเยาะเย้ย ได้แก่การพูดเยาะเย้ยอย่างนี้
 ทสฺสตีติ เกทโต เกหํ คามโต คามํ ชนปทโต ^{๑๕}ว่า "ท่านผู้นี้ใจเล้าบริโภคผักก็มีชีวิตอยู่ได้"
 ชนปทํ อวณฺณหรณํ. ปรปฺญจิมฺสสิกาคิ ปุโรโต ^{๑๖}คังนี้. คำว่า การพูดเยาะเย้ยเสียดแทง
 มธฺรํ ภาณิตฺวา ปรมฺมุเข อวณฺณาสิตา. ^{๑๗}ได้แก่การพูดเยาะเย้ยให้หนักยิ่งขึ้นไปอย่างนี้
 เอสา हि อภิมุขํ โอลฺลเกตุ อสฺกุโกนฺตสฺส ^{๑๘}ว่า "ท่านยังเรียกผู้ที่ให้คำว่าไม่มีแก่คน
 ปรมฺมุขานํ ปฺญจิมฺสชาทนมิว โหติ, ตสฺมา ^{๑๙}ทั้งหลาย แม้ทั้งปวงอยู่ตลอดกาลเป็นนิจ ว่า
 ปรปฺญจิมฺสสิกาคิ วุตฺตา. อัย วจฺจติ ^{๒๐}อทายโก (ไม่ใช่ทายก คือ ผู้ไม่รู้จักให้)
นินฺเปสิกาคิ อัย ยสฺมา เวฬุเปสิกาย วิย ^{๒๑}ได้หรือ" คังนี้. คำว่า การพูดเหยียดหยาม

^๑ ฉ. นามาติ ปาโล น ทิสฺสตี.

^๒ ฉ. อโหติ ปาโล น ทิสฺสตี.

^๓ ฉ. อูปฺผณนา.

^๔ ฉ. เอว-สทฺโท น ทิสฺสตี.

คุณวัฒนา ดาราดวง, คุณสรเสริญ วงศ์เชียรทอง

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณพ่อกระวา สาทรานนท์ และมารดา

ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติทั้งหลาย

อภังกุคิ ปรสฺส คุณฺถิ นินฺเปเสติ นินฺเปจฺติ, ได้แก่การพูดตำหนิถึงความไม่เป็นทายก หรือ
 ยสฺมา วา คุนฺธาตํ นินฺเปสิตฺวา^๑ ความเสียชื่อเสียง. การพูดตำหนิไปเสียทุก-
 คุนฺธมคฺคณา วิย ปรคฺคเณ นินฺเปสิตฺวา^๑ ส่วน ชื่อว่า สมฺปาปนา (พูดเหยียดหยามเสีย
 วิจฺญเณตฺวา เอสา ลามมคฺคณา โทติ, นักหนา). คำว่า การพูดประจาน ได้แก่
 ตสฺมา นินฺเปสิกตา นามาติ วุจฺจตีติ. การนำความเสื่อมเสียจากเรือนสู่เรือน จาก
 บ้านสู่บ้าน จากชนบทสู่ชนบท เพราะคิดว่า
 โดยประการอย่างนี้เขาจักให้เรา แม้เพราะ
 กลัวต่อความเสื่อมเสีย ดังนี้. คำว่า ความ
เป็นผู้พุดนินทาลับหลัง ได้แก่ความเป็นผู้พุด
 คำหวานต่อหน้ากล่าวนินทาลับหลัง. ก็ภาวະ
 นั้น เป็นคุณการที่เมื่อไม่อาจที่จะพบเห็นกัน
 ต่อหน้า(สู่หน้า) ก็กัดเนื้อหลังเขาข้างหลัง,
 เพราะเหตุนี้ ท่านพระธรรมเสนาบดี-
 สารูปุตร จึงกล่าววว่า ชื่อว่า ปรปฺปิฏฺจิมฺสิกตา
 (ซึ่งแปลว่า ความเป็นผู้กัดเนื้อหลัง เขา
 ข้างหลัง) ดังนี้. คำว่า นี้เรียกว่า
นินฺเปสิกตา (ความเป็นผู้พุดบับบังคับ)
 ความว่า เพราะเหตุที่เป็นการบด คือ

^๑ ฉ. นินฺเปสิตฺวา, สี. นินฺเปสิตฺวา.

คุณวัฒนา คาราควง, คุณสรร เสริญ วงศ์เหียรทอง
 อุทิศส่วนกุศลให้ คุณพ่อกระวา สาทรานนท์ และมารดา
 บู่ ย่า ตา ยาย และญาติทั้งหลาย

กวาดล้างคุณของผู้อื่นให้ทำลายไป คุณกวาดล้างด้วยไม้กวาดซี่ไม้ไผ่, อีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่เป็นการบด คือทำให้ละเอียดไป ซึ่งคุณของผู้อื่น แสงทาลาม คุณการบด คั้นชาตแสงหาของหอมฉนั้น, เหตุนี้ จึงเรียกว่า ชื่อว่า นิปเปสิกตา (แปลว่า ความเป็นผู้ทุบบับังคับ) ดังนี้.

ลาเภณ ลากัม นิชิคีสันตานิเทศเส.
นิชิคีสันตาทิ มคคณา. อิโต ลทฺธนฺติ
 อิมมฺหา เคาหา ลทฺธ. อมฺตรราติ อมฺกมฺหิ
 เคาเห. เอภฺจฺจตี อิจฺจนา. คเวภฺจฺจตี
 มคคณา. ปริเยภฺจฺจตี ปุนปฺปนี มคคณา.
 อาทิตฺโต ปญฺจาย ลทฺธ. ลทฺธ. ภิกฺขุ ตฺตฺร
 ตฺตฺร กุลทารกานํ ทตฺวา อนฺเต ชีรยาคุ
 ลภิตฺวา คตภิกฺขุขุตฺถุ เจตฺถ กเถตพฺพิ.
 เอสนาติอาทินิ^๑ เอภฺจฺจตีอาทินเมว
 เววจนานิ, ตสฺมา เอภฺจฺจตี เอสนา,
คเวภฺจฺจตี คเวสนา, ปริเยภฺจฺจตี ปริเยสนา

ฟังทราบวินิจฉัยในนิเทศแห่ง ลาเภณ ลากัม นิชิคีสันตาทิ ต่อไป. บทว่า นิชิคีสันตาทิ (ที่แปลว่าความปรารถนาจะนำไป) ได้แก่ การแสวงหา. คำว่า อาทิมิสฺตี ได้แล้วจากที่นี้ คือ อาทิมิสฺตี ได้แล้วจากเรือนหลังนี้. คำว่า ในทฺโน ได้แก่ในเรือนหลังโน้น. บทว่า เอภฺจฺจตี แปลว่า ความปรารถนา. บทว่า คเวภฺจฺจตี แปลว่า การแสวงหา. บทว่า ปริเยภฺจฺจตี ได้แก่การเสาะหาบ่อย ๆ. ก็ในเรื่องนี้บัณฑิตพึงเล่าเรื่อง ภิกษุผู้ได้ภิกษา แต่ละครั้งเริ่มจากสกุลแรก ๆ แล้วก็เอาไป

^๑ ส. เอสนาทินิ.

คุณวิวัฒนา ดาราดวง, คุณสรรเสริญ วงศ์เชียรทอง
 อุทิศส่วนกุศลให้ คุณพ่อกระวา สาทรานนท์ และมารดา
 ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติทั้งหลาย

อิจฺเจวเมตฺถ โยชนา เวทิตพฺพา. อัย ให้(แลกเปลี่ยน)แก่พวกเด็ก ๆ ประจำสกุล
 กุหนาทินิ อตุโถ. ในสกุลนั้น ๆ จนในที่สุด พอได้น้ำนมและยา
 แล้ว จึงได้ไปเกิด. บทว่า เอสนา เป็นต้น
 เป็นไวพจน์ของบทว่า เอญฺจ เป็นต้นนั่นเอง
 เพราะเหตุนี้ พึงทราบคำประกอบความ
 ในเรื่องนี้อย่างนี้เทียว ว่า บทว่า เอญฺจ
 ก็เท่ากับ เอสนา, บทว่า คเวญฺจ ก็เท่ากับ
 คเวสนา, บทว่า ปริเยญฺจ ก็เท่ากับ
 ปริเยสนา. นี่เป็นความหมายแห่งบาปกรรม
 ทั้งหลายมี กุณา เป็นต้น.

อิทานิ เอวมาทีนญจ ปาปธมมานนฺติ บัณฑิตจะวินิจฉัยในคำนี้ว่า และ(โดย
 เอตฺถ (๑) ยถา วา ปเนเก โภญฺโต เกี่ยวกับ)บาปกรรมทั้งหลายมีอาทิอย่างนี้ พึง
 สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ทราบถึงการถือเอาบาปกรรมทั้งหลาย เป็น
 ภูฏชิตฺวา เต เอวรูปาย ตีรจฺฉานวิชฺชาย. อเนกที่ตรัสไว้ในพรหมชาลสูตร โดยนัยว่า
 มิจฺฉาซีเวน ซีวิกิ กบฺเบนฺติ. เสยฺยถิทฺ, อีกอย่างหนึ่ง เหมือนอย่างว่าท่านสมณ-
 องฺคิ นิमितฺติ อุกฺปาทิ สฺปิณิ ลกฺขณิ พราหมณ์พวกหนึ่ง บริโภคโภชนะทั้งหลายที่

๑ ฉ. เอตฺถนฺต เร อาทิสทฺเทนนาติ ปาโจ
 ทิสฺสตี.

มุสิกัจฉินัน^๑ อุกุคิโหม^๑ ทพพิโหมนุติอาทินา^๑ เขาถววยด้วยศรัทธาแล้ว ย่อมสำเร็จการ
 นเยน พุรหมชาเล วุตตานิ อเนเกส^๑ เลียงชีพโดยมิจฉาอาชีวะ^๑ ด้วยติรัจฉานวิชา
 ปาปธมมานัน^๑ คหณ^๑ เวทิตพพ^๑. อิติ ยววย^๑ เห็นเช่นนี้. ติรัจฉานวิชานี้^๑ คืออะไรบ้าง,
 อิเมส^๑ อาชีวะเหตุ^๑ ปณตตานิ^๑ ฉน^๑ คือวิชาทำนายอวัยวะ(องค^๑) วิชาทำนายนิमित
 สิกขาบทาน^๑ วิติกุมวเสณ, อิเมสญ^๑ (นิमित^๑) วิชาทำนายอุกกาบาท(อุบาท^๑)
 "กุหนา ลปนา เนมิตตีกตา นิปะเปสิกตา วิชาทำนายฝัน(สุบิน^๑) วิชาทำนายลักษณะ
 ลาเภณ ลาก^๑ นิชิคีสนตา"^๑ติ เอวมาทิน^๑ (ลกขณ^๑) วิชาทำนายหนูกัดผ้า(มุสิกัจฉินัน^๑)
 ปาปธมมานัน^๑ วเสณ ปวตโต มิจฉาชีโว, วิชาว่าด้วยวิธีบูชาเพลิง(อุกุคิโหม^๑) วิชา
 ยา ตสุมมา สัพพุปการาปิ มิจฉาชีวา วิรติ, ว่าด้วยวิธีบังทวนควัน(ทพพิโหม^๑) ดัง
 อิท^๑ อาชีวะปาริสุทธิสี่สนุติ^๑. ตตฺตฺราย^๑ วจณฺุโจ^๑ เป็นต้น. เพราะฉะนั้น มิจฉาอาชีวะที่เป็นไป
 เอต^๑ อากมฺม ชีวนตฺติ อาชีโว. โก โส, เกี่ยวกับการก้าวล่วงสิกขาบท ๖ ที่ทรงบัญญัติ
 ปจฺจยปริเยสนวายาโม. ปาริสุทธิ^๑ ไว้ เพราะอาชีวะเป็นเหตุ เหล่านี้^๑ก็,
 ปริสุทธตา. อาชีวะสฺส ปาริสุทธิ อาชีวะ- เกี่ยวกับการบาปกรรมทั้งหลายมีอาทิอย่างนี้ คือ
 ปาริสุทธิ.

^๑ ที. ส. ๔/๑๑.

^๒ ฉ. อิติ-สทโท น ทิสฺสติ.

^๓ ฉ. วจนตฺโต, เอวมฺปริปี.

คุณวัฒนา ดาราดวง, คุณสรรเสริญ วงศ์เชียรทอง

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณเขี้ยว พันธุ์พาณิชย์, นายบุญล้อม ดาราดวง

นั้นอันใด, นี้ชื่อว่า อาชีวะปารีสุทธิศีล ดังนี้
 แล. ต่อไปนี้เป็นความหมายของคำ ในคำว่า
 อาชีวะปารีสุทธิศีล นั้น. บุคคลทั้งหลายเป็น
 อยู่ได้เพราะอาศัยธรรมชาตินี้ เหตุนี้
 ธรรมชาตินี้ ชื่อว่าอาชีวะ. ถามว่า อาชีวะ
 นั้นได้แก่อะไร, ตอบว่า ได้แก่ความเพียร
 ในการแสวงหาปัจจัย. ความหมกจุก ชื่อว่า
 ปารีสุทธิ. ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ ชื่อว่า
 อาชีวะปารีสุทธิ.

ปัจจัยสนธิสัทศีล

๑๘. ยมฺปนํเต ตทนนฺตรํ ปัจจย-
 สนฺธิสฺสิตสึลํ วุคฺคํ, ตตฺถ ปฏฺิสงฺขา โยนิโสติ
 อฺปาเยน ปเถน ปฏฺิสงฺขาย ญตฺวา,
 ปัจจเวกฺขิตฺวาติ อตฺถโธ. เอตฺถ จ สึตสฺส
 ปฏฺิมาตายาติอาทินา นเยน วุคฺคํ
 ปัจจเวกฺขณเมว "โยนิโส ปฏฺิสงฺขา"ติ

ปัจจัยสันนิสิตศีล

๑๘. ส่วนปัจจัยสันนิสิตศีลนี้ ที่ท่าน
 กล่าวไว้ในลำดับ แห่งอาชีวะปารีสุทธิศีลนั้น
 อันใด, พึงทราบวินิจฉัยในปัจจัยสันนิสิตศีล
 นั้น, ชื่อว่า ปฏฺิสงฺขา โยนิโส (พิจารณาโดย
 ฎกทาง) ได้แก่พิจารณา คือ ทราบแล้วโดย
 อูบาย คือโดยฎกทาง, ความเท่ากัน

คุณวัฒนา ดาราดวง, คุณสรเสริญ วงศ์เขียวทอง
 อุทิศส่วนกุศลให้ คุณเขียว พันธุ์พาณิชย์, นายบุญล้อม ดาราดวง

เวทิตัพพี^๑ ตตถ จิวรนติ อนุตรวาสกาทีสุ ปัจจเวกฺขิตฺวา (ปัจจเวกฺขณฺแล้ว). ก็ในที่นี้
 ยงฺกิลฺลิจิ. ปฏิเสวตีติ ปริภุชฺชติ, นิวาเสติ การปัจจเวกฺขณฺ ที่ตรัสไว้โดยนัยว่า เพื่อ
 วา ปารุปฺติ วา. ยาวเทวติ ปโยชนาวธิ- ป้องกันความหนาว ตั้งนี้เป็นต้น นั้นเอง ฟัง
 ปริจฺเจหนิยมวงฺณิ, เอตฺตกเมว हि โยคิโน ทราบว่า "ชื่อว่าพิจารณาแล้วโดยถูกต้อง".
 จิวรปฏิเสวเน ปโยชนิ ยทิตฺ สีสฺส ในคำเหล่านั้น คำว่า จิวร ได้แก่ผ้าผืนใด
 ปฏิฆาตยาตยาตี, น อิตฺ ภิโย. ผืนหนึ่งในบรรดาผ้าทั้งหลาย มีอันตราวาสก
สีตฺสสาตี อชฺชตฺตธาตฺกฺโขภวเสน วา เป็นต้น. คำว่า เสพ ได้แก่ใช้สอย, คือนุ่ง
 พหิตฺธาตฺตฺปริณามวเสน วา อุปนฺนฺสฺส หรือห่ม. คำว่า ยาวเทว เป็นคำพูด
 ยสฺส กสฺสจฺจ สีสฺส. ปฏิฆาตยาตี ถึงข้อแน่นอนเกี่ยวกับการกำหนดขอบเขตของ
 ปฏิหนนฺตฺถิ. ยถา สรีเร อาพาธิ น ประโยชน์, ด้วยว่าประโยชน์ในการ
 อุปาเทติ, เอวํ ตสฺส วิโนทฺตฺถิ. ใช้สอยจิวรของพระโยคี ก็มีเพียงนี้เท่านั้น
 สีตฺพฺภาหเต हि สรีเร วิกฺขิตฺตฺจิจฺจโต โยนิโส ประโยชน์นี้คืออันใดแล้ว คือ เพื่อป้องกัน
 ปทฺทิตฺถิ น สกฺโกติ, ตสฺมา สีสฺส ปฏิฆาตยา ความหนาวเป็นต้น, ไม่ได้ยิ่งไปกว่านี้.
 จิวริ ปฏิเสวติพฺพฺนฺติ ภควา อนุณฺณาสี. คำว่า ความหนาว ได้แก่ความหนาวเย็น
 เอส นโย สฺพฺพฺตฺถ. เกวลเณตฺตฺถ. อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจความ
อุณฺหสฺสาตี อคฺคิสฺนฺตาปสฺส. ตสฺส ปน กำเริบแห่งธาตุภายในบ้าง ด้วยอำนาจความ
 วนทาหาทีสุ สมฺภโว เวทิตฺพฺโพ. เปลี่ยนแปลงของธาตุภายนอกบ้าง. คำว่า
 หัสฺมกฺสวาตาทปสีริสฺปสมฺผลฺสฺसानนฺติ เอตฺถ เพื่อป้องกัน คือ เพื่อกำจัด. ได้แก่เพื่อ

^๑ ม. เวทิตพพา.